МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ім. АНАТОЛІЯ НАЗАРЕНКА

ОСОБИСТІСТЬ НА ШЛЯХУ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ:

ІННОВАЦІЙНА ПРАКТИКА, НАБУТИЙ ДОСВІД

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

25–26 січня 2023 року

(електронне видання)

Київ – 2023

УДК

Ш

Рецензенти:

Завалевський Ю. І. – д-р пед. наук, проф., Перший заступник директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Соболик Т. А. – директор Нетішинського ліцею № 1 Нетішинської міської ради Шепетівського району Хмельницької області.

Рекомендовано Вченою радою
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»
(протокол № 4 від 26 квітня 2023 року)

За загальною редакцією д-ра психол. наук, проф., дійсного члена (академіка) НАПН України, директора Інституту проблем виховання НАПН України Беха І. Д.

Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 25–26 січня 2023 року) (електронне видання). Упорядники: С. В. Кириленко, О. І. Кіян, Н.М. Орловська, А. М. Палій. Київ : ДНУ «ІМЗО», 2023. 156 с.

ISBN
ISBN

У збірнику матеріалів Усеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід», яка відбулася 25-26 січня 2023 року в межах виконання завдань прикладного наукового дослідження з розроблення наукових засад державної політики у сферах освіти і науки за темою «Інноваційні практики закладів загальної середньої освіти в реалізації Концепції «Нова українська школа» у воєнний/повоєнний час» подано практичний досвід інноваційної діяльності закладів освіти з питань формування духовних цінностей здобувачів освіти.

Теоретичний матеріал, який розміщено в електронному виданні доповідей доповнено різноманітними практиками, методиками, програмами. Висвітлений досвід буде корисними керівникам, учителям закладів загальної середньої освіти, науково-педагогічним працівникам, студентам педагогічних коледжів, інститутів, університетів та методистам усіх рівнів, батьківській громадськості.

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори

ЗМІСТ

КІЯН Ольга.

Вступне слово. Інноваційні виховні практики у духовно-моральному вихованні особистості…..... 6

БЕХ Іван.

Патріотизм особистості крізь призму духовних виявлень …….. 11

ЖУРБА Катерина.

Досвід військово-патріотичного виховання молоді у зарубіжній практиці ……. 17

КИРИЛЕНКО Світлана.

Новаторські ідеї Нової української школи у виховних практиках закладів загальної середньої освіти ……... 28

БЕССАРАБ Наталія.

Нова українська школа у поступі до цінностей вурочній діяльності закладів освіти ……... 33

БОДНАРЮК Світлана, ЗАРЕМБА Людмила.

Комунікативні компетентності учасників освітнього процесу в поліетнічному регіоні (на прикладі Чернівецької області) ……..... 39

ДУТЧАК Інна.

Спільні міжетнічні освітньо-культурні проєкти у рамках транскордонного співробітництва …….. 46

ГАВЛІТІНА Тетяна.

Упровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»: інноваційні практикиРівненщини …….. 50

ОРЛОВСЬКА Надія.

Особливості реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у закладах освіти Хмельницької області …… 58

БЕЗКОРОВАЄВА Наталія.

Формування духовно-моральногосвітогляду здобувачів освіти шляхом національно-патріотичного виховання засобами інформатики …….. 65

БЕЗПАЛЬКО Галина.

Виховання здобувачів освіти на засадах духовних цінностей ……. 71

БОРИС Руслана, ЛЕВКОВИЧ Богдана.

Цінності сучасної молоді ……. 79

ЗАВОДНА Леся.

Духовність в умовах викликів і потрясінь: як не піддатися духовній втомі та не опустити руки …… 86

МАЗУРОК Мирослава.

Мова як ідентифікатор духовних цінностей у вимірі війни ……. 89

КОЗЮТИНСЬКА Наталія.

Національно-патріотичне виховання вконтексті реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» ……. 93

КОСЬКОВЕЦЬКА Валентина.

Виховання духовних і національних цінностей у Новій українській школі …….. 98

КУЗЬМОВА Тетяна.

Формування і розвиток національних ідеалів сучасного учня крізь призму навчальним програм з християнської етики, історії, громадянської освіти, правознавства …… 103

ПАВЕНКО Наталя.

Модель педагогіки співробітництва як інструментрозвитку учня в сучасних реаліях …….. 109

РЕУЦЬКА Тетяна.

Національно-патріотичне та духовне виховання на сучасному уроці історії ……. 114

СЕМЕНЮК Любов.

Особистість на шляху до духовних і національних цінностей в умовах становлення Нової української школи …….. 120

СТЕПЧИНА Наталія.

Формування життєтворчого потенціалу на уроках української літератури ……. 124

СТОЛЯРЕНКО Олена, СТОЛЯРЕНКО Оксана, МАГАС Людмила.
Соціокультурна освіта і формування духовних цінностей особистості 127
ТКАЧЕНКО Лариса.
Технологія «Щоденні 5» на допомогу вчителю та учням …… 133
ТРУБЧАНІНА Олена. Особистість вченого у відео YOUTUBE каналу «Олена Трубчаніна зрозуміти хімію» як інструмент виховання сучасного учня ……. 138
ЦИБУЛЬСЬКА Світлана.
Спілкуємось ефективно: що треба знативчителю про діалог ……. 145

ІННОВАЦІЙНІ ВИХОВНІ ПРАКТИКИ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Вступне слово

Педагогічна спільнота сьогодні переживає важливий та складний час творення Нової української школи в контексті інноваційного розвитку освіти в умовах воєнного стану.

Сучасні реалії України, коли ціною життя Героїв Небесної Сотні, зусиллями військових, добровольців, волонтерів відстоюється свобода і територіальна цілісність нескореної Батьківщини, пріоритетного значення набуває національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання учнівської молоді на загальнолюдських та національних цінностях. Наш народ намагаються позбавити усіх ознак культурної та духовної самостійності. З патріотизмом органічно поєднується етична самосвідомість громадянина, яка формується на засадах громадянських та етнонаціональних цінностей, вбирає в себе любов до свого народу, віру в його духовні сили й майбутнє, готовність до життя і праці в ім’я народу, свідомого служіння інтересам України.

Однією із важливих соціальних проблем, що набула особливої актуальності, є ціннісний підхід у вихованні дітей та учнівської молоді. Тож надія на побудову гуманного демократичного суспільства пов’язана якраз із необхідністю укорінювати в житті українців традиційні загальнолюдські й національні цінності, сприяти ствердженню духовної цілісності на рівні особи та народу.

Реалізація Концепції «Нова Українська школа» потребує модернізованих підходів до створення принципово нових стандартів виховної парадигми освіти, яка має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому, компетентнісному та діяльнісному підходах в освітньому процесі.

Сучасна виховна парадигма полягає у розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтуючись на усвідомлення зростання особистості учня/учениці як соціально-педагогічного явища, на підвищення потенціалу освітнього середовища та проєктування цілісного виховного простору.

Актуалізується завдання щодо формування в учнів системи загальнолюдських цінностей: морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, милосердя, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови й культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Стрижнем освіти є виховання в учнів відповідального ставлення за себе, за добробут нашої країни.

Враховуючи проблеми сьогодення у створенні оптимального цілісного виховного простору для становлення дитини на практиці, отримано позитивні результати з апробації та впровадження в освітній процес *Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»,* яка розроблена авторським колективом Інституту проблем виховання НАПН України за участі наукових співробітників Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». Керівник програми - Бех Іван Дмитрович, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України.

В основі Програми закладені основи компетентнісного виховання особистості учня/учениці, які можуть творчо наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням регіональних особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей здобувачів освіти, інших актуальних соціальних викликів.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 18.03 2019 року № 369 апробація Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» відбувалася на базі закладів загальної середньої освіти

Донецької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської областей за науково-методичним супроводом Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» та відповідних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Основна мета Програми – підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища Нової української школи та допомоги закладам загальної середньої освіти в організації освітнього процесу на основі інтеграції виховних зусиль суспільства, зокрема громади, а також до формування базових загальнолюдських і соціальних цінностей суспільства, соціально-значущих якостей особистості, її компетентності та готовності до вияву відповідальної громадянської позиції та патріотизму.

Практичне значення дослідження одержаних результатів полягає в тому, що в практику закладів освіти впроваджено організаційно-педагогічні засади, зумовлені розв'язанням проблеми створення інноваційної виховної системи у закладах загальної середньої освіти, шляхом участі в експериментальному впровадженні Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей».

З метою реалізації Програми на базі закладів освіти – учасників експерименту проводилась апробація, обґрунтування інноваційних практик і методичних матеріалів (навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, збірки практичних матеріалів) для педагогічних працівників. У результаті відбулося переосмислення моральних і культурних цінностей, історії, традицій, звичаїв, обрядів, символіки в освітньому процесі.

Творчими групами вчителів шкіл – учасників експерименту проведено ґрунтовний аналіз виховної діяльності щодо ефективності наявних виховних систем, моделей; систематизовано інструментарій для організації процедури оцінювання результатів апробування Програми; проведено корекцію методичного та управлінського забезпечення експериментального дослідження.

Педагогічні колективи закладів освіти при реалізації виховної моделі з реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» особливу увагу звертали на найважливіші чинники, які характеризують морально-духовний та інтелектуальний рівні особистості учня.

Вся виховна робота закладів освіти – учасників експерименту базувалася на пріоритеті розвивального характеру освіти та її особистісній орієнтації. Ця система роботи вчителя і закладу освіти загалом спрямована на максимальне розкриття й плекання морально-особистісних якостей кожної дитини. При цьому навчальний матеріал виступає засобом й інструментом, який створює умови для повноцінного прояву й розвитку особистісних якостей суб'єктів освітнього процесу та сприяє даній меті впровадження інноваційних ефективних практик особистісно орієнтованої моделі навчання і виховання.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід».

На конференції висвітлювались питання теоретико-методологічного осмислення духовного розвитку особистості та методичного забезпечення доцільної послідовності формування духовних цінностей у морально-духовному вихованні зростаючої особистості.

Учасники конференції поділилися педагогічними здобутками за результатами реалізації Програми в закладах загальної середньої освіти, розповіли про науково-методичний супровід освітнього процесу з урахуванням регіональних особливостей, вікових та індивідуальних можливостей учнів, актуальних соціальних викликів воєнного часу.

Розкрито значення загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей, шляхи та засоби їх формування в сучасних умовах, утвердження національної системи освіти й виховання дітей та учнівської молоді, формування у них високої національної свідомості й самосвідомості, активної громадянської позиції, морально-духовної, правової культури, готовності до розбудови й захисту України. Представлено організаційно-

методичний аналіз практичного впровадження ціннісних орієнтирів, що є відповіддю на виклики, які сучасне суспільство адресує освіті в час серйозних соціально-економічних трансформацій. Ключовим у цій ситуації видається створення нової педагогічної дійсності, яка спрямована підіймати зростаючу особистість до вершин людяності, підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища Нової української школи та допомоги закладам загальної середньої освіти на основі інтеграції зусиль суспільства, громади, як його дієва складова.

Сучасній освіті має бути певною мірою властива випереджувальна роль у демократичному процесі. Вона має стати засобами відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей як совість, людяність, почуття власної гідності, засобом самоорганізації, особистісної відповідальності, гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Виховання зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей у закладах загальної середньої освіти передбачає створення в ньому комплексу відповідних організаційно-педагогічних умов: управлінських, кадрових, методичних, освітніх, соціальних, спрямованих на розв'язання проблем виховання, конструктивну реалізацію громадянської та соціальної активності учнівського, педагогічного та батьківського колективів на благо громади, суспільства й Української держави.

В умовах сьогодення – військової агресії зі сторони росії, суспільно-політичних змін, що відбуваються в Україні, в цілому проблема виховання дітей та учнівської молоді стає особливо актуальною. Ми разом створюємо Нову українську школу одухотворену, зміцнену, удосконалену, спрямовану в Європейське майбутнє України.

Ольга КІЯН,
кандидат педагогічних наук,
завідувач сектору експериментальної педагогіки
відділу інноваційної діяльності та
дослідно-експериментальної роботи,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

Іван БЕХ,
доктор психологічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
директор Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

ПАТРІОТИЗМ ОСОБИСТОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНИХ ВИЯВЛЕНЬ

У вихованні національно-спрямованого патріотизму дітей та учнівської молоді слід виходити з закономірності, згідно з якою в наш час індивіди психологічно сильно проникають один в одного, діючи як у морально позитивному, так і морально деструктивному плані. Важливо, що інтенсивність цієї сили зближення пояснюється підвищеною емоційністю, характерною для сучасної людської спільноти. Тож так необхідним є їхній розумовий розвиток, щоб якомога більше гальмувались особистісно негативні прояви і укріплювались суспільно важливі тенденції. Останні й будуть характеризувати певну спільноту як скріплену зв'язками братерства. У цьому й полягатиме сутність його одухотворення, коли масово продукуватиметься повага до окремої особистості, яка буде здатною зосередитися на собі й сповна заявити про своє вище духовне «Я». Через таку внутрішню роботу й можливе братерське об'єднання вищого порядку, яке демонструватиме почуття патріотизму у його розгорнутому вигляді.

Для виховання патріотизму важливим виявляється прагнення бути у єдності з народом. Цей мотив як непорушна цінність є міцним підґрунтям для верховного мотиву любові до народу, батьківщини, держави.

Зазначимо, що прагнення особистості перебувати у єдності з народом, означає припасти у повному розумінні цього слова до його духовних надбань, які він сформував упродовж своєї багатовікової історії. Якраз припасти своїми індивідуальними суспільно важливими цінностями, ігноруючи моральні вади, які ще можуть бути у неї наявними. Тож було б

несправедливо проявляти особистості конструктивні якості і відвернутися від народу, який по-великому їх їй дав.

За такої єдності окрема особистість набуватиме душевної стійкості й необхідної впевненості у своїй патріотичній місії, адже за нею стоїть його народ, який не дозволить їй у чомусь схибити. Окрім того, особистість, яка повністю духовно припала до свого народу, сприйматиме себе спокійною навіть у екстремальних ситуаціях, з якими їй важко було б справитися, якби вона не відчувала навіть уявної підтримки. За моїми плечима стоїть сила народу – такою має бути світоглядна формула особистості, що зростає у своєму патріотичному почутті. Іншого шляху у її патріотичному русі бути не може, оскільки поза ним її чекатимуть розчарування, сумніви й страждання, а життя видаватиметься примарним, позбавленим великих прагнень і перспектив. Особистості ж у цьому русі потрібен вищий поклик, до якого б вона поривалась і словами і добрими ділами.

Зростаюча особистість, прямуючи до почуття патріотизму починає жити патріотизмом, тими справами, які спричиняються цим почуттям. Однак, це вже результат патріотичного діяння. Передувати ж йому повинен прийом, згідно з яким вихованець вербально звертається один до всього національного роду з запевненням у його любові, у прагненні вірно служити йому, благаючи повірити у свої патріотичні прагнення. Це є не що інше як духовна сповідь зростаючої особистості перед своїм родом, яку слід неодмінно практикувати. У такому стані вона стає успішною у патріотично зорієнтованому житті.

Все ж для особистості, що лише зростає у своєму патріотичному спрямуванні, окрім виховної сили народу, покладеного як межовий ідеал-символ, суттєве перетворювальне значення має певна людина, яка за своєю духовною потужністю значно її перевершує. Такою людиною може бути чи то історична постать, чи та, яка є її сучасником, а то й особисто їй знайомою.

Під знаком таких постатей бажано, щоб розгорталась певна патріотична справа зростаючої особистості. Вона намагається звіряти свою

патріотичну дію з такими ж за змістом патріотичними діяннями означених постатей. Звичайно, що це вимагає від неї певної міри розвитку духовного аналізу, порівняння й відповідних узагальнень-висновків. Однак ці мислительні операції є ціннісно допоміжними, основним же виступає реальна мотивація, яка супроводжує на даний час патріотичне прямування зростаючої особистості.

І тут вона сповна використовує процес мрії, який спрямовується на духовні достоїнства тієї чи іншої постаті, а також на широку повагу, якою вона заслужено користується. Одним словом, зростаюча особистість уподібнюється у значущих рисах до вибраної постаті, формуючи відповідне мірило, яким вона користуватиметься й подалі. Це досить важливо, адже вона може й помилятися щодо окремих осіб, які інколи одягають на себе духовну маску, не проявляючи дійсну свою сутність. Тут важливою стає та обставина, згідно з якою зростаючій особистості слід, в першу чергу, любити велику патріотичну діяльність, а не почесті згаданих нами постатей.

Лише пройшовши етап духовної ідентифікації, особистість, що зростає у патріотичному спрямуванні, в змозі здійснити об’єктивну самооцінку і сповна емоційно захопитися від своєї діяльності.

Особистість, про яку йдеться, схильна до особливої духовної рефлексії, яка приваблює її до самої себе. Якраз це приваблення безпосередньо спричиняється патріотичними справами, які (що важливо) схвалюються і втілюються близькими їй особами. Репертуар цих справ може бути більш чи менш широким, але всі вони центруються у Я-духовному особистості, надаючи йому високої цінності.

Однак таке духовне перетворення не залишається у внутрішній «скарбниці» особистості. Вона поширює його й на іншу, як духовно споріднену з нею. Тоді й виникає у неї явище «дорогої половини душі своєї», коли «Я-й-інший» перебувають у високій ціннісній гармонії, що зігріває їхнє обопільне почуття патріотизму. У таких особистостей виникає переживання глибокої міри участі у людських стражданнях, які й стимулюють їх до

справедливої боротьби, щоб позбутися їхніх наслідків. У високозначущій діяльності створюється місце для нових вражень, радостей і нелегких переживань.

Виступаючи учасником загальнолюдського патріотичного змагання, духовно досконала особистість не закривається і внутрішньо не обмежується лише своєю суспільно важливою, але частковою участю, а прагне осягнути діяння інших осіб, щоб сприйняти й пережити патріотичне змагання-боротьбу у цілому.

Вона доходить розуміння, що її діяльна частинка разом з діяннями інших складають те ціле, яке, звісно, більш цінне частин, але яке не всі можуть осягнути й оцінити. Тож означене ціле – це та національна мета, яка досягається єдиними людськими зусиллями, кров'ю і потом кожної особистості, яка усвідомлює свою благодійну відповідальність.

Стосовно почуття патріотизму, його укоріненості у духовному Я-образі деякі вчені вважають, що патріотичні цінності можуть залишатися незмінними впродовж всього життя, оскільки вони пов'язані для людини з позитивними емоціями як прихильність до домашнього вогнища і любові до матері. На наш погляд, думка про згадану незмінність патріотичних утворень видається дещо перебільшеною, а от спосіб прив'язаності до цих святинь є слушним, і його слід конкретизувати. Тут має йтися про використання психологічного механізму «асоціації за подібністю». З огляду на це, прихильність має утверджувати зв'язок з прагненням укоріненості у рідному домі, а далі (за означеним механізмом) укоріненості з Батьківщиною. Любов же до матері має асоціюватися з любов'ю до свого народу. Тож, за законом асоціації за подібністю зростаюча особистість, відтворюючи емоційно сильні переживання стосовно свого рідного дому й матері, поширює їх на більш ідеальні утворення як Батьківщина і народ, підсилює цим самим відповідні теперішні патріотичні переживання.

Розкриття духовної природи почуття патріотизму дозволяє ставити питання про його спрямоване перетворення у ціннісну здібність. Адже так

важливо виховувати зростаючу особистість як патріотично здібну, що характеризується відповідною силою, стійкістю, спрямованістю, тобто такою, на яку суспільству можна не сумніваючись покластися у складних обставинах буття.

Така особистість не тільки ситуативно проявляє цінність патріотизму, а й живе нею, вбачаючи саме у ньому найбільший сенс. Для цього потрібно, щоб вона не керувалася і не покладалася лише на механізм емоційного зараження як це часто буває, коли вона перебуває у широкому людському оточенні, охопленому цим емоційним переживанням, хоча воно і є, найвищої ціннісної проби. Про особистість, яка орієнтується на означений механізм, можна говорити, що вона перебуває у полоні почуттєвих образів, які суттєво обмежують її духовно розвивальні можливості. Отже, у цілому доцільно кваліфікувати, що патріотично здібна особистість глибоко розуміється у своєму внутрішньому світі, тобто у світі духовних властивостей та почуттів; і на основі цього усвідомлення активно патріотично діє. Зазначимо, що внутрішнє розуміння, в першу чергу, має бути спрямоване на стан згоди, який породжується добродійністю особистості. Вона мусить осягнути, що цей стан і є виявом духовної єдності, цієї кардинальної умови для просування до спрямованого розвитку почуття патріотизму. При цьому протилежністю ж стану згоди виступатиме стан роздільності (непов’язаності), який виявляється наслідком духовних вад. Внутрішня діяльність зростаючої особистості в межах власних станів згоди і роздільності й викличе рух її душі до такої дії, яка спричинятиме самоствердження у патріотичному плані.

По мірі розгортання продуктивно-самокритичної внутрішньої роботи в означених межах зростаюча особистість (звичайно, за допомогою вихователя) мусить дійти до доленосного у повному розумінні цього слова висновку, що її природа є такою, що змінюється, оскільки може і повинна прагнути до духовного вдосконалення, а отже й до вдосконалення патріотичного як найсуттєвішого у наявній духовній картині. Відтак, у

зростаючої особистості формуватиметься патріотична здібність як готовність до відповідної дії, що ґрунтується на свідомому духовному переконанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захаренко О. А. Слово до нащадків. К. : СПД Богданова А.М. 2006. 216 с.

2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. К. : МАУП, 2000. 312 с.

3. Рибалка В.В. Соціально-педагогічне і психологічне забезпечення розвитку дієвого громадянського суспільства і особистості громадянина: посібник / Валентин Рибалка. К. : ТАЛКОМ, 2018. 226 с.

Катерина ЖУРБА,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
лабораторії морального, громадянського
та міжкультурного виховання,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ

ДОСВІД ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

Питання підготовки учнівської і студентської молоді до захисту Батьківщини набуває все більшої актуальності у зв'язку зі зростанням загрози військової агресії, тероризму, що потребує адекватної відповіді. Країни зацікавлені у захисті своєї держави, її суверенності від зовнішнього втручання, а також громадян – від маніпулювання свідомістю та масами ззовні. Це обумовлює пошук різних форм підготовки юнаків і юнок до служби у війську шляхом залучення їх до різних навчальних програм. На сьогодні залучення молоді до служби у війську передбачає сформованість базових умінь і навичок.

У США найбільш популярною є програма Junior Reserve Officers Training Corps (JROTC) (Програма підготовки молодших офіцерів запасу у старших класах), яка охоплює 600 тисяч учнів 9-12 класів і спрямована на розвиток якостей характеру у дітей, які планують у майбутньому обрати військову професію та поєднує навчальну та фізичну підготовку.

Проведене опитування показало, що до переваг даної програми підлітки відносять: лідерські якості та навички, впевненість у собі, моральна відповідальність не лише за себе, а й за товаришів.

Мінусами програми молодь визначила: дотримання вимог зовнішнього вигляду, дрескод (учасники програми мають бути у військовому обмундируванні, залежно від рівня програми і роду військ, де вони проходять

підготовку. Зазвичай заняття проводяться 1 раз на тиждень, або двічі на місяць.

Так, некомерційна аналітична група – Корпорація Rand Corp у своєму звіті за 2017 рік відмітила JROTC як найкращу програму навчання і виховання американської молоді, вказавши, що у 2015/2016 навчальному році за нею навчалося 550 000 учнів у 3390 закладах середньої освіти США. Хоча програма готує до служби у війську, вона не зобов'язує вступати до відповідних закладів, хоча надає певні переваги при зарахуванні на військову службу. Окрім того при вступі до коледжів враховуються рекомендації від JROTC.

Інструкторами програми, як правило є офіцери у відставці, ветерани Збройних сил США. Усі учні пишуть курсову роботу з військової історії та традицій, що відповідають напряму програми, носять форму відповідних збройних сил.

Важливим мотиватором до служби у війську є те, що учням можуть присвоюватися звання відповідно до обраних військ, службової ієрархії та стипендії. Звання учні здобувають при проходженні програми та демонстрації відповідних умінь і навичок, лідерських якостей. Такі звання не передбачають вищість перед кимось, а перш за все, здатність допомагати іншим, навчати, рухатися разом до мети. Перше звання, яке отримують курсанти, є - прапорщик 1.

Згідно доповіді Rand за 2017 рік здобутками програми є академічні досягнення (високі показники у навчанні курсантів та бали (GPA), а також висока відвідуваність занять порівняно з іншими учнями. У доповіді відмічається: старшокласники, які брали участь у JROTC були більш дружні, консолідовані; вдягаючи військову форму раз на тиждень вони відвідують заходи JROTC. Також обов'язковою є фізична підготовка: гімнастика і вправи на вулиці, стройова підготовка, які формують командний дух, дають уявлення, яким чином має діяти команда.

JROTC передбачає формування життєвих навичок та лідерство, впевненість у собі, дисциплінованість, які необхідні не лише військовим, а у будь-якій кар'єрі. На заняттях учні дізнаються більше про здоров'я, харчування, вміння управляти фінансами, організацією часу, відповідальність, постановка цілей роботи в команді. Учні беруть активну участь у різних проєктах, беруть на себе відповідальність за діяльність у школі і громаді. Всього в США діє 3000 спеціалізованих військових класів. Інвестиції Пентагону - штаб-квартири Міністерства оборони США у навчання учнів у таких класах щороку становлять 400 мільйонів доларів. Також популярними у США є National Defense Cadet Corp (NDCC) Кадетський корпус національної оборони, який фінансують місцеві громади, де навчаються діти з 11 років та приватні й державні військові коледжі.

На будь-якому скаутському джемборі бойскаути зі США завжди вирізнялися своєю мілітарною поставою - від одностроїв кольору хакі, які спочатку відрізнялися від військового лише хусткою. У кращі часи у США хлопці-скаути й дівчата-гайди налічували 5–7 млн членів, тобто охоплювали близько 2% суспільства (орієнтовно 5% усієї молоді).

Державна політика Канади зорієнтована на створення позитивного іміджу армії Канади та зацікавлена у залученні молоді до служби у війську, що підтверджується створенням відповідних умов та соціальними гарантіями для військовослужбовців. У країні функціонує мережа військових закладів середньої освіти, де крім загальної освітньої програми учні долучаються до військової підготовки. Розклад дня включає заняття фізкультурою після підйому, академічні заняття у першій половині дня, а також ігри і самостійну роботу, підготовку до занять у другій половині дня. За допомогою Canadian Cadet Organization (CCO) впроваджується державна програма за кошти Міністерства оборони Канади.

Прикладом може бути Академія Роберта Ленда (RLA) – єдина приватна військова академія не університетського рівня, яка працює з 1978 року. В Академії навчаються 160 учнів з 5-го по 12-й клас, а при зарахуванні до

закладу отримують статус призовника. Усі курсанти проживають в казармах, розташованих на території Академії і названі на честь відомих військових діячів чи героїв Канади, які є взірцем для юних курсантів. Дисципліна є важливою умовою виховного середовища RLA, що ставить за мету саморегуляцію курсанта та зміну його поведінки.

Академія активно взаємодіє зі Збройними силами Канади, зокрема Кадетським корпусом Королівської канадської армії, полком Лінкольна і Велланда, Королівським канадським полком, а курсанти, починаючи з 9-го класу отримують членство у підрозділі № 2968 RCACC. Учні, які демонструють організаторські та лідерські здібності під час навчання отримують звання молодшого капрала.

В часи так званої Холодної війни в Канаді діяли й українські кадетські «летунські» відділи, які також виконували функцію підготовки молоді до служби у війську та захисту Канади. Слід відзначити значний внесок скаутських організацій у військово-патріотичному вихованні учнівської і студентської молоді Канади, що об’єднує понад 100 тис. скаутів.

У Великій Британії схожа модель військово-патріотичного виховання до канадської. Досить популярною є Community Cadet Forces (CCF) - мережа молодіжних організацій, які займаються підготовкою кадетів сухопутних військ, морських кадетів і кадетів військово-повітряних військ, що спонсоруються й контролюються Міністерством оборони. Такі осередки у Великій Британії діють на базі державних і приватних шкіл. За сприяння Міністерства оборони здійснюється призначення платних виховників та погодження волонтерів, які не завжди є членами педагогічного колективу закладу освіти. Міністерство оборони відіграє важливу роль у підготовці волонтерів, штатних виховників, забезпечує однострій, зброю та боєкомплект, доступ до військових частин і військового транспорту. В той же час заклади загальної середньої освіти залучають волонтерів, створюють умови для роботи з дітьми, забезпечують навчальні класи та місця для зберігання зброї. Хоча кадети і волонтери носять однострій, вони не

зобов'язані укладати контракт зі збройними силами. У 2019 р. CCF налічував 110 620 кадетів і вихователів з бюджетом біля 100 млн. фунтів стерлінгів на рік.

Скаутські організації є досить популярними у Великій Британії, об'єднують більше півмільйона учнівської молоді та є найбільшими у ЄС. Водночас досвід упровадження патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти не завжди знаходив схвалення та розуміння. Так, у 2006 р. у школах почали вивчати основи громадянства, однак за браком підготовлених учителів та невміння пояснити дітям питання релігійного, расового та етнічного розмаїття, уроки були визнані марними, що послужило причиною неприйняття батьківського і учнівського громадського введення уроків патріотизму, яке вони вважають неоднозначним дискусійним питанням.

Специфіка підготовки учнів у Німеччині має соціальну спрямованість, що обумовлено тим, що країна після поразки у Другій Світовій війні не здійснювала військово-патріотичного виховання та підготовки молоді до служби у війську, тому увага акцентувалася на альтернативних підходах. Натомість, досягнення в економіці і культурі стали важливим чинником відродження національної ідентичності. На сьогодні в школах та коледжах Німеччини діють програми «Добровільний соціальний рік», «Добровільний економічний рік», спрямовані на формування громадянської позиції, відповідальності, патріотизму. Така альтернативна служба проходить у соціальній, медичній чи економічній сфері.

Проведене опитування виявило, що понад 70000 юнаків «не хочуть служити в бундесвері за переконанням, але вони готові до альтернативної служби в будинках для літніх людей, лікарнях, хоспісах». Така служба триває дев'ять місяців і має значну підтримку від гуманітарних організацій, Німецького Червоного Хреста.

У Швейцарії, навпаки, військовою підготовкою охоплена майже вся молодь чоловічої статі, а альтернативна служба з'явилася лише у 1996 році.

Декларація нейтралітету передбачає мирне співіснування з іншими країнами, а також неучасть у військових союзах та «поліцейських акціях», але готовність захищати себе самостійно. Заради миру кожен швейцарець робить свій внесок у зміцнення обороноздатності своєї країни. Залучення молоді до військової служби здійснюється у три етапи:

початкова військова підготовка і «школа молодого бійця-рекрута» («RS – Rekrutenschule»);

дійсна служба, яку можна відслужити одним визначеним терміном часу, а можна частинами (по кілька тижнів до того часу поки не буде вичерпаний весь термін, залежно від посади – від 440 до 680 днів);

отримання вищої військової освіти або «служба в запасі».

Посилення агресивної політики росії обумовили пошук шляхів військово-патріотичного виховання в Польщі. У 2017 р. Міністерство оборони країни започаткувало програму «Сертифіковані військові уніформовані класи», на основі якої здійснюється відповідна підготовка в закладах загальної середньої освіти. Метою програми є створення та розвиток шкільної мережі, здатної забезпечити ефективну єдину військову підготовку учнівської молоді. З цією метою було створено відповідне бюро, що координує та розвиває шкільну мережу. Якщо в 2017 р. такі спеціалізовані класи були у 58 школах, то на початок 2020 р. вони діяли уже у 128 школах Польщі й охоплювали 6 800 учнів. Навчання у таких класах триває два роки і, крім звичайної програми, включає польову підготовку: 185 годин навчання у формі педагогічної інновації як частина предмета «Військова освіта». Відповідно Міністерство оборони Польщі фінансує інструкторів, що проводять заняття, забезпечує допуск на військові об’єкти та до техніки. Дні військової підготовки проводяться щомісячно.

У зв’язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну з 1 вересня 2022 року у Польщі були запроваджені уроки безпеки, які передбачають навчання учнів стрільбі з кульової, пневматичної зброї та копій стрілецької зброї. Умовою для такого навчання є обладнання в закладах освіти

віртуальних чи лазерних тирів. Окрім, володіння зброєю, учні вивчають спеціальний курс «Специфіка проведення рятувальних робіт у міських умовах». Наступні два роки плануються як перехідні, що пояснюється необхідністю створення матеріально-технічної бази.

Також варто враховувати, що військово-патріотичне виховання у Польщі традиційно спиралося на рух національного скаутингу (харцерів), що бере свій початок у Львові (з 1910 р.), члени якої брали активну участь у війні, виборюючи незалежність Польщі на початку ХХ століття. Під час Другої світової війни їхніми зусиллями було створено бойову організацію «Сірі шеренги», яка входила до складу Армії крайової.

Скаутський харцерський рух не був заборонений за часів існування Варшавського договору, що дозволило зберегти та розвинути летунську і морську спеціалізації. Якщо наприкінці 1980-х років харцерська організація налічувала близько 1 млн. членів і сотні польових баз та домів по всій країні, то на сьогодні вдалося усе це зберегти. Окрім того, скаутська організація харцерів прописана у Законі про освіту і становить на сьогодні близько 140 тисяч членів.

У країнах Балтії разом із поновленням незалежності були відроджені структури військового вишколу учнівської та студентської молоді, які діяли до радянської окупації їхніх територій.

Популярним у Литві залишається «Стрілецький союз», створений 1919 р., який також був частиною руху «лісових братів». У січні 1991 року Союз боронив парламент, а сьогодні налічує 11000 членів (у тому числі відставних військових, ветеранів бойових дій), об’єднаних у 10 полків. Однак, значну частину організації (до 50–70%) становлять підлітки та молодь від 12 до 18 років у складі молодіжної структури «Юні стрільці», які проходять навчання за чотирирівневою програмою. На кожному з рівнів поглиблено вивчається історія Литви, формуються лідерські навички та здійснюється військова підготовка. По завершенні кожного рівня учні отримують сертифікат і відзнаку. На базі навчального полку Союзу

литовських стрільців організовано міжнародний воєнізований табір молоді «Жальгіріс»; щороку проводиться таборування «Юних стрільців» та літні курси, працює шкільний табір-центр вишколу. Організація підпорядковується Міністерству оборони Литви, яке призначає голову Стрілецького союзу.

У Латвії було поновлено організацію «Захисники землі», яка також була створена у 1919 р. й об'єднує більше 10 тис. волонтерів, у складі 18 добровольчих батальйонів Збройних сил Латвії. Законом регулюється діяльність найбільшої у країні організації «Молоді захисники», яка налічує біля восьми тисяч членів віком від 10 до 21 року. Керування організацією та фінансування здійснюється Міністерством оборони за сприяння Молодіжного оборонного центру. Міністерство освіти Латвії виявило інтерес щодо впровадження в освітню програму закладів загальної середньої освіти окремого предмета, який поки що знаходиться на стадії розробки.

В Естонії були відновлені не лише скаутські організації «Союз оборони» та «Жіночий захист дому», а й, навіть, Закон про оборону від 1930 р., який визначав сферу діяльності молодіжних організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини», які охоплюють усі повіти Естонії. Осередки діють на базі закладів загальної середньої освіти на підставі спеціальних угод. Військово-патріотичну роботу серед п'яти тисяч учнів (віком від 7 до 18 років) проводить «Школа Ліги оборони».

Традиційно в японських школах значна увага приділяється вихованню національних і моральних цінностей, формуванню основ національного характеру, груповій взаємодії. В Японії, згідно нового Закону про освіту у 2006 році ввели уроки патріотизму в школах, які мають на меті виховання дітей у дусі національних традицій: національної гідності та гордості, визнання національних героїв. З 2012 року обов'язковим для молоді є вивчення бойових мистецтв – дзюдо, кендо, айкідо, тренінги з безпеки, у тому числі ядерної.

У Китаї військово-патріотичне виховання у закладах освіти контролюється Комуністичною партією, Комуністичною спілкою молоді, федерацією молодіжних організацій країни і здійснюється відповідно до Закону «Про освіту у сфері національної оборони» прийнятого наприкінці XX ст. Відповідно до закону, щороку 17 000 000 студентів із 2000 університетів та учнів із 22 000 шкіл старшого ступеню проходять підготовку в лавах Збройних сил країни. Також військову підготовку проходять учні початкової і середньої ланки освіти. Міністерство освіти Китаю розробило та впровадило Навчальну програму з військової підготовки у закладах вищої освіти, що включає «тактику окремого військового», «стрільбу з легкої стрілецької зброї», «пересування та виживання у польових умовах», «національну оборонну стратегію», «міжнародну стратегічну обстановку» тощо.

Військовий обов'язок або військова повинність окреслена законом країни, який визначає її характер (обов'язковий чи добровільний), тип служби (військова чи альтернативна), тривалість, вікові межі тощо. У різних країнах різниться призовний вік та строк служби у Збройних силах, див. таблицю 1.

Таблиця 1

Призовний вік та термін служби у збройних силах різних країн

Стать	**Призовний вік**	**Термін служби**	**Приблизна кількість призовників**
Китай			
Чоловіки	18-36	2 роки	17 000 000
Росія			
Чоловіки	18-27	12 місяців	160 000
Північна Корея (КНДР)			
Чоловіки Жінки	17-27 17-25	10 років 3 роки	100 000
Південна Корея			
Чоловіки	18-31	2 роки	350 000
Туреччина			
Чоловіки	18-41	6-12 місяців	170 000
Норвегія			
Чоловіки Жінки	19-44 19-28	7-19 місяців 7-19 місяців	10 000

Швеція			
Чоловіки Жінки	18-24 18-24	9-12 місяців 9-12 місяців	10 000
Фінляндія			
Чоловіки	18-30	11 місяців	30 000
Греція			
Чоловіки	19-45	8 місяців	30 000
Ізраїль			
Чоловіки Жінки	18-50 12-24	32 місяці 24 місяці	20 000
Австрія			
Чоловіки	18-35	6 місяців	7500.
Данія			
Чоловіки	18-30	4 місяці	4500
Литва			
Чоловіки	18-26	9 місяців	4 000
Естонія			
Чоловіки	18-28	8-11 місяців	35 000
Грузія			
Чоловіки	18-27	12 місяців	3000
Україна			
Чоловіки	20-27	18 місяців	32000

У багатьох країнах є професійна (контракта) армія, що не передбачає призову. Серед таких країн Індія, Південно-Африканська Республіка, Японія.

У мирний час не проводиться призов у Австралії, Великій Британії, Канаді. У США скасований призов, однак усі чоловіки у віці з 18 до 26 років зобов'язані стати на облік у Системі військової повинності. Ухилянтам загрожує штраф у 250 тисяч доларів та тюремне ув'язнення до 5 років, на практиці обходиться 5-місячним арештом.

У Німеччині офіційний призов молоді до війська відсутній з 2011 року, однак, згідно Конституції чоловіків можуть призвати до служби у Збройних силах з 18 років. У Франції, починаючи з 2001 р. щорічний призов замінили на День підготовки національної оборони для чоловіків і жінок з 16 до 18 років.

Президент Франції Е. Макрон повернув призов «конскрипторів» (від англ. conscription military service - строкова військова служба), що зумовлено потребою у підготовці мобілізаційного ресурсу в умовах гібридної агресії та сучасних терористичних загроз.

У Мексиці призов молоді здійснюється шляхом проведення лотереї. Призовники (18-40 років) служать лише в армії, тоді як Війського-морський флот і Військово-повітряні сили комплектуються з добровольців. Так само як у США, в Бразилії всі чоловіки зобов'язані стати на облік по досягненні 18 років і можуть бути призвані до служби у Збройних силах країни з 19 років. Без довідки про військовий облік неможливо отримати дозвіл на роботу чи побудувати кар'єру.

На сьогодні існує ряд країн, в яких не має армії. Це, зокрема, Ісландія, Коста-Рика, Гаїті, Гренладія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chu, L. (2017). Little Soldiers: An American Boy, a Chinese School, and the Global Race to Achieve. London: Harper Collins.

2. Pannoni, A & Moody, J. (2021). What to know About High School JROTC Programs. US News and World Report. URL: *https://www.usnews.com/education/blogs/high-school-notes/2014/11/10/3-things-to-know-about-high-school-jrotc-programs*

3. Pannoni, A & Writers, S. (2015). High School JROTC Partcipants Share Pros, Cons of Ivolvement. US News and World Report. URL: *https://www.usnews.com/education/blogs/high-school-notes/2015/11/09/high-school-jrotc-participants-share-pros-cons-of-involvement*

4. Robert Land Academy (2022). URL: https://educativ.net/schools/canada/robert-land-academy/

5. Wiist, W.H. & Whit S.K. (2017). Preventing War and Promoting Peace. A Guide for Health Proffessionals. Cambridge: Cambridge University Press.

6. Юзич Ю. (2020). Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? Дзеркало тижня. URL: https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/

Світлана КИРИЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
начальник відділу інноваційної діяльності та
дослідно-експериментальної роботи,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

НОВАТОРСЬКІ ІДЕЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У ВИХОВНИХ ПРАКТИКАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Пріоритетні питання, які розглядає сучасна освіта, окреслює важливим завданням готувати дитину, яка здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може підготувати дитину, здатну й охочу активно творити і сприймати зміни, нововведення. Для цього необхідно в освітньому просторі виховних практик закладів загальної середньої освіти створити умови, сприятливі для поширення педагогічних інновацій.

Сучасний стан функціонування закладів освіти характеризується активним пошуком нових стратегій розвитку, які б якнайкраще задовольняли потреби і вимоги сучасного суспільства щодо формування особистості учня. Одним із напрямів вирішення педагоги вбачають у розробці варіативних виховних практик закладів загальної середньої освіти.

Освітня реформа, «Закон про освіту», Концепція Нової української школи визначають основні вектори інноваційних змін в освіті України. А врахування критеріїв якості освіти на світовому рівні, які окреслені в PISA, дозволяють спрогнозувати шляхи інтеграції української освіти у світовий простір. Слід зазначити, що провідні країни світу вже давно розглядають освіту як стратегічну сферу. Західні суспільства прагнуть організувати освітній процес так, щоб якомога більша частина громадян мали можливість отримати високий статус і самореалізуватися в процесі досягнення життєвого

успіху, адже тільки успішна особистість спроможна активно впливати на динамічний розвиток країни.

Стрімкий науковий прогрес, поява нових інформаційно-комунікаційних технологій, динамізм сучасного життя потребують постійного пошуку і запровадження інновацій. Відповідно, слід вивчати і запроваджувати на різних рінях освіти такі технології реалізації освітньої діяльності, які б сприяли підготовці людини до життя у змінному інформаційному суспільстві, формуванню її здатності критично мислити і творчо вирішувати нагальні проблеми сьогодення. Виховання – багатогранний і складний процес, значення якого неможливо переоцінити. Він передбачає формування в учня, єдиної системи цінностей і соціальних компетенцій, а це і ставлення до себе, і своїх батьків, відношення до природи, суспільства, своєї країни тощо.

Провідна роль сучасної освіти і вчителя в суспільстві, у відповідності до вимог підкреслюється в законодавчих державних документах України: Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, Концепції Нової української школи. Ці документи визначають пріоритети національної освіти щодо формування інноваційного, креативного вчителя.

Характерною тенденцією сучасної освіти є інноваційність, яка визначає її відкритість до нового, випереджувальний характер відносно інших галузей людської діяльності. У сучасній педагогічній науці значна увага надається інноваційній діяльності вчителя, спрямованій на впровадження нових педагогічних технологій, виховних практик на особистісно орієнтованому підході у навчанні та вихованні, на гуманізацію і демократизацію виховного процесу тощо. Цілком зрозуміло, що сучасний учитель повинен володіти вміннями творчого пошуку, які тісно пов’язані з педагогічним дослідженням.

На всіх історичних етапах розвитку людської спільноти основними орієнтирами навчання і виховання підростаючого покоління був ідеал особистості з притаманними якостями і властивостями, які були

загальновизнаними і суспільно значимими. Формування такого ідеалу – одна із важливих вимог, що ставилися перед педагогами.

Як бачимо всі видатні педагоги різних епох у своїй діяльності прийшли до єдності у розумінні цілісності і системності у вивченні, організації навчання і виховання дітей. Однак, щоб ці ідеї стали науковими педагогічними положеннями, необхідно щоб вони стали загальнонауковим світоглядним принципом вивчення дійсності. А це потребує певного часу в переосмисленні принципів вивчення педагогічних явищ, об'єктів, процесів.

XX століття називають системним періодом розвитку педагогічної науки. В цей час відбувається узагальнення, систематизація та структурування педагогічних емпіричних знань, створення цілісних науково обґрунтованих систем організації виховних практик; становлення педагогіки як наукової системи. Готовність до новаторства та безпосередньо сама інноваційна діяльність учителя стає передумовою ефективності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття наукового та творчого потенціалу, а це, в свою чергу, стає запорукою становлення впевненої в своїх силах і здібностях учнівської молоді та успішної нації.

Розвиток інноваційної компетентності педагогів не можливий без включення педагогів у творче розвивальне середовище, в якому актуалізується, зростає й реалізується інноваційний потенціал завдяки взаємодії з іншими педагогами-новаторами. На думку О. Петренко, Г. Дежнюк (2005), він відбувається за умови належного рівня інноваційного середовища, яке визначається наявністю творчого соціально-психологічного клімату, ефективних систем управління й інформаційно-методичного супроводу нововведень. І якщо дослідження результативності педагогічних інновацій дозволяють враховувати загальні критерії (значимість, актуальність, новизна, масштабність, системність, ефективність, повторюваність), спеціальні (повнота структури дослідження, ступінь пропрацьованості структурних елементів, узгодженість структурних частин тощо) і конкретні практичні критерії (реалістичність проєкту, реалізованість

проєкту, інструментальність (керованість), то використання терміну «успішність» має ряд складностей.

Управління будь-яким процесом передбачає систематизацію (організацію) знань про процес та предмети, що впливатимуть на його здійснення. Чим більше характеристик, ознак має предмет класифікації, тим складніший він в описі. Складність в описі спричиняє складність в управлінні, корекції, експертизі інновацій. І навпаки – знання характеристик інноваційного продукту надає можливості:

впливати на розгортання стратегічних і тактичних механізмів упровадження інновацій;

надавати оцінку (експертизу) їх якісного впливу на сферу застосування;

будувати прогноз поведінки інновації і сфери, де здійснюється введення нового (нововведення охоплює, як правило не одну-дві, а багато характеристик, що потребує ретельного вивчення та аналізу його введення в стабільний процес);

управляти самими інноваціями і процесами, які пов’язані з ними [1].

Педагогічно-спеціалізована компетентність учителя здійснювати професійну діяльність в умовах варіативності виховних практик є освітньою компетентністю і означає інтегральне особистісне утворення, яке включає володіння теоретико-методологічними, психолого-педагогічними і методичними знаннями про сутність, ознаки, особливості та типологію освітньо-виховних систем, узагальненими знаннями та способами виконання професійних дій педагога в умовах їх варіативності; сукупністю професійно-ціннісних відношень та досвідом дослідницької діяльності в конкретному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

У формуванні патріотичних поглядів та переконань учнів суттєвим є створення ситуацій, в яких виникає потреба у відстоюванні ними своєї думки. Під час таких дискусій формується культура мислення й культура мовлення, логіка учнів, виявляються їхні інтелектуальні здібності, відбувається зміна поглядів на суспільні явища, свою життєву, громадянську

позицію; переоцінка цінностей. Отже, процес патріотичного виховання має бути керований та системний з урахуванням інтересів та уподобань учнів.

Отже, новаторські ідеї Нової української школи у виховних практиках закладів загальної середньої освіти, інноваційне середовище як засіб розвитку інноваційної компетентності педагогів виступає засобом стимулювання, підтримки, організації, рефлексії інноваційної діяльності педагогів. А розвиток інноваційної компетентності педагогів характеризується відкритістю, креативністю, самоорганізованістю, саморозвитком структури і функцій, динамічністю, що визначає її високу адаптивність до потреб її суб'єктів і змін освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах // Гірська школа українських Карпат, 2017. 150 с.

2. Нова українська школа. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainska-shkola

3. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145VIII. Ст. 1-7. URL: http://zakon.rada.gov/lavs/show/2145-19

Наталія БЕССАРАБ,
кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник сектору авторського
педагогічного новаторства відділу інноваційної
діяльності та дослідно-експериментальної роботи,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ В УРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Реформування змісту освіти є на сьогодні наріжним каменем усього процесу перебудови освітньої системи в Україні. Цей напрям є інноваційним поглядом на розвиток сфери освіти, його положення репрезентовано у Стратегії реформування освіти в Україні, важливих досліджень для Нової української школи у поступі до цінностей в урочній діяльності закладів освіти.

Концепція Нової української школи у поступі до цінностей передбачає, що сфера освіти має виховувати учнів патріотів, особистостей, інноваторів; у сенсі «людину, яка має власну активну позицію, діє згідно з морально-етичними принципами, здатна приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права інших людей» [2].

Нова парадигма виховання, - на думку І. Беха, - полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проєктування цілісного виховного простору. Превентивними заходами у роботі з дітьми визначаються: надання особливої уваги формуванню ідентичності, основ духовності особистості, культури мислення і культури поведінки, профілактиці шкідливих звичок, ризикованої, девіантної і кримінальної поведінки, жорстокості й насилля в учнівському середовищі, різних видів залежностей [2].

У Концепції Нової української школи висвітлено сучасні підходи до організації освітнього процесу, нові інноваційні підходи до навчання і виховання дітей. Головною метою яких є «формування в учнів стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, до збагачення культурного потенціалу українського народу» [5]. Найважливішу роль у формуванні особистості займає виховання національної культури та патріотизм – ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе.

Концепція Нової української школи пропонує виховний компонент змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту». Закладені основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня можуть творчо наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних викликів, а також упровадженням в урочній діяльності.

Інноваційні технології є одним із ефективних шляхів підвищення освіти. Впровадження інновацій у сферу освіти – це важливий і складний процес, який передбачає поступове оновлення і вдосконалення змісту, методів, засобів, педагогічних технологій, що, безумовно, впливає на якість педагогічного процесу. Проблемі розвитку інноваційних процесів в освіті нині присвячено значну кількість досліджень вітчизняних учених (І. Бех, К. Журба, І. Зязюн, В. Кремень, В. Киричок, Г. Назаренко, І. Шкільна).

Інновація, у контексті педагогічного процесу, означає введення нового до цілей, змісту, методів та форм навчання і виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учня. Педагогічна інновація, за визначенням І. Дичківської, це – «нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті та технології навчання і виховання, мають на меті підвищення їх ефективності» [3, с.18]. Нові методики викладання, способи організації занять, нововведення в організації змісту освіти (інтеграційні (міжпредметні)

програми), методи оцінювання освітнього результату окреслюють інновації у навчанні. До найбільш відомих інновацій в освітній сфері належать: організація занять (без руйнування класно-урочної системи; створення гомогенних класів із правом переходу в класи іншого рівня; створення профільних класів; методики колективних навчальних занять із створенням ситуації взаємонавчання; ігрові методики, вікторини, диспути).

Проблемами, які потребують свого вирішення у вихованні є:

- втрата смисложиттєвих дороговказів значною частиною старших поколінь, а, отже, унеможливлення передачі позитивного соціального досвіду дітям і онукам;

- девальвація виховної функції закладу освіти на фоні поширення ставлення до школи як «освітньої послуги»; зниження цінності виховання в педагогічній свідомості;

- невідповідність, неадекватність змісту, форм, методів і засобів виховання новітнім умовам дорослішання підростаючої особистості;

- дефіцит форм, методів, технологій виховної роботи щодо формування культури вибору світоглядних, моральних зразків, формування соціокультурної ідентичності учнів, потенціалу громадянської дії у дітей та молоді;

- відсутність системності та цілісності у вихованні учнів, фрагментарність наступності в організації виховної діяльності в закладах освіти;

- диктатний, авторитарний характер взаємин між учителями і дітьми, домінування вербальних методів виховання;

- стигматизація мислення фахівців, які здійснюють виховну діяльність, їх відданість моралізаторським, «залякуючим», «ізоляційним» методам і підходам;

- методична і технологічна непідготовленість педагогічних працівників до здійснення інновацій; некоректне впровадження соціально-педагогічних технологій;

- низький рівень розвитку психолого-педагогічної компетентності частини вчителів унаслідок відсутності системної методичної роботи з питань виховання у закладах освіти;

- різновекторність виховних упливів і неузгодженість дій різних суб'єктів виховання (сім'ї, дитячих і молодіжних об'єднань, закладів позашкільної освіти, культури, спорту, охорони здоров'я тощо) у створенні виховного середовища;

- низький рівень розвитку інфраструктури виховного процесу в закладах освіти, дефіцит ресурсного забезпечення;

- недосконаліть системи моніторингу виховання, необґрунтованість критеріїв, показників, інструментарію оцінювання виховних результатів, переважання кількісної фіксації результатів виховання на противагу (на шкоду) їх якісному аналізу [1].

Загальні вимоги, на думку М. Фіцули (2006), яким повинен відповідати сучасний урок: побудова на основі закономірностей освітнього процесу; логічність усіх етапів освітньо-пізнавальної діяльності; оптимальне поєднання і реалізація всіх дидактичних принципів і правил; забезпечення умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів; встановлення міжпредметних зв'язків; зв'язок з раніше засвоєними знаннями й уміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів; формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення та діяльності; діагностика, прогнозування і планування кожного уроку.

Патріотичне виховання учнів початкової школи на уроках української, іноземної мови здійснюється шляхом реалізації соціокультурної змістової лінії. Зокрема, під час вивчення розділу «Мова і мовлення» необхідно звертати увагу учнів на багатство і милозвучність української мови, захоплювати дітей її красою, пробуджувати любов до рідного слова, прагнення вивчати українську мову Національне виховання - це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків

українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді,

Головне завдання вчителя – навчитись створювати і використовувати у шкільному житті ситуації, в яких знання і дії були б злиті та дозволили б фіксувати динаміку духовно-морального розвитку дитини, суть якого полягає у вмінні дитини самостійно, а іноді за допомогою вчителя, реалізувати свої здібності до практичної діяльності. На думку І. Шкільної (2013) вважає, що вчитель має допомогти дитині розвиватись від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, для якого необхідні самостійність у прийнятті рішень і моральний вибір. Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними для учнів молодшого шкільного віку є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України. Головною метою якої є створення закладу освіти, де буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, компетентностей, потрібних для життя у XXI столітті [4]. Розвиток самого життя й діяльності дитини в його конкретних виховних, суспільних умовах породжує нові форми її свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. (2018). Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. //*Початкова школа*, №1, С. 5–10.

2. Бех, І. Д., Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ: Академвидав, 2012. 352 с.

4. Нова українська школа. URL: https://www.calameo.com/books/002158349095e29db0807

5. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

Світлана БОДНАРЮК,
науковий співробітник, Чернівецька філія
ДНУ « Інститут модернізації змісту освіти», м. Чернівці
Людмила ЗАРЕМБА,
науковий співробітник, Чернівецька філія
ДНУ « Інститут модернізації змісту освіти», м. Чернівці

КОМУНІКАТИВНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У контексті щоденного спілкування, де б не знаходилася людина, вона ідентифікується завдяки мові, або краще сказати, стверджує перед усіма свою національну ідентичність, свою мовну свідомість. За останні 40-50 років відбулися суттєві зміни усвідомлення ідентичності через спілкування, все частіше застосовується інтегративний підхід.

Комунікація — це процес обміну інформацією між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Комунікативна компетентність – це вища здатність особистості, яка дає змогу розв’язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях, це конгломерат знань, мовних та позамовних умінь і навичок спілкування, набутих особистістю під час природної соціалізації, навчання та виховання.

Дослідженням комунікативної компетентності учасників освітнього процесу займалися Л. Гузєєв, Ю. Ємельянов, Т. Бутенко, І. Козубовська, О. Краєвська, С. Макаренко, В. Назаренко, М. Тимофієва, А. Хом’як та ін.

На нашу думку, розвиток саме цієї компетентності є дієвим інструментом підготовки молодого покоління до життя в нових реаліях міжнародного співіснування. Зараз критично важливим є вміння спілкуватися кількома мовами: державною, рідною та іншими мовами. Адже, це сприяє формуванню міжкультурної компетентності (intercultural

competence), яка, в свою чергу, дозволяє вийти за кордони власної культури і розвити міжнародну вербальну комунікацію, обізнаність про особливості різних культур, їх міжкультурної взаємодії.

Широко застосовуваними та актуальними сьогодні в країнах Європи є програми інтегрованого навчання змісту і мови, або імерсійного навчання. Такі програми використовують для вивчення змісту предметів на більш ніж одній мові. Дана практика дозволяє учням освоїти не тільки теоретичний матеріал з навчального предмету, а й удосконалити лексичний та термінологічний матеріал декількома мовами (рідною, державною, а в ідеалі і іноземною).

При такому підході, мови замінюються та доповнюють одна одну. Такий підхід не лише створює умови для належного формування комунікативних компетенцій в учнів, а й дозволяє активно діяти використовуючи різні мови.

Важливою є роль вчителя у даному процесі, адже саме вчитель має чітко фіксувати моменти переходу з однієї мови на іншу, спонукати учнів до мисленнєвої діяльності та застосовувати аналогічні терміни на мовах, якими здійснюється навчання. Це надзвичайно клопітка та постійна робота не тільки вчителя, а й учнів. В результаті отримуємо досконале здобуття освіти із повноцінно розвинутими комунікативними навичками учасників освітнього процесу.

В свою чергу, це сприяє розвитку металінгвістичної свідомості учнів, здатності до абстрактно-логічних операцій з кількома мовними системами; загальних відомостей про мову, що подаються у контексті опанування однієї мови та повторюються і уточнюються під час вивчення інших. Формування в учнів металінгвістичної свідомості відбувається завдяки спостереженню, аналізу, концептуалізації мовних явищ в мовах, що вивчаються. Важливим аспектом формування металінгвістичної свідомості є питання вмотивованості учнів.

У мережі закладів освіти Чернівецької області враховано етнонаціональний склад населення краю, його мовно-культурні запити і традиції. Відповідно до потреб населення сформована і діє мережа закладів освіти, функціонує розгалужена мережа навчальних закладів, де освіта здійснюється мовами національних меншин. Послуги з дошкільної освіти надають 385 закладів, у яких виховується 32972 дітей (88 %), з них 62 румуномовні (16 %), де здобувають освіту 3308 дітей (10,1 %), 2– двомовні (0,4 %). Послуги загальної середньої освіти забезпечують 401 заклад (у т. ч. заклади обласного підпорядкування). У мережі закладів загальної середньої освіти функціонують: 1-4 класів – 399 класів, 12042 учні; 5-9 класів – 477 класів, 13495 учнів; 10-11 класів – 110 класів, 2963 учні. З них: 326 шкіл (81 %) з українською мовою навчання; 57 шкіл (14 %) – з румунською; 1 школа (0,2 %) – з російською; 17 двомовних шкіл (румунською та українською мовами навчання (4,5 %). Загалом по області навчаються українською мовою – 91774 учні (87 %); румунською – 13158 (12,5 %); російською – 191 учень (0,2 %). Ще дві мови національних меншин – польська та іврит вивчаються як предмет у 3 школах (Старокрасношорська ЗОШ І-ІІ ступенів, Сторожинецька гімназія та Чернівецька ЗОШ № 22, всього 366 учнів), та факультативно в 2-х (гімназія № 3 м. Чернівців, Панківський НВК Сторожинецької міської ради, всього 114 учнів). Іврит вивчається як предмет в одній школі (ЗОШ № 41 м. Чернівців – 347 учнів) [3].

У системі фахової передвищої та вищої освіти 2 заклади здійснюють навчання румунською мовою: педагогічний коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, де функціонує відділення початкових класів для румуномовних студентів (73 студента) та кафедра румунської та класичної філології філологічного факультету ЧНУ імені Юрія Федьковича, де навчаються 49 студентів. У 2019-2022 роках і підписано угоди між закладами освіти Румунії та закладами загальної середньої освіти з румунською мовою навчання області. Закладами вищої освіти області укладено 28 угод із закладами освіти Румунії.

Яким же чином організувати правильний процес навчання, щоб у результаті навчальної діяльності сформувалися стійкі комунікативні компетентності? Насамперед, необхідно зосередити увагу дітей на безпосередньому процесі спілкування. Акцентуючи на тому, що граматично вірна побудова розмови не завжди настільки важлива, як те, чи розуміють учня однокласники та чи можуть вони відповісти на його запитання.

Перед початком уроку учні повинні узгодити певні «правила обговорення», які необхідно розмістити на видному місці в класі. Так, зокрема: ввічливо слухати один одного; активно брати участь у обговоренні, пояснюючи зміст і запитуючи про приклади; чітко й ввічливо висловлювати власну думку, тощо.

Вибір теми обговорення доцільно довірити самим учням. Тема, яка є актуальною та цікавою буде мотивувати та стимулювати до активної діяльності. Попросіть учнів попрацювати в групах, написати погоджені ними теми на картках і вибирати по одній з них для обговорення на уроці.

Робота в малих групах є більш продуктивною з кількох причин: учням комфортніше виступати перед малою групою, окрім того, зазвичай, спілкування здійснюється саме в невеликих групах.

Заохочуйте учнів до зміни співрозмовників. Деякі вчителі призначають співрозмовників, і це має свої переваги, адже, таким чином студенти пізнають один одного краще, і вони можуть швидко приєднатися до своїх груп, у разі необхідності. Зміна складу груп, хоча б раз на кілька тижнів, також має свої переваги. Таким чином учні дізнаються більше про своїх однолітків і отримують більше ідей, зберігаючи при цьому структуру стабільної групи протягом певного періоду часу. Важливо мотивувати учнів та розвивати в них упевненість у вдалій комунікації. Адже успішне спілкування є спільним досягненням групи.

Роль навчальних матеріалів – сприяти комунікації, стимулювати використання мови та збільшувати рівень взаємодії учнів у класі.

Роль вчителя – сприяти процесу спілкування між усіма учасниками в класі, і діяти як незалежний співрозмовник у процесі комунікативної діяльності учнів. Окрім цього, вчитель є також організатором мовленнєвої діяльності учнів, її гідом, виступає в ролі дослідника і аналітика потреб учнів, консультанта та менеджера групових процесів.

Процес викладання та вивчення мови має будуватися на повній взаємодії вчителів та учнів, учнів та учнів, учнів та матеріалів. Роль вчителя як фасилітатора відіграє вирішальну роль у підготовці процесу комунікації. Вчителі розробляють мовні ситуації, матеріали, що впливають на комунікативну взаємодію; розробляють ігри, рольові ігри, історії та здійснюють інші дії для створення необхідного для навчання середовища.

Розвиток комунікативної компетентності дозволить учням ефективно спілкуватися з іншими носіями мови у середині країни і за її межами, використовувати набуті знання, читати багато літератури для задоволення і для отримання необхідної інформації, виражати себе, свої досягнення шляхом розмовних та письмових навичок.

Часто спілкування, навіть між носіями мови, не вдається, тому що учасники не знають стратегії розмови, адже є різниця між побутовою розмовою та академічною. Учні можуть без особливих труднощів вести повсякденну розмову, але для ведення «справжньої» розмови, наприклад, партнерам необхідно представити тему, зацікавити одне одного, запитати думки, висловити власні ідеї та судження, використовувати приклади тощо.

Учні можуть не брати участі в розмові, тому що вони банально не мають достатнього словникового запасу, щоб вступити в конкретну розмову. Введення деяких ключових фраз і слів, пов’язаних із темою, допоможе в цьому.

Навчіть формальних і неформальних навичок спілкування. Існують конкретні стратегії для початку, продовження та завершення розмов офіційні, і неофіційні і, часто, саме перший співрозмовник пропонує стратегію для подальшої розмови. Знання стратегій поведінки для різних типів розмов

допоможе учням уникнути плутанини та дозволить отримати досвід у застосуванні різних типів розмов.

Оцінка учнів здійснюється за ступенем участі та розуміння розмови. Оцініть неформально, відокремте позитивні та негативні аспекти розмови, надайте варіанти для удосконалення, розвитку подій, запропонуйте іншим дітям представити їхні варіанти подібної розмови. Вчитель може ходити по класу, брати участь у розмовах і таким чином отримати уявлення про ступінь участі кожного учня. Також можна попросити провести розмову на загал і отримати оцінку, відповідно до доречності відповідей на тему, їх використання та застосованого лексичного матеріалу тощо. Доречно також застосовувати більш формальні тести у формі прослуховування записаних розмов і відповідей на запитання щодо теми, словникового запасу.

Навчання комунікаціям може здатися складним процесом, адже здається, що вчитель має лишень декілька інструментів для його впровадження. Однак, пам’ятаючи про такі стратегії, як попереднє вивчення лексики, створення малих груп і навчання розмовним стратегіям, є чому навчити та чим зайнятися!

Глобалізаційні, інтеграційні процеси, пандемія Covid 19 та повномасштабне вторгнення Росії в Україну актуалізували необхідність швидкого та доступного обміну інформацією, міжнаціонального спілкування, що, в свою чергу, загострило питання розвитку комунікативних компетентностей учасників освітнього процесу. Виникла необхідність володіти не просто комунікативною компететністю, а опановувати багатомовну комунікативну компетентність, яка сьогодні віднесена до категорії освітніх пріоритетів у більшості країн світу і є життєво необхідною в поліетнічних регіонах нашої держави.

На нашу думку, розвиток саме цієї компетентності є дієвим інструментом підготовки молодого покоління до життя в нових реаліях міжнародного співіснування. В наш час важливим є вміння спілкуватися кількома мовами: державною, рідною та іншими мовами. Адже, це сприяє

формуванню міжкультурної компетентності (intercultural competence), яка дозволяє вийти за кордони власної культури і розвити міжнародну вербальну комунікацію, обізнаність про особливості різних культур, їх міжкультурної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Смагіна Т.М. Поняття про структуру соціальної компетентності учнів як наукова проблема.//Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 50. 2010. С. 138-142.

2. Ягупов В.В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. //Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.» 2007. Т.71 С. 3-8.

3. Гакман С. Конфліктний потенціал Чернівецької області в умовах адміністративно-територіальної реформи та соціально-економічної кризи // Технодрук. 2021. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream /handle /123456789/3188/Аналітична%20доповідь.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Інна ДУТЧАК,
кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
Чернівецька філія ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», м. Чернівці

СПІЛЬНІ МІЖЕТНІЧНІ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ПРОЄКТИ У РАМКАХ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Європейська інтеграція України адресує усе нові та нові виклики. При цьому свобода вибору та вираження власних духовних цінностей, визначені пріоритетними для розвитку особистості, вимагають істотних змін у ході реформування системи освіти.

Спільні міжетнічні освітньо-культурні проєкти у рамках транскордонного співробітництва формують досвід, який вартий уваги та певного запозичення, зокрема у галузі освіти. Вони сприяють підвищенню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього, науково-технічного та культурно-мистецького простору.

Наявність меморандумів, угод про співпрацю на загальнодержавному рівні, між місцевими органами влади, закладами освіти, культурними та мистецькими установами забезпечують відповідні умови для співпраці та реалізації проєктів, які сприяють популяризації та поширенню інформації щодо мови, історії і культури сусідніх країн-членів ЄС (Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина).

Їх метою є посилення інституційної транскордонної співпраці шляхом здійснення реальних заходів задля залучення учнівської і студентської молоді до вивчення та популяризації традицій, культури, історичних цінностей сусідніх народів; сприяння дослідженню культури, традицій та

історії національних меншин; збереження культурної спадщини; створення та демонстрації нових освітньо-культурних проєктів.

Вагомою є роль наукових і освітніх контактів. Це відбувається через спільну наукову роботу, освітні акції, організацію навчально-ознайомчих екскурсій, літніх шкіл тощо. Популярною формою транскордонного науково-освітнього співробітництва є обмін науковими досягненнями, освітніми методиками, ознайомлення з архівними, бібліотечними фондами тощо.

Варто окремо відзначити співпрацю між архівами та бібліотеками прикордонних регіонів, у ході якої відбувається оцифрування архівних і бібліотечних фондів у рамках реалізації спільних проєктів.

Заклади освіти домовляються про забезпечення переходу до багаторівневої системи освіти, що дасть змогу задовольнити потреби особистості у здобутті певного освітнього і кваліфікаційного рівня за обраним напрямом. Для цього спільно формуються нові освітні плани і програми, залучаються сучасні джерела фінансування. Свідченням важливості та результативності такої співпраці є те, що науковці та освітяни, які до неї долучаються, отримують за свою роботу міжнародні премії і нагороди.

Усе це також сприяє культивуванню визначальних позицій розвитку європейської освітньої системи: посилення гуманістичної спрямованості, духовної і загальнокультурної складової освіти, поглиблення фундаменталізації освіти, формування системного підходу до аналізу складних етносоціальних ситуацій, стратегічного мислення, а також прищеплення учням навичок до самонавчання, самовиховання.

У контексті європейських тенденцій загальнокультурного розвитку для прикордонних областей України актуальною є інтеграція культурно-мистецької діяльності. Культурне співробітництво є одним із факторів стратегічного партнерства у транскордонному регіоні. Культура виступає важливою складовою міжнаціональних взаємин, добросусідських відносин, завдяки культурі відбувається взаємне зближення та порозуміння між

народами загалом, а в транскордонному регіоні завжди присутні спорідненість мов і культур, спільність традицій, територіальна та ментальна близькість.

Напрям, який є одним із найактивніших і динамічних – це масив різноманітних культурно-мистецьких заходів із відзначенням знаменних подій в історії України та сусідніх країн, виступи художніх колективів на фестивалях, концертах, організація двосторонніх персональних та колективних виставок творів митців образотворчо-декоративного мистецтва, проведення спільних заходів.

Регулярним явищем є дні української культури в сусідніх державах-членах ЄС і навпаки, які пропагують національну культуру, національні колорити та самобутність. Хотілося би відзначити також виставки книг за посередництвом бібліотек, видавництв, університетів, у ході яких здійснюється взаємний обмін науковою, науково-популярною і художньою літературою. Результатом співпраці в галузі бібліотечної справи є також дослідження книжкових колекцій, спільне видання каталогів, передплата періодичних видань, надання певного доступу до своїх збірок, налагодження обміну професійним досвідом.

Співпраця музеїв і архівів у транскордонних проєктах характеризується залученням не лише їхніх співробітників, але і представників закладів освіти як на стадії підготовки заходів, опрацювання матеріалів, так і в процесі їх реалізації. Це дає змогу поглиблювати свої знання про історію, культуру, звичаї сусідніх народів. Стало традицією відкривати музеї відомих діячів сусідніх держав, організовувати виставки, присвячені їм.

Важливість проведення спільних заходів для культурного зближення неможливо переоцінити, бо саме через культуру відбувається долучення одного народу до культурних цінностей іншого, а значить поглиблюються розуміння і повага, толерантність і добросусідство. Такі заходи не лише дають можливість ознайомити сусідній народ з національними культурно-мистецькими надбаннями та традиціями, а й допомагають краще зрозуміти

сусідів, сприяють налагодженню тісних міжлюдських контактів між пересічними громадянами, відбувається ознайомлення з їхнім життям, побутом, звичаєвою культурою.

Отже, спільні міжетнічні освітньо-культурні проєкти у рамках транскордонного співробітництва зорієнтовані на поглиблення вивчення історичних та культурних зв'язків населення України та сусідніх країн-членів ЄС (Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина); збереження спільної культурної спадщини, традицій, релігійних цінностей; посилення соціально-культурної єдності шляхом поглиблення співпраці між окремими людьми та громадами; залучення учнівської молоді до вивчення та популяризації традицій, культури, історичних цінностей; підвищення рівня обізнаності молоді в інституційно-транскордонних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гакман С. Реформування системи освіти в Україні в умовах європейської інтеграції. *Регіональні аспекти державного управління. Інформаційно-аналітичне видання //* За заг. ред. М.В. Ярмистого, С.М. Гакмана, Я.С. Мельничук. Чернівці, 2013. С. 7-25.

2. Свєженцева О., Вовканич І., Горват І. Українсько-румунські транскордонні проєкти: освітньо-науковий компонент. *Міжнародний науковий вісник.* 2022. №1-2. URL: http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/260111

3. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого регіонального розвитку: аналітична доповідь / [Химинець В.В., Головка А.А., Мірус О.І.]. Київ: НІСД, 2021. 47 с.

Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки й освітніх інновацій,
Рівненський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Рівне

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ»: ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ РІВНЕНЩИНИ

Експеримент всеукраїнського рівня з реалізації програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» проводився відповідно до наказу МОН України від 18.03.2019 № 369, участь у якому взяли: Рівненська українська гімназія, Острожецький ліцей імені І. Єремеєва, Корецька гімназія, Цепцевицький ліцей, Птицька гімназія.

Впродовж 2019-2022 років учасниками експерименту здійснювалася дослідно-експериментальна робота та спільними зусиллями реалізовувалися завдання:

визначалися шляхи і створювались умови для підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, оволодіння педагогами компетентнісним потенціалом виховання, новими освітніми технологіями і методиками, які необхідні для обраної моделі реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти – учасників експерименту;

розроблялися та експериментально апробувувалися моделі та методика створення виховних систем закладів загальної середньої освіти з урахуванням засад Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей», регіональних особливостей функціонування закладу, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших соціальних викликів;

розроблялась процедура оцінювання результатів освітньої діяльності закладів освіти – учасників експерименту та перспектив його розвитку відаповідно до реалізованої програми;

удосконалювалась методика моніторингових досліджень: критерії, показники оцінювання результатів фукнціонування організаційного і ресурсного компоненту в створенні виховного середовища закладу та виховного простору сучасного учня під час реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»;

створювалося навчально-методичне забезпечення Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» та Програми національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки;

розроблялись та експериментально апробувавались освітні й методичні матеріали та забезпечувався психолого-педагогічний супровід у реалізації програми в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти – учасників експерименту;

підвищувався авторитет педагогічного працівника, який передає своїм вихованцям відповідні цінності та компетентності, як активного суб’єкта освітнього процесу;

готувалися та оприлюднювалися рукописи навчально-методичних посібників закладів освіти та відповідні матеріали до загального посібника «Теорія і практика реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей».

У закладах освіти Рівненщини створювалися інноваційні практики та здійснювалися системні розробки з методики виховання на цінностях для потреб Нової української школи. Зокрема:

пошук впливів духовного розвитку на вікові особливості та життєві смисли особистості Нової української школи у Цепцевицькому ліцеї;

проєктування спільних цінностей та створення психолого-педагогічних умов реалізації ціннісного потенціалу компетентностей учнів на основі проєктної діяльності в Острожецькому ліцеї імені І. Єремеєва;

створення практики реалізації християнських основ духовного становлення особистості у Новій українській школі та в умовах міжособистісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії у Птицькій гімназії;

вдосконалення та застосування інноваційних форм, методів, прийомів виховання як засобів формування духовних та моральних цінностей особистості учня Нової української школи у Рівненській українській гімназії; застосування нових підходів до організаційного-управлінського та проєктно-технологічного супроводу здійснення виховання в умовах моделі школи цінностей у Корецькій гімназії.

Рівненський ОІППО спільно з учасниками експерименту здійснювали пошук системи цінностей для виховання в Новій українській школі. Інноваційні розробки стосувалися:

визначення уніфікованого переліку спільних (прийнятих) цінностей для потреб Нової української школи;

пошук базових (національних) цінностей українського виховання;

взаємозв’язок цінностей і компетантностей у реалізації змісту компетентнісної освіти Нової української школи;

врахування емоційно-ціннісного компонента розвитку особистості учня в освітньому процесі Нової української школи;

змісту цінностей у цілісному освітньому процесі Нової української школи;

наскрізності у вихованні на ціннностях в Новій українській школі тощо.

Вагомим результатом інноваційної діяльності спільно із закладами освіти стало створення та запровадження Програми національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки, як комплексної програми виховання в українській школі на спільних цінностях, в якій враховано програмно-педагогічний контекст сучасної методології виховання особистості в поступі до цінностей в Новій українській школі.

Нами досліджувалось цілісне освітньо-виховне середовище НУШ, яке, на нашу думку, має бути не стільки безпечним, інклюзивним, а й розвиваючим і мотивуючим. Освітньо-виховне середовище - це середовище безпосереднього й опосередкованого впливу на особистість у закладі освіти в сукупності матеріального і духовного забезпечення освітнього процесу, який створює сприятливі умови для особистісного і соціального розвитку учнів, розкриття їх здібностей, збагачення позитивного досвіду міжособистісної взаємодії та ціннісно-орієнтованої діяльності учнів. Його конструкти:

змістовно-методичний – цілі освіти та виховання, завдання, принципи та система цінностей відповідно до реалізації формули Нової української школи щодо наскрізного виховання на цінностях;

організаційно-педагогічний – виховні центри, рекреації, виставкові площі, розвивальні куточки, в тому числі державної і національної символіки, режим закладу щодо початку та завершення шкільного дня, духовна і національна безпека та безпека життєдіяльності;

соціально-комунікативний – комфортні умови для виховання та розвитку особистості учня, оголошення, соціальна реклама, правила поведінки, стіннівки;

просторово-ціннісний – форми виховання, гурткові заняття, робота творчих об’єднань за інтересами, спрямовані на реалізацію змісту виховання та виховання дитячої і молодіжної дипломатії та демократичного порядку взаємодії формальних і неформальних структур;

матеріально-технічний компонент – дизайн та оформлення приміщення і фасаду закладу, вивіски тощо.

В рамках експериментального впровадження програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» науково-педагогічними та педагогічними працівниками Рівненського ОІППО та закладів освіти області розроблялось та використовувалось науково-методичне забезпечення здійснення виховання дітей та учнівської молоді. Найперше виділялись основи виховання компетентної особистості за орієнтирами програми «Нова

українська школа у поступі до цінностей», відповідно до яких посилювався ціннісний потенціал ключових і предметних компетентностей ціннісними ставленнями, як певним характером міжособистісного поводження та практичними здатностями набутими соціальним досвідом за новим Державним стандартом початкової освіти та діючим Державним стандартом повної загальної середньої освіти.

Значного зосередження спільноти виховників Рівненщини потребувало розв'язання проблеми наскрізного виховання на цінностях, задекларованої в Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». З метою врівноваження використання цінностей для реалізації змісту компетентнісної освіти учасниками експерименту було запропоновано провести діагностику важливості цінностей для цілісного освітнього процесу та за її результатами запрограмувати систему цінностей для потреб Нової української школи. Тому програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки містить групи цінностей за спільними ознаками, виховні орієнтири для спрямування ціннісно-орієнтованої діяльності учнів, виховні проєкти, що охоплюють орієнтовні завдання для прояву ціннісно орієнтованої активності проєктних різновікових груп на різних рівнях освіти та очікуваних результатів їх реалізації як соціально-динамічних якостей вихованої особистості.

Крім того, виявилося ефективним науково-методичне забезпечення Програми національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки, відповідно до якого здійснювалося моделювання наскрізного процесу виховання на спільних (прийнятих) цінностях в Новій українській школі, підтвердженням чому стали порівняльні дослідження щодо важливості виділення базових національних цінностей в українському вихованні. На початку експерименту серед важливих цінностей для освітнього процесу в Новій українській школі переважали загальнолюдські цінності (до 40 % респондентів бачили в них найбільшу необхідність), які на завершення експерименту поступилися з переважаючою більшістю

національним цінностям (понад 80% респондентів назвали найважливішими національні цінності для потреб виховання в українській школі).

Вдосконалено методику системного формування цінностей за О. Вишневським, яка під час експерименту апробувалась нами в умовах моделювання наскрізного процесу виховання дітей та учнівської молоді в Новій українській школі. Для вчителів закладів загальної середньої освіти було запропоновано нові етапи виховного заняття з формування цінностей, а саме: І етап – розуміння цінностей, які характеризують тему виховного заняття; ІІ етап – пояснення та керована дискусія з метою втіленого розуміння світоглядної сутності спільних (прийнятих) цінностей; ІІІ етап – сюжетно-рольова гра для моделювання різних соціальних активностей і ролей за змістовим наповненням сутності цінностей; ІV – «зараження» виховною силою цінності в ціннісно орієнтованих діях; V етап – автономна рефлексія та спонукання учасників до прояву ціннісно орієнтованої активності у продовженні виховних занять певного спрямування.

У Рівненському ОІППО для підготовки педагогів було розроблено та прийнято освітню програму підвищення кваліфікації педпрацівників «Наскрізне виховання на ціннотях в Новій українській школі», наповнення якої містить обгрунтовані рекомендації з моделювання процесу наскрізного виховання на цінностях та створення необхідних соціально-педагогічних умов його реалізації в закладах загальної середньої освіти. В експериментальних закладах здійснювалось проєктування цілісного освітньо-виховного середовища (мікро-фактори виховання) у закладі освіти та виховного простору особистості учня (мезо-фактори виховання), що відбувалось з урахуванням виховного компоненту змісту компетентнісної освіти та ціннісного потенціалу компетентностей в цілісному освітньому процесі Нової української школи.

Здійснювалось нове наповнення проєктно-технологічного забезпечення виховання на основі виділених груп цінностей та очікуваних результатів реалізації концепцій і програм національного виховання у закладах освіти та

розроблялось технологічне забезпечення виховання в Новій українській школі позитивної та радісної особистості, хорошого сім'янина з орієнтацію на традиційну українську сім'ю, високодуховну та екологічно свідому особистість, діяльного патріота та активного громадянина.

Проміжні результати науково-дослідницької діяльності учасників всеукраїнського експерименту презентувалися щорічно (2019, 2020, 2021, 2022 роки) підчас I, II, III, IV Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід», які відбувалися на базі Рівненського обласного інститут післядипломної педагогічної освіти та Обласного ліцею в м. Рівне Рівненської обласної ради (матеріали виступів та тези учасників експериментів закладів освіти Рівненщини та інших областей розміщені на сайті РОІППО за покликанням: https://roippo.org.ua/activities/research/conferenc.php).

Практичне значення дослідження з експериментального упровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»: нові ідеї виховання на цінностях; комплексна система виховання на цінностях в закладах загальної середньої освіти; механізми та інструменти наскрізного процесу виховання на цінностях в Новій українській школі; підготовка педагогів до його здійснення; нові практики виховання дітей та учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти на спільних (прийнятих) цінностях (статті (5), посібники , е-збірники (10), підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (упродовж 2020-2023 років в межах 10 груп щорічно).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавлітіна Т.М. Комплексна система виховання в українській школі. Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. Рівне : РОІППО, 2022. № 1 (107). 16 с.

2. Гавлітіна Т, Мінакова Н. Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини: регіональний контекст. Нова педагогічна думка.

№ 1. 2023. 12 с.

3. Гавлітіна Т. Наскрізне виховання цінностей в Новій українській школі. // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. Рівне: РОІППО, 2020. №2(102). С. 141-145.

4. Гавлітіна Т. Виховання компетентної особистості в Новій українській школі. Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. Рівне : РОІППО, 2021. № 2 (106). С. 143–147.

5. Гавлітіна Т. Технологічне забезпечення виховання на цінностях в НУШ, Нова педагогічна думка, 2023. № 4. 11 с.

Надія ОРЛОВСЬКА,
старший викладач кафедри менеджменту,
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ» У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зупиняємось на першій сторінці Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей». Як же правдиво, з болем і глибоким занепокоєнням описана ситуація, що склалася у нас за часів Незалежності. Дуже влучно їх назвав Іван Дмитрович Бех викликами сьогодення. Не можемо, щоб не процитувати один із них. «Загальна соціокультурна ситуація, виклики щодо збереження цілісності й державності України, військова загроза, завдання консолідації суспільства, реформування системи освіти визначають нагальність підвищення уваги до виховного потенціалу освітнього середовища та допомоги школі в організації виховного процесу на основі інтеграції виховних зусиль суспільства, зокрема громади, а також до виховання базових соціальних цінностей суспільства і малих груп, соціально-значущих якостей особистості, її компетентності і готовності до вияву відповідальної громадянської позиції і патріотизму».

Саме з урахуванням цього застереження, ситуації, викликів, що загрозливо нависли над нами, у 2018 році взялися за впровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» 5 закладів освіти нашої області. А нині практично більшість закладів загальної середньої освіти області планують свою роботу за даною Програмою. Зрозуміло, з урахуванням історичної спадщини, звичаїв і традицій свого краю, особливостей колективу, матеріальної та інтелектуальної бази.

Експеримент всеукраїнського рівня з реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у Хмельницькій області

здійснювався на базі Нетішинського ліцею №1 (директор Соболик Т. А.), Кам'янець-Подільського ліцею №10 (директор Полевий Ю. Б.), Чемеровецького ліцею №2 (Сльота С. М.), Шепетівської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 ім. М. Островського (Собчук Н. М.), Хмельницької ЗОШ №13 (Хулуб Н. Г.).

Педагогічними колективами проведено змістовну роботу інформаційного, організаційного та аналітичного характеру з урахуванням особливостей кожного колективу.

Педагоги цих закладів розуміють, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу, проходячи наскрізно, як через навчальні предмети так і систему виховної роботи, кінцевою метою якого є духовно-розвинена особистість.

У ході експерименту педагоги цих закладів переконались, що Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей» допомагає вчителю в сучасних умовах осмислювати виклики виховання, головні засади, розуміти базові моральні цінності, визначати чіткі пріоритети, які допоможуть учням відбутися у житті, як порядній, високоморальній, професійно-успішній, здоровій та щасливій людині і найголовніше, про що ми сьогодні відчули громадянином-патріотом.

Актуальним у ході апробації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» стало смислове наповнення цінностей у виховному процесі, створення системи цінностей засобами виховних проєктів, оновлення форм і методів виховання на цінностях, партнерській взаємодії в розвитку ціннісно орієнтаційної активності учасників освітнього процесу, духовної практики виховання української еліти. За час реалізації Програми відбулися зміни у системах виховної роботи, колективи усіх 5-ти закладів освіти вийшли на новий якісний рівень.

Річний план роботи в усіх експериментальних закладах освіти Хмельницької області складено з урахуванням завдань експерименту з реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» та з

урахуванням індивідуальних особливостей кожного закладу. Варто відзначити, що у кожній громаді з'явилися свої програми виховання з урахуванням особливостей регіону, історичної спадщини, звичаїв та традицій, індивідуальності колективу.

Продовжено апробування інноваційних моделей освітньої виховної системи, яка опирається на широкий спектр індивідуальних та групових цінностей організації життєдіяльності учасників освітнього процесу. При моделюванні виховної системи використано комплексні педагогічні засоби, які містять складники: основні поняття, принципи нової парадигми, прийоми та методи побудови виховання (системний, варіативно-модельний, особистісно-зорієнтований, діяльнісний, компетентісний). Пріоритетна роль належить системному підходу, адже, досягнення цілей виховання вимагає дотримання наукового підходу до організації цього процесу, врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників, що його детермінують (раціональність, об'єктивність, науковість і, звичайно особливості закладу, свого регіону).

Особливої уваги заслуговує науково-методичне забезпечення реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей». Ви матимете можливість почути досвід роботи з цього напряму Чемеровецького НВК №2.

З метою аналізу ефективності запропонованих моделей виховних систем та якості реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у 2018-2022 роках серед учнів та класних керівників проведено діагностування результативності функціонування організаційного та ресурсного компоненту в створенні виховного середовища закладу освіти та виховного простору сучасного учня.

У ході експерименту ми вивчили і оцінили ефективність традиційних і інноваційних форм і методів впровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»; зрозуміли, як функціонує виховний процес або вся виховна система закладу освіти в цілому; виробили рекомендації з розвитку або модернізації Програми «Нова українська школа у поступі до

цінностей». Також оцінили сучасні педагогічні технології виховної роботи, врахувавши виклики сьогодення, розробивши методику «Оцінки ефективності впровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей».

Корисним здобутком експерименту є затверджені картки індивідуальної траєкторії розвитку дитини, її базових цінностей, цілей. У цьому контексті важливим є діагностична робота, яка проводиться класними керівниками з урахуванням бачення та візії батьків майбутнього образу учня. Розроблена «Дорожня карта реалізації Програми».

Під час реалізації експерименту, заступниками директорів з виховної роботи, спеціалістами психологічної служби проведено тренінгові заняття для класних керівників, учителів-предметників: «Мистецтво педагогічного спілкування», «Проєктна технологія: суть, досвід, використання, перспективи», «Портфоліо класного керівника як засіб професійного розвитку»; круглі столи «Виховання на цінностях: нова якість виховного процесу в сучасній школі», «Толерантна педагогіка в виховному просторі»; майстерки: «Використання сучасних виховних технологій у освітньому процесі», «Духовне виховання в школі». Технології виховання, які використовуються педагогами, орієнтовані на актуалізацію особистісних можливостей учнів, формування у них потреби, готовності до активної життєдіяльності та самореалізації, створення умов для усвідомлення сутності цінностей, їхньої доцільності, добровільного сприйняття.

Пріоритетним напрямом залишається військово-патріотичне виховання. Улюбленими заходами стала участь учнів у Всеукраїнській акції «Лист солдату», загальношкільних флешмобах «Мій тато – мій Герой!», благодійних акціях «Діти – воїнам ЗСУ», «Від серця до серця».

Педагогів, учнів, батьків ознайомлено з цінностями та визначено спільне й відмінне між базовими (національними) цінностями, загальнолюдськими цінностями (Концепція реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа») та духовними цінностями

(Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей»).

У процесі роботи протягом трьох етапів реалізації програми у закладі освіти Шепетівській ЗОШ №1 створено сучасну виховну систему, яка представляє собою єдине виховне поле з комплексом усіх необхідних компонентів, включаючи чітко поставлену мету; завдання, вибір стратегії у побудові стосунків між усіма учасниками проєкту; виховні технології; діяльнісний зміст виховання щодо успішного досягнення прогнозованого результату - ***«моделі випускника школи європейської освіти і культури».***

З метою здійснення якісних перетворень в організації освітньо-виховної роботи, педагогічний колектив закладу освіти послідовно та планомірно продовжив реалізовувати започатковані раніше інноваційні педагогічні технології та проєкти цілісного ставлення учнів до емоційного здоров'я та здорового способу життя. Слід зазначити, що протягом експерименту відбулася зміна педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій виховання в освітній процес. Особлива увага приділялася питанню інноваційної діяльності, творчого пошуку педагогів, готових до впровадження змін.

Реалізовуючи Програму «Нова українська школа у поступі до цінностей», педагоги закладів освіти продовжили працювати над реалізацією моделей «Школа життєвого успіху». Значну увагу було приділено наскрізному процесу виховання. З метою створення інноваційної виховної системи в закладах на різних етапах експерименту реалізовано ряд проєктів в частині формування ключових компетентностей громадянина у відкритому світі.

Згадана робота стала результатом глибокого опрацювання теоретичних засад Програми, де зазначено, що «форми і методи роботи можуть творчо доповнюватись і наповнюватись конкретним змістом, з урахуванням регіональних особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних сучасних викликів».

Упродовж чотирьох років експерименту постійно відбувався обмін

досвідом з питань особливостей реалізації Програми «НУШ у поступі до цінностей». Однією із форм оприлюднення результатів експериментальної апробації Програми стала участь учасників експерименту у конференції директорів, заступників директорів з навчальної і навчально-виховної роботи шкіл області в рамках підвищення кваліфікації вищезгаданих категорій педагогів на базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Досвід роботи з питання «Майстерність учителя у формуванні базових моральних цінностей здобувачів освіти в умовах експериментальної діяльності» було представлено на згаданій конференції. Успішною була презентація творчих напрацювань на VI інтернет-форумі «Науково-методичний супровід педагогічних працівників у світлі Концепції Нової української школи. Дослідно-екпериментальна діяльність як складова неформальної освіти педагога». Це дало можливість осмислити актуальність інноваційних підходів у забезпеченні неперервної освіти педагогів, проаналізувати та представити не лише теоретичні дослідження Програми. За результатами експериментальної діяльності підготовлені посібники: «Базові моральні цінності ініціативної молоді», навчально-методичний посібник «Особистість на шляху до духовних цінностей», «Цінності у моєму житті», «Наскрізний процес виховання: креативні ідеї та практики», «Теорія і практика реалізація програми «НУШ у поступі до цінностей», «Практичний аспект програми «Базові моральні цінності (СКІОДи)», «Методичний проєкт «Майстерність педагога у формуванні базових моральних цінностей здобувачів освіти», «Щоденник класного керівника», «Дорожня карта впровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей».

Усі проведені заходи в експериментальних закладах освіти відповідно до Програми виховання «Нова українська школа у поступі до цінностей» підтвердили здатність педагогічних колективів до інноваційної діяльності, діалогізації освітнього процесу, участі вчителів у науково-практичних конференціях, психолого-педагогічних тренінгах, форм, методів виховання і формування ідей педагогіки партнерства, діалогу, взаємодії, як основи

саморозвитку та виховання учнів тощо. Результати експерименту показали, що заклади загальної середньої освіти переживають істотні зміни, які стосуються, в першу чергу, змісту освіти, форм та методів, чим забезпечує рівний доступ до якісної освіти здобувачам освіти в умовах Нової української школи та самореалізацію їх у європросторі.

За результатами експерименту готується рукопис навчально-методичного посібника «Педагогічний вісник Поділля» «Теорія і практика реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» на Хмельниччині.

Наталія БЕЗКОРОВАЄВА,
учитель інформатики,
Запорізький багатопрофільний ліцей № 62, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ШЛЯХОМ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАТИКИ

У концепції Нової української школи зазначається, що мета середньої школи полягає в тому, щоб підготувати творчих, відповідальних, активних і підприємливих громадян, які забезпечать державі потужність та конкурентоспроможність. Центральне місце в системі освіти відводиться саме середній школі, де формується особистість, закладається її світогляд. Метою загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України. Здобувач освіти повинен прагнути до самовдосконалення і навчання впродовж життя, бути готовим до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності, здатним до ризику та інновацій. Тільки така спільнота громадян поведе українську економіку вперед.

Випускник Нової української школи повинен бути патріотом з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини. Тому вчитель у своїй роботі за допомогою поєднання інноваційних технологій із дидактичним матеріалом, що має зміст патріотичного характеру, повинен поступово формувати творчу, компетентну особистість, яка інтегрує знання, вміння, навички, які виявляються у прагненні, здатності і готовності до ефективного застосування сучасних засобів інноваційних технологій для вирішення завдань у майбутній професійній діяльності, у повсякденному житті, усвідомлюючи при цьому значущість результатів

діяльності для своєї держави. Саме тому потрібно використовувати такі практичні завдання, що дозволять зробити навчальний процес цікавішим та сформувати людину, яка любить свою Батьківщину, є носієм національної культури, рідної мови, традицій [1].

Формувати патріота України потрібно вже в початковій школі. На фізкультхвилинках використовувати відеоматеріали з українськими піснями. Урядовий сайт для юних громадян має багато цікавинок для учнів: «Склади пазл для карти України та дізнайся, хто твої сусіди», «Видатні особи України», «Віртуальна екскурсія Будинком Уряду». При вивченні графічного редактора можна створювати малюнки з українською символікою, зображення з символами України (калина, соняшник, пшениця), українців в національних костюмах, інтер'єри старовинної української хати. Можна запропонувати шаблони для розфарбування писанок. При вивченні текстового редактора учням пропонувати тексти патріотичного змісту, що дозволяють формувати національну свідомість. Наприклад, для учнів початкової ланки – прислів'я та вірші про Україну, для середньої ланки – тексти української спрямованості для тренування швидкості набору, завдання для форматування текстів.

При вивченні алгоритмізації у 5-7 класах можливо використовувати завдання у Scratch, які також мають зміст патріотичного характеру (приклади завдань). При вивченні теми «Історія розвитку обчислювальної техніки» учні знайомляться з українськими вченими: М. П. Кравчук - створив проєкт першого в світі комп'ютера; В. М. Глушков - фундатор наукової школи кібернетики; К.Л. Ющенко - засновник теоретичного програмування в Україні; М. М. Амосов - засновник біокібернетичних технологій; С. О. Лебедєв - під керуванням якого в 1951 році в Києві було введено в експлуатацію першу ЕОМ. Пропонується учням переглянути фотоальбом з портретами людей, які внесли вагомий внесок у розвиток ІКТ (чи впізнають їх діти) та робиться акцент саме на українських здобутках. Можна

підготувати доповідь про одного з вчених із цікавими фактами його біографії.

При вивченні теми «Комп'ютерна графіка» учні отримують творче завдання: створити емблему свого міста та презентувати її перед аудиторією. Діти обмірковують самостійно, потім об'єднуються в пари, обговорюють ідеї та приймають остаточне рішення та обирають оптимальний ескіз емблеми, створюють її в графічному редакторі. Для виконання практичної роботи можна запропонувати створити рушник, використовуючи орнаменти свого імені, імен батьків та друзів - Імена у вишиванках. Таким чином, на уроках інформатики використовуються елементи українознавства – вивчення культури та традицій нашого народу. Учням також пропонується виконати тематичні малюнки до Дня міста або інших визначних свят. При вивченні основ роботи з табличним процесором можна використовувати такі завдання: для ознайомлення з можливостями сортування та фільтрації даних – завдання «Відомості про річки України», для побудови діаграм та графіків – завдання «Області України».

На початку вивчення теми «Комп'ютерні презентації» здобувачі освіти знайомляться з поняттям «презентація» та вчаться проводити її перед аудиторією. Рекомендуємо використовувати роботу в малих групах, де кожна група буде представляти підприємство свого міста. Учні повинні підготувати рекламу свого товару (4-5 речень) і виступити з нею. Діти самостійно підбирають інформацію з теми, обробляють її, додають ілюстрації та за допомогою програмних засобів створюють власний продукт. Після закінчення роботи над проєктом відбувається її захист перед класом та відповіді на поставлені запитання. Творча та соціально активна особистість повинна мати комунікативні навички, тому таким чином розвивається й комунікаційна компетентність.

Останнім часом інфографіка стала бездоганним способом передавання складної інформації. Створення інфографіки об'єднує в собі творче та критичне мислення. Учні повинні пам'ятати основну задачу інфографіки –

перетворити складну інформацію за допомогою художніх образів на зрозумілу, що максимально швидко засвоюється людиною. На уроці пропонується створити інфографіку з тем «Роки незалежності України у цікавих фактах», «Українська писанка», «Українська писемність та мова» у сервісі Easel.ly. При вивченні теми «Моделювання» пропонується учням створити Google-карту «Пригоди писанок», на якій відмітити міста, в яких їх розписують. Особливості розпису писанок в різних регіонах України потрібно продемонструвати на карті за допомогою малюнків. Інформаційні матеріали для учнів для виконання завдання.

Одним із способів виховання патріотизму та розвитку творчих здібностей учнів, підтримки мотивації до навчання на високому рівні є організація проєктної діяльності, яку можна здійснювати на уроках та в позаурочний час. При роботі над проєктами учні набувають навичок планувати свою діяльність, використовувати багато різних джерел інформації, самостійно відбирати й накопичувати матеріал; аналізувати, аргументувати факти та приймати рішення, створювати кінцевий продукт. При роботі над навчальним проєктом вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: учні набувають нові знання, вміння і навички, які знадобляться в житті; розвиваються мотивація, пізнавальні навички; формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність. У перспективі це сприяє зміні ціннісних пріоритетів та світоглядної позиції у молоді в бік формування відповідальної, соціально-активної, громадсько-патріотичної врівноваженої поведінки. Реалізація методу проєктів на практиці приводить до зміни ролі вчителя. Із носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної, творчої, дослідницької діяльності своїх учнів. Змінюється і психологічний клімат в класі, так як вчителю приходиться переорієнтувати свою освітню діяльність і роботу учнів на різноманітні види самостійної роботи, їх пріоритет дослідницького, пошукового, творчого характеру. Створення проєктів на

уроках інформатики сприяє розвитку творчого підходу до вирішення завдань і формування вмінь пошуку і вибору оптимального їх вирішення та дозволяє створити реальний програмний продукт, якого не існувало раніше. Залікові завдання з багатьох тем курсу інформатики можна представляти у вигляді створення кінцевого програмного продукту, придатного до подальшого використання [2].

При вивченні теми «Технології обробки мультимедійної інформації» учні створюють свій власний відеоролик, пропонуються теми з національно-патріотичного напряму. При створенні кліпу використовуються фотографії, відеоролики та їхні фрагменти, самостійно створюються коментарі. Приклади тем робіт учнів: «Українські рок-гурти», «7 чудес України», «Козаки».

При вивченні теми «Текстовий процесор» у старших класах учні представляють свою роботу у вигляді книги. Тему обирають самі, але всі вони повинні мати національно-патріотичну спрямованість. При розробці титульної сторінки та ілюстрацій можна використовувати знання з теми «Графічний редактор». При створенні книги використовуються всі вміння та навички з теми, тому що необхідно правильно розташувати текст, додати малюнки, таблиці. Приклади тем робіт учнів: «Гайдамаки», «Кобзар», «Львів», «Українська кухня», «Українське народне вбрання».

При вивченні «Основ веб-дизайну» учні не просто вивчають теги мови HTML для створення веб-сторінок, а створюють свій власний сайт або блог з національно-патріотичною спрямованістю. Переваги такої діяльності очевидні: вільний вибір теми, використання різноманітних джерел інформації та виділення із великого обсягу інформації головного за допомогою критичного мислення. Багато часу приділяється самостійній роботі. В ході роботи учні уважно аналізують власну роботу, мають змогу порадитись з іншими учнями і скорегувати свою діяльність. Учитель не втручається в творчий процес, а лише спрямовує роботу учнів і вказує на

помилки. При захисті свого проєкту учень розвиває власні комунікаційні здібності, вчиться виступати перед аудиторією.

Також у роботі впроваджуються квест-технології в освітній процес, використовуючи веб-квести, які спрямовані на пошук і аналіз веб-ресурсів та створення веб-продукту. Головна мета квесту – поглиблення, перетворення та інтеграція знань. Створення та використання квестів підвищує мотивацію до навчання, розширює світогляд учнів, розвиває творче і критичне мислення, формує навички пошукової та дослідницької діяльності, дає можливість організувати дистанційне навчання. Разом з тим, учні та вчитель займаються самоосвітою, тому що для складання запитань потрібно оволодіти новими програмами та сервісами, які не вивчаються на уроках. Деякі сервіси англомовні, що стимулює до вивчення англійської мови. У завданнях квесту можливе використання мотиваторів, демотиваторів, карт знань, QR-кодів. Для створення завдань квесту пропонується учням використання таких сервісів: для створення хмари слів - Tagxedo, Wordle, Tagul; для збереження мультимедійних ресурсів - Prezi, DocMe; для створення карт знань - XMind, Bubbl.us [3]. Інструкція для учнів по створенню веб-квестів.

Процеси демократизації та гуманізації суспільства, бурхливий розвиток інформаційних технологій ставлять перед закладами освіти завдання формувати новий тип випускників – толерантних, відкритих до демократичного спілкування, здатних критично оцінювати події навколишнього світу й адекватно на них реагувати. Тому одним із основних завдань системи освіти України є підготовка національно-свідомих, творчих громадян, здатних критично мислити і на високому інтелектуальному рівні розв'язувати проблеми, що постають перед українським суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гірний О. І. Творчість як педагогічна проблема: тренінг творчості // Шлях освіти. 2017. № 4. С. 5-10.

2. Павленко В.В. Розвиторк креативності молодших школярів: монографія. /За ред О.Є. Антонової. Житомир.2017. 158с.

Галина БЕСПАЛЬКО,
вихователь дошкільного підрозділу,
Перемишельська гімназія, с. Перемишель,
Хмельницька область

ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Питання духовного виховання здобувачів освіти завжди перебували і перебувають у центрі уваги педагогічної науки і практики. Добре відомо, що виховання органічно пов'язане із суспільними потребами, суспільними змінами, умовами виховання. Сьогодні в умовах розв'язаної агресивним сусідом війни, особливо гостро стоїть завдання формування в підростаючого покоління національної свідомості, патріотизму, любові до рідної мови, до свого народу, його традицій, історії, культури, високої моральності та духовності.

Діти виховуються під впливом найрізноманітніших чинників, серед яких провідне місце належить, насамперед, батькам і педагогам. Виховний процес по своїй суті постійно трансформує зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості, а саме в її бачення оточуючого, мотиви, установки, орієнтації, ставлення, які й будуть визначати згодом особистість вихованця, сформованість у нього, в тому числі, і духовних цінностей.

Складність виховного процесу потребує, щоб його цілеспрямована організація здійснювалася на основі єдиних принципів, яких повинні дотримуватися всі учасники освітнього процесу. Зупинимося на деяких з них.

Цілеспрямованість виховання. Цей принцип передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання - всебічно розвиненої особистості, підготовки її до свідомої та активної трудової діяльності, формування в неї високої духовності. Реалізується цей принцип за умови підпорядкованості виховної роботи загальній меті, знання цієї мети вихователями і вихованцями, недопущення стихійності у вихованні, наявності перспективи, проєктування рівня вихованості дитини відповідно до запланованої мети.

Не менш важливим є принцип *зв'язок виховання з життям,* який передбачає орієнтування здобувачів на те, що вони повинні жити життям суспільства, брати посильну участь у ньому та готуватися до професійної діяльності. Тому важливим є організація виховного процесу на краєзнавчому матеріалі, систематичне ознайомлення дітей із суспільно-політичними подіями в країні, залучення їх до посильної участі в громадській роботі.

Єдність свідомості та поведінки у вихованні передбачає, що поведінка людини −це її свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості і поведінки досить складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки набагато складніше, ніж виховання свідомості. Для подолання цієї суперечності необхідне правильне співвідношення методів формування свідомості та суспільної поведінки, запобігання відхиленням у них, вироблення в здобувачів освіти несприйнятливості до будь-яких негативних впливів, готовності боротися з ними. *Принцип комплексності* у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає єдність мети, завдань, змісту, форм, методів, прийомів виховання; єдність виховних впливів сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти; єдність виховання і самовиховання; постійне вивчення рівня вихованості дитини і коригування виховної роботи.

Наголошуючи на важливості та необхідності дотримання цього принципу, В. Сухомлинський писав, що не можна вилучати з системи виховання жоден аспект. Упустивши щось одне - виховання переконань, виховання людяності, виховання любові до праці - вже не вдасться вирішити інші завдання.

Виховання особистості в колективі. Індивід стає особистістю завдяки спілкуванню. Найкращі умови для спілкування створюються в колективі, який є могутнім засобом виховання. Духовність теж формується через колектив.

Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самостійністю дітей. Цей принцип передбачає безпосередню участь здобувачів у плануванні своїх громадських справ, усвідомлення їх необхідності і значення, контроль за їх виконанням, оцінювання досягнутих результатів. Розумна вимогливість є також свідченням поваги до особистості дитини, її виховний потенціал зростає, якщо вона доцільна, випливає з потреб виховного процесу, із завдань всебічного розвитку особистості.

Індивідуальний підхід у вихованні. Результати виховного процесу значною мірою залежать від того, наскільки в ньому враховано вікові та індивідуальні особливості дитини. Досвідчені педагоги намагаються бачити кожного здобувача таким, яким він є, і відповідно до цього будувати виховну роботу.

Принцип системності, послідовності, наступності у вихованні. Якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер. Реалізація цього принципу передбачає передусім, що залежно від віку та рівня розвитку дітей педагог добирає зміст і методики виховної роботи з ними. З віком змінюється педагогічне керівництво дитячим колективом, що виявляється у наданні більшої самостійності в усіх питаннях життєдіяльності. Підвищується і вимогливість до нього вихователів.

Ці та інші принципи виховної роботи повинні реалізовуватися у всіх формах освітньої діяльності педагогічних працівників, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки дітей та дорослих, у стилі життя закладу освіти, його традиціях. Така єдність є однією з умов формування духовної культури здобувача освіти. Лише сукупність цих принципів забезпечує успішне визначення завдань, вибір змісту, методів, засобів і форм формування духовної культури дітей.

Єдність принципів виховання потребує від педагога вміння використовувати їх у взаємозв'язку, з урахуванням конкретних можливостей і умов. Виховання як цілеспрямований процес формування особистості здійснюється за допомогою методів виховання. Методи формування духовної культури поділяють на загальні (їх застосовують в усіх напрямах виховання) і вибіркові (використовуються переважно в одному з них - правовому, моральному, естетичному). Методи, які формують духовну культуру, завжди діють у певній системі, кожен є структурним елементом цієї системи і у взаємозв'язку з іншими забезпечує ефективність виховного процесу, їх використовують у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. А. Макаренко зауважував, що кожний виховний засіб слід розглядати як частину виховної системи. Методи виховання змінюються, вдосконалюються із зміною мети виховання, умов, у яких воно здійснюється, віку дитини та ступеня її вихованості. Вибір методу та ефективне його використання залежать від вікових особливостей здобувачів освіти та їх життєвого досвіду.

У несформованому колективі педагог використовує метод вимог у категоричній безпосередній формі, у згуртованому колективі можна вдатися до таких методів, як громадська думка, прийом паралельної дії тощо. На ці особливості слід зважати не лише в індивідуальній виховній роботі, а й під час групових і фронтальних виховних заходів. Обранийний метод виховання повинен передбачати індивідуальні корективи; поєднання методів формування свідомості та поведінки. Підбираючи методи виховання, слід розумно поєднувати методи формування свідомості й методи формування

суспільної поведінки з урахуванням принципу виховання єдності свідомості та поведінки.

Ефективність методів виховання забезпечується за умови, що педагог спирається у їх використанні на психологію дитини, адже діти можуть реагувати на виховний вплив позитивно, негативно або нейтрально. Це потребує від педагога вміння відчути реакцію вихованця і відповідно скоригувати його сприймання. Формування духовної культури - цілеспрямований, систематичний процес, який визначається єдністю мети, змісту і спрямований на підвищення морально-духовного рівня підростаючого покоління, формування культури поведінки та подолання наслідків негативних соціальних явищ, низької сформованості моральної вчинкової активності.

На якості духовності позначаються також суспільні, культурні та педагогічні умови, де до суспільних умов відносять уплив державної політики, суспільних пріоритетів, соціального та інформативного оточення, зокрема, засобів масової комунікації. Культурні умови включають: врахування особливостей національного менталітету, ставлення до мистецтва, релігії, різноманітної творчої і доброчинної діяльності. Створення необхідних умов в закладі освіти передбачає визначення мети виховання, створення навчальних і виховних програм, спеціальну підготовку педагогів, організацію педагогічної і психологічної допомоги дітям і сім'ї. Формування духовної культури можна характеризувати як динамічне багатофакторне явище. Все більшої актуальності у сучасній педагогіці набуває застосування в ньому особистісно орієнтованого підходу, як такого, що відповідає основним соціогенним потребам і втілює найважливіші гуманістичні та демократичні положення щодо формування духовності і розвитку дитини.

Особистісні цінності виступають ідеалом, зразком для наслідування, складають внутрішню основу людини, їх ієрархія не дозволяє особистості деградувати, нівелюватися у суспільстві, дає можливість самовиявитися, свідомо і вільно жити. Система особистісних цінностей утворюється на

основі інтелектуальної діяльності людини. Серед багатьох класифікацій цінностей розрізняють абсолютно незалежні, вічні цінності та такі, які виступають у ролі засобів, умов, тимчасових цілей діяльності людини. Ціннісна орієнтація слугує своєрідним критерієм, фільтром у визначенні ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, системи установок, відстоювання принципів і переконань. Вона передбачає позитивне чи негативне значення об'єктів навколишнього світу для індивідууму чи суспільства і визначається не їхніми властивостями як такими, а їх місцем та наявністю в людській життєдіяльності інтересів і потреб, соціальних відносин, критеріями і способами оцінки цього значення, виражених в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках і цілях.

Загальноприйнятою є думка, що виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, тому в сучасних умовах постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом не знання, а формування аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями. Збільшення і наростання якісної різноманітності людських потреб, особливо в критичних ситуаціях, поява нових засобів їх задоволення, як порівняння свого рівня життєдіяльності з навколишнім середовищем, так і в наслідок стрімкого розвитку технологій, спричиняють виникнення суперечностей між необхідністю дотримання цінностей і стимуляцією щодо їх порушення або ігнорування. Головним критерієм важливості формування, збереження і розвитку цінностей є практика життєдіяльності особистості, нації, держави, світу в історичному, соціально-економічному, політичному аспектах.

Моральну спрямованість освітньому процесові надає морально-орієнтована комунікативна взаємодія педагога з вихованцями. Щоб така взаємодія була ефективною, педагогові треба бути для дітей референтною особою. Це означає, що діти не лише одержують від нього певну інформацію, але й засвоюють її оцінку з позицій громадянськості. Якщо педагог є морально не визначеним, пасивним, це буде негативно впливати на розвиток

світогляду дітей. У цій комунікативній взаємодії педагог повинен бути не лише простим ретранслятором інформації, але й високосвідомою та високоморальною особистістю, повністю відповідати вимогам до справжнього громадянина держави. Він не має морального права навчати дітей тим якостям громадянина, якими не володіє сам. Особливо важливим постає це питання в процесі виховання у майбутніх громадян необхідних моральних якостей, адже коли педагог виховуючи певні якості в своєму особистому житті не дотримується цих моральних принципів, тим самим сприяє розвитку подвійних моральних стандартів, що є неприпустимим.

Формування духовно багатої і всебічно розвиненої особистості є важливою метою і в той же час необхідною умовою успішного майбутнього нашої держави. Від ставлення особистості до надбань культури залежить духовне оновлення нашого суспільства, зміст її цінних орієнтацій і майбутнє. Саме тому процес вирішення проблеми духовної культури підростаючого покоління був і залишається пріоритетною перспективою сучасного виховання, побудованого на принципах гуманізму і демократизму, зорієнтованого на національні та загальнолюдські духовні вартості й культурні традиції.

Наше суспільство переживає зараз один із найскладніших періодів. Тому формування національної самосвідомості, переосмислення історичного досвіду народів, вивчення культурної спадщини рідного народу, етнопедагогіки тощо, допоможе протистояти всім труднощам, духовній деградації, моральному та фізичному виснаженню. На сьогодні йде активний процес оновлення змісту освіти, який забезпечує наскрізний процес виховання особистості на цінностях і формування духовної культури. Духовність зміцнює єдність усього суспільства, забезпечує подолання труднощів на шляху його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д., Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ-Чернівці: «Букрек», 2021. 244с.

2. Бех І. Д. Духовність як орієнтир до виховної дії. *Методист.* 2016. №2 (50). С. 54 - 62.

3. Шевченко Г.П. Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти: вибрані наукові статті. К.: Вид-во «Педагогічна думка» 2017. 210с.

Руслана БОРИС,
заступник директора з навчально-методичної роботи,
вчитель української мови та літератури,
Бучацький ліцей ім. Святого Йосафата,
м. Бучач, Тернопільська область

Богдана ЛЕВКОВИЧ,
заступник директора з виховної роботи,
Бучацький ліцей ім. Святого Йосафата,
*м. Бучач, Тернопільська обл*асть

ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В умовах швидкого оновлення знань відбувається руйнування старої системи цінностей. Україні потрібна нова, реально інтегрована в європейський, а отже, в глобальний простір система освіти, в центрі уваги якої було б завдання розвивати вільну і мислячу людину, що прагне володіти якісними знаннями, конкурентними у світі, спираючись при цьому на багату духовну спадщину власного народу.

Завдання сучасної системи виховання, які випливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської молоді та педагогічного колективу на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого системного розвитку людини як суб’єкта діяльності, розвитку її особистості, індивідуальності.

Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проєктування цілісного виховного простору. Превентивними заходами у роботі з дітьми визначаються: приділення особливої уваги формуванню ідентичності основ духовності особистості, культури мислення і культури поведінки, профілактиці шкідливих звичок, а також ризикованої,

девіантної і кримінальної поведінки, жорстокості і насилля в учнівському середовищі, різних видів залежностей [1, 16].

Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання формувати в учнів системи загальнолюдських цінностей - морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, добробут нашої країни [6, 34].

У цьому контексті актуалізується діяльність закладів загальної середньої освіти, які володіють вагомим компетентнісним виховним потенціалом. Однак здійснюючи таку діяльність, заклад освіти має враховувати особливості виховного впливу інших середовищ, насамперед сім'ї, сприяючи встановленню оптимальних партнерських стосунків з батьками, створюючи в такий спосіб оптимальний для становлення дитини цілісний виховний простір.

З грудня 2018 року Бучацький ліцей імені Святого Йосафата був залучений до проведення всеукраїнського експерименту з реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей». Експеримент показав, що дане дослідження є актуальним та доцільним.

Бучацький ліцей імені Святого Йосафата – освітній та духовний центр, який покликаний відродити та змінити інтелектуальний потенціал України. Тут поєднуються високоякісна освіта і духовне виховання. У стінах закладу освіти учні стверджують себе як особистість, як лідери, як патріоти своєї держави.

«Служба Богові та Україні!» - під таким гаслом навчаються учні ліцею імені Святого Йосафата. Унікальність його полягає в тому, що створений він при монастирі і є основою здорової духовної моралі, дисципліни. Саме тут юнаки навчаються і виховуються в любові до Бога, ближнього та України,

шанування духовної і культурної спадщини. Ми формуємо свідому і всебічно освічену особистість – будівника Української держави, майбутню еліту, гідних духовних і національних провідників.

У закладі освіти ставимо перед собою модель виховання доброї, людяної, творчої, комунікативної, сильної, здорової, етично і морально духовно-зрілої особистості, наповненої любов'ю та радістю життя, здатної інших запалити любов'ю і правдою.

Педагогічний колектив ліцею працює над формуванням високорозвиненого конкурентоспроможного, мислячого, вільного, свідомого християнина-патріота, лідера, який здатний нести відповідальність за власне життя, сім'ю, громаду і країну.

Заклад освіти розпочав роботу зі створення нормативно-правового банку для проведення експериментальної роботи та підготував відповідну документацію. Наступними діями були підбір та систематизація науково-методичної літератури, вивчення праць та досліджень науковців, котрі працювали над даною проблемою.

Педагогічний колектив Бучацького ліцею імені Святого Йосафата проаналізував науково-методичне забезпечення виховання учнів на засадах національних і духовних цінностей. До дослідження проблеми реалізації програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» залучено методичне об'єднання класних керівників та вихователів, проведено педагогічну раду на тему «Загальнолюдські цінності в духовному розвитку особистості», здійснено навчання педагогів щодо упровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей». Проведено загальноліцейні батьківські збори на тему «Виховання цінностей в родині та в ліцеї», розглянуто Програму «Нова українська школа у поступі до цінностей».

У ліцеї проведено моніторингове дослідження з метою визначення якості виховного простору, системи норм і взаємовідносин між учасниками освітнього процесу та виявлення проблем виховного простору. За

результатами моніторингу заклад освіти розпочав впровадження виховної програми «Нова українська школа у поступі до цінностей».

До розробки виховної системи ліцею були залучені усі учасники виховного простору. Спільними побажаннями усіх було те, щоб здобуті знання і вміння допомогли дітям досягти успіху, щоб ліцей навчив дитину християнських цінностей, спілкуватися, налагоджувати потрібні соціальні зв'язки.

Головні завдання виховної роботи підпорядковані забезпеченню всебічного розвитку особистості учня в процесі навчання та виховання, формуванню патріотичних почуттів, загальнолюдських норм гуманістичної моралі і громадянської позиції, утвердження національної гідності, виховання і розвитку потреби у здоровому способі життя, формуванню комунікативних навичок, вмінь жити і співпрацювати у колективі, створенню умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів, формування необхідних життєвих компетентностей молоді.

В основу планування виховної роботи покладено ціннісний підхід та духовний розвиток особистості в процесі навчання та виховання, формування в учнів патріотичних почуттів, загальнолюдських норм гуманістичної моралі і громадянської позиції, виховання і розвиток потреби у здоровому способі життя, формування комунікативних навичок, вмінь жити і співпрацювати у колективі, створення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів, формування необхідних життєвих компетентностей та цінностей молоді [6, 34].

Педагогічний колектив нашого ліцею працює над формуванням високорозвиненого конкурентоспроможного мислячого вільного свідомого християнина-патріота, лідера, який здатний нести відповідальність за власне життя, своєї сім'ї, громади і країни.

Наших дітей ми бачимо творчими, комунікативними, сильними та здоровими, добрими та людяними; етично, морально і духовно зрілими,

наповненими любов'ю і радістю життя, здатних інших запалити любов'ю і правдою. Це майбутні лідери, які можуть послужити і поділитись найвищою мудрістю любові до Бога і людей.

Тримаючись загальнолюдської засади «уникай зла – чини добро», свою діяльність проявляємо у наступних діях [3, 84]:

Вчимо любити Бога і Батьківщину, Церкву і Рідний край.

Ставимо за ціль показати дітям, що кожна людина покликана бути лідером. Лідер – це той, який готовий послужити іншим.

Бути вільною людиною - це пізнавати, подорожувати, нове відкривати, а відтак творити. Вільна людина - це мисляча людина. Бути вільним – це творити і ділитися духовними дарами з іншими.

Бути лідером і прокладати шлях для інших.

Зріла людина – це комунікативна особистість, яка вміє ділитись своєю духовною культурою з іншими культурами.

Неможливо іти вперед без любові. Любов - це світло, що прокладає шлях іншим. Любити – це спільно творити добро. Любити – це вміти слухати і ділитися духовним досвідом з іншими.

Бути відповідальним і активним громадянином.

У закладі освіти у рамках проведення всеукраїнського експерименту відповідно до ключових компетентностей було організовано багато різноманітних заходів, спрямованих на всебічний розвиток здобувачів освіти та виховання високодуховних, морально зрілих особистостей.

Результати показали, що всі учасники експерименту ліцею зацікавлені Програмою і активно впроваджують її цінності у своєму житті. Результати виховання відповідають сучасним потребам української нації. Вони є актуальними для нації та місцевої громади, відповідають сучасним потребам українського суспільства. Учні ліцею перебувають у відкритому, безпечному, патріотичному та гармонійному середовищі. Спільнота закладу освіти сформована. Основою спільноти є довіра, норми моралі та демократії.

Педагогічний колектив проводить заходи для подолання наявних проблем виховного простору ліцею, активно використовує усі можливі методи та прийоми, щоб вони були ефективними. Учнівське самоврядування ліцею відіграє важливу роль для розвитку і підтримки лідерської та громадської активності молодого покоління, розвитку ініціативності та самореалізації. Це виявлено в ході діагностики.

У виховному просторі панує взаєморозуміння та взаємоповага. Усі учасники виховного простору є патріотами своєї держави. До участі у класних, загальноліцейних та міських заходах залучаються учні різних вікових категорій.

Заплановані виховні заходи є ефективними. Вони сприяють формуванню християнських цінностей, здорового способу життя, виховують свідомого громадянина, патріота своєї землі, забезпечують усебічний розвиток особистості.

Ми переконані, що виховання здобувачів освіти на основі компетентнісного підходу та моделі ціннісних орієнтирів допоможе здолати духовну кризу. У процесі роботи спостерігаємо, як дорослішають наші вихованці, якими розумними вони стають, як вдало проходить процес їхньої соціалізації. Спільні радощі і болі, зустрічі, екскурсії, інтереси, репетиції зближують учнів. Учителі та вихователі стають дітям другим батьком – матір'ю. Дивлячись на випускників, бачимо плоди своєї праці.

Випускники не забувають рідного ліцею, вчителів та вихователів, із радістю приїжджають, особливо на День Святого Йосафата - покровителя нашого ліцею. Спілкуючись із ними та приймаючи слова подяки, розуміємо, що сіяти зерна добра, мудрості водночас необхідно, відповідально і почесно. Щиро радіємо їхнім успіхам.

Нам імпонують слова Блаженнішого Любомира Гузара: «Ми зібралися тут невипадково. Відчуваємо, що в цьому є промисел Божий, щоб ми побачили своє покликання і щоб зрозуміли, що ми потрібні. Дай, Боже, щоб люди, які вміють жертовно працювати, належно відповіли на своє

покликання, бо це буде справді на Божу славу і на добро нашого народу…» [2, 33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.

2. Блаженніший Любомир. Думки у спадок/ Упор. Ольга Гнатишин. – Львів: Свічадо, 2019. 112с.

3. Ваврух Р. М. Навчіться жити щасливо. -2-ге вид., із змінами.- Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018.184 с.

4. Шевченко, Ю. М. Духовно-моральні цінності як основа духовного виховання молодших школярів [Текст] // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова, Дж. Бішоп та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. № 7 (51). С. 476–485.

5. Програма «Нова українська школа: у поступі до цінностей». Київ. 2018. 40 с.

6. Колодний А., Филипович Л. «Українська Релігієзнавча Енциклопедія»: історія ідеї та проблеми її втілення. Енциклопедичний вісник України. 2020. Вип. 12. С. 80–85.

Леся ЗАВОДНА,
магістр філології,
методист кабінету редакційно-видавничої діяльності,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне

ДУХОВНІСТЬ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ І ПОТРЯСІНЬ: ЯК НЕ ПІДДАТИСЯ ДУХОВНІЙ ВТОМІ ТА НЕ ОПУСТИТИ РУКИ

Духовність – надзвичайно багатогранний і складний феномен. У педагогічному словнику поняття духовності тлумачиться як «специфічна людська риса, що виявляється у багатстві духовного світу особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних і емоційних запитах, моральності» [5, с. 166]. Тобто, духовність – це вершина людського розвитку, що відображає ті якості особистості, які характеризують її не тільки як суб'єкта, який мислить, усвідомлює себе і свої вчинки, а й як такого, що має певні індивідуальні особливості, відзначається специфічним баченням навколишнього буття, свого місця і ролі, способу життя в ньому [2, с. 10].

Надзвичайно цінною у зв'язку з цим є і думка В. Кременя, який зауважує: «Для кожної освіченої людини абсолютною істиною має стати те, що суспільства без духовності бути не може. Альтернативи духовному розвиткові в жодному суспільстві, зокрема й українському, немає» [4, с. 13].

На думку академіка І. Д. Беха, духовність – це особлива проблема сучасної людини. Незважаючи на те, що імператив духовності існує давно, відповідь на нього нам належить шукати саме тепер, зокрема шукати ефективні шляхи свідомого і вільного сходження особистості до вищих духовних цінностей» [1].

У сучасних реаліях російсько-української війни наші погляди на проблему духовності дещо трансформувалися: на неї ми тепер дивимося зовсім під іншим кутом зору. Сьогодні для нас духовність – це особливий

«стан нашої душі, наша поведінка у надзвичайних життєвих обставинах, наші думки, мова, вчинки, внутрішні потреби» [3], а ще – наше неймовірне прагнення жити, незважаючи на прильоти, повітряні тривоги, звуки сирен і завмирання серця.

У такий непростий час ми усі разом маємо зробити усе можливе, аби не зневіритися і не втратити своєї духовності. Неабиякою підтримкою сьогодні для всіх українців, передусім молоді, яка дуже швидко подорослішала і стала на захист своєї рідної землі, є цінні настанови предстоятеля ПЦУ митрополита Епіфанія про те, як не піддатися духовній втомі та не опустити руки. Вслухаймося в них:

- *Нічого в житті не є випадковим і не трапляється просто так. Усі випробування і будь-які життєві обставини, які нас спіткають, мають глибокий зміст, закладений Богом.*
- *Аби перемогти ворога, ми маємо бути сильними, ми маємо боротися, вести власну внутрішню боротьбу заради перемоги, щоб бути вільними.*
- *Ми повинні відчувати свою місію: вона важлива і для нашої великої історії, і для того, щоб ми всі мали шанс на майбутнє у своїй державі.*
- *Якщо відчуваєте духовне знесилення – підтримуйте дух молитвою. Це найкращий оздоровчий бальзам для душі. Господь дав нам можливість оновлюватися і набиратися сил.*
- *І найголовніше – за жодних обставин ми не маємо падати духом і не опускати руки! Бо якщо піддатися духовній втомі, то її «плодами» будуть пригніченість, безнадія, журба, зневіра, збайдужіння, зачерствілість серця, відчай. А це якраз і потрібно нашому ворогу, аби нас здолати. Зараз не час сваритися, злитися, тобто втрачати нашу згуртованість. Бо саме в єдності та взаємопідтримці – сила нашого народу* [7].

Духовних висновків і настанов, які ми зробити і які чули за ці місяці війни, насправді сотні. Однак кожен із нас, як молодих, так і старших, зрештою, винесе з цієї війни свої уроки, які допоможуть нам осмислити цей

важкий час. Але як би там не було, маємо пам’ятати, що «тільки любов здатна на перемогу: любов до родини, любов до рідної землі, любов до всього, що ми асоціюємо зі словом «Україна»» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/237410389.pdf

2. Виховання духовності особистості : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. М. Й. Боришевського. Київ, 2013. 104 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1531/2/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%282%29.pdf

3. Глубіш О. Духовність творить нову людину. URL: https://www.tze.org.ua/gazeta-qbozhy-sijachq/2380-%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%83.html

2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.

3. Середюк Н. 5 тез «про духовність на час війни» від військового капелана зі Львова. Видавництво старого Лева. 2015. URL: https://starylev.com.ua/news/5-tez-pro-duhovnist-na-chas-viyny-vid-viyskovogo-kapelana-zi-lvova

4. Скотнікова О. Моральне виснаження й занепад духовних сил дуже небезпечні: митрополит Епіфаній про те, як не опускати руки. «Вечірній Київ». 2022. 3 серпня. URL: https://vechirniy.kyiv.ua/news/69798/

Мирослава МАЗУРОК,
методист кабінету
редакційно-видавничої діяльності,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, м. Рівне

МОВА ЯК ІДЕНТИФІКАТОР ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИМІРІ ВІЙНИ

Слово, моя ти єдиная зброє…
Леся Українка

Війна вносить свої корективи в розуміння сучасною особистістю змісту відповідних духовних переконань та поглядів. Сьогодні пріоритетними є сімейні та національні цінності, мир, віра, свобода, гідність, єдність, доброчинність. Крім того, в умовах сучасних воєнних реалій нових сенсів набуває й мовне питання. Мова стала рушійною силою спротиву, справжньою зброєю у боротьбі з ворогом. Вона фіксує настрої, історичні події, вчинки, модні тенденції та стає показником духовних цінностей особистості у вимірі війни.

На думку Ярослави Кривенко, «мова – це те, що нас ідентифікує. Як і колір шкіри, як і розріз очей, за якими нас ідентифікують у приналежності до певного народу» [1]. Недарма однією із функцій мови є саме ідентифікаційна, тобто ототожнення з певною спільнотою. Мабуть, тому ще в 2014 році чимало українців перейшли на українську, а з початком повномасштабної війни відбулася ще одна хвиля «українізації». Так, за останні пів року кількість тих, хто повністю перейшов на українську, збільшилася до 64%. Також серед українців спостерігається різке зниження споживання російського інформаційного контенту – понад 40% перестали дивитися російські серіали і слухати російську музику [2].

Із початком російсько-української війни парадигма більшості людей суттєво змінилася: вони почали гостро реагувати на самоідентифікацію українця через мову. Сьогодні дедалі більше людей обирають відмовитися, приміром, від послуг лікаря чи перукаря, якщо з ними не спілкуються українською, та навіть не дивитися перелік товарів, якщо перша сторінка сайту відкривається російською. Вочевидь в реаліях війни мова набула особливого змісту, адже допомагає боронити країну і на полі бою. Так, завдяки мові легше розпізнавати своїх, оскільки диверсанти не знають української. Чого тільки варта перевірка за допомогою українського слова «паляниця».

За останніми даними соцопитування, проведеного в середині березня, ще ніколи українське суспільство не було настільки згуртованим навколо захисту української мови: 76% українців називають українську своєю рідною (десять років тому ця цифра становила 57%), а 83% респондентів вважають, що українська має бути єдиною державною мовою в їхній країні. Із 16 липня 2022 року набрали чинності окремі норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», які стосуються використання мови в мережі «Інтернет» та мови інтерфейсів комп'ютерних програм, встановлених на товарах [3].

Масовий перехід на українську, стрімкий розвиток і популярність україномовного культурною продукту свідчать, що багато українців переосмислили й усвідомили важливість національного самовизначення, зокрема й через мову. Недарма українську мову довгий час забороняли, намагалися знищити. Звідси випливає, що вона є суттєвим фактором формування світогляду та цінностей особистості. Із переоцінкою цінностей та змінами в суспільстві змінюється й мова. І це природно, адже в ній відображається навколишня дійсність і матеріалізується, об’єктивується наше мислення.

Завдяки магічній силі слова ми намагаємося завдати своєрідних уражень загарбникові, в нинішніх умовах мова, без сумніву, стала нашою

зброєю. Це питання нашої ідентичності та національної безпеки, це ідентифікатор національних цінностей та моральних переконань. Українська мова, її духовна енергетика і є тими фундаментальними цінностями, які сьогодні особливо актуалізувалися і мотивують, наснажують українців під час війни.

Важко не погодитися з твердженням, що за багатством мови можна судити про рівень духовності суспільства на відповідному етапі його розвитку, а тим паче в умовах війни. Всі зміни, що відбуваються в соціумі, позначаються на мові, яка безпосередньо впливає на свідомість індивіда. У процесі формування духовного життя суспільства мова має особливе значення не лише як засіб спілкування, а й як найважливіший елемент його духовності, найвищий показник цивілізованості.

Сьогодні українська мова відіграє виняткову роль у житті суспільства, у розвитку науки, культури й освіти, проблеми підвищення рівня мовної культури як важливого чинника культурно-національної ідентичності нині набувають особливої актуальності. Те, що мовна культура є надзвичайно важливою в духовному становленні людини, не викликає заперечень, адже поза нею відбувається руйнація взаємодії людей, їх виробничої діяльності, а також побуту. Володіння культурою комунікації допомагає уникнути непорозумінь, налагодити довірливі стосунки, попередити конфліктні ситуації, забезпечити ефективну роботу тощо. Чим вищий рівень національної мови, тим вищий рівень державної свідомості, духовності всього суспільства. Своїм шанобливим ставленням до мови ми виявляємо повагу до своєї країни, до теперішнього і майбутнього всього суспільства. Особистість, яка розуміє всю глибину значення мови в житті народу, невпинно підвищує «мистецтво свого спілкування», є духовно багатою, освіченою та культурною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Мова – наша зброя», – філологиня Ярослава Кривенко про перехід на українську під час війни. URL: https://uacrisis.org/uk/mova-nasha-zbroya-filologynya-yaroslava-kryvenko-pro-perehid-na-ukrayinsku-pid-chas-vijny

2. Українці все частіше розмовляють українською мовою вдома. Опитування. URL:https://tvoemisto.tv/news/ukraintsi_vse_chastishe_rozmovlyayut_ukrainskoyu_movoyu_vdoma_opytuvannya_136418.html

3. Українська мова – зброя народу: чому мовне питання під час війни надважливе. URL: https://tvoemisto.tv/news/ukraintsi_vse_chastishe_rozmovlyayut_ukrainskoyu_movoyu_vdoma_opytuvannya_136418.html

4. Мацюк З. В обороні культури рідної мови. *У вимірах слова* : зб. наукових праць на пошану професора Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич. І. Фецко. Дрогобич : Посвіт, 2019. С. 405–415.

5. Мішеніна Т. Культура мовлення. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. 160 с.

6. Струганець Л., Бобесюк О., Веремчук О. та ін. Культура мови: від теорії до практики : монографія / за ред Л. Струганець. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 216 с.

Наталія КОЗЮТИНСЬКА,
заступник директора з виховної роботи,
Антонінський ліцей, смт. Антоніни, Хмельницька область

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА У ПОСТУПІ ДО ЦІННОСТЕЙ»

Варто усвідомити, що серед усіх напрямів виховання лише національно-патріотичне на сьогодні є найважливішою складовою національної безпеки України. Основою змісту виховної роботи мають бути історичні аспекти становлення державності, героїка визвольних рухів, славні традиції козацтва. І особливу увагу варто приділяти малознайомим сторінкам історії українських збройних сил – дружин княжої епохи, Гетьманського козацького війська, військ Української народної республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії. Патріотичне виховання повинно враховувати регіональний аспект.

Молодь з нашою допомогою повинна зрозуміти, що шлях цей непростий і неблизький, але іншого немає: тільки всебічно освічена, вихована, національно орієнтована, життєво компетентна людина-громадянин здатна зберегти свою національну ідентичність та забезпечити благополуччя своєї сім'ї і країни. А суспільство й політики мають нарешті усвідомити: нам потрібні лідери, здатні забезпечити критичну трансформацію суспільної свідомості, суспільство має продукувати не товари й послуги, а й ЛЮДИНУ. Економіка повинна фактично трансформуватися в педагогіку або принаймні навчитися вирішувати педагогічні завдання в процесі виробництва. Патріот має формуватися і в дитячому садку, і в школі, і в університеті, і на виробництві. Лише тоді можливий ривок вперед.

Кожна перемога України, на жаль, омита кров'ю її найкращих синів. Вийшовши на майдан Незалежності у 2004 році і організувавши Помаранчеву революцію, і у 2013-2014 роках відновлюючи своє право на гідність та незалежність, утверджуючи своє прагнення бути у європейській спільноті, жити за принципами демократичного, правового – цивілізованого світу, право на справедливість та чесність, нормальне життя кожного громадянина України. Помаранчева революція стала першим рішучим «Ні» москві на всі її зусилля перетворити незалежну країну на свою колонію. Пізніше, Революція Гідності стала уже не просто переломним історичним моментом для України, вона стала подією, яка змінила світ. Гідність і стійкість українців, проявлена упродовж трьох зимових місяців, їх прагнення справедливості та свободи, була сильнішою за весь насильницький апарат тогочасної злочинної влади. Сильнішою за кийки, кулі, гранати, отруйні гази та потужну машину дискредитації та дезінформації, які надсилала росія, щоб знищити беззбройний процес. Сьогодні наш народ мужньо бориться з ганебною війною, яку з 24 лютого 2022 року на території України, безсоромно, веде росія.

Відстоюючи честь і волю своїх сімей, міст, країни, у боротьбі гинуть мужні, сильні духом, віддані високим ідеалам добра і справедливості, юнаки та чоловіки, жінки та дівчата. Все сталося раптово і країну охопив траур та сум за втраченими молодими життями, які полягли за незалежність нашої держави. Герої Небесної сотні, та мужні воїни Збройних Сил України, які віддали своє життя захищаючи рідну землю назавжди закарбовані в історії України, а найголовніше – у наших серцях. Тепер завдання кожного – не зганьбити і не зневажити жертовність Героїв України. А своїм життям, поглядами, вчинками продовжити їхні починання.

Сучасний зміст виховання дітей та учнівської молоді в Україні - це науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей,

праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загальновизнаними цінностями і якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення.

Інтерпретація наукових праць провідних учених сучасності І. Беха, О. Киричука, М. Красовицького, О. Коберника, Н. Мойсеюк, Н. Селіванової, К. Чорної та інших у контексті досліджуваної проблеми дає змогу трактувати патріотичне виховання не як вплив суб'єкта-вихователя на об'єкт-вихованця, а як цілеспрямовану динамічну взаємодію вихователя і вихованця на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах патріотично спрямованої діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця як зростаючого патріота України.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у патріотизмі, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин.

Патріотизм - особливе, тобто безумовне і високо осмислене почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе. Базовими складниками почуття патріотизму є: любов до Батьківщини, народу, родини; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; гуманістична моральність; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

Патріотизм виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні українською мовою.

Свобода є найважливішою моральною цінністю у житті як особистості, так і нації, без якої ставиться під сумнів саме існування. Особистість позбавлена свободи не має цілей і не бачить перспектив свого подальшого існування. Втрата свободи перетворює людину на засіб або спонукатиме до боротьби за свободу, навіть якщо її ціною буде життя.

Важливо аби свобода дітей була спрямована на розширення їхніх можливостей, відповідальності, здатність приймати рішення, а не на задоволення непомірних або імпульсивних бажань і потреб, що може призвести до свавілля. Осягаючи свободу у процесі свого життя учні прагнуть самореалізації та самоствердження у тій діяльності, яка їм найбільше подобається. У стінах школи діти здобувають важливий досвід свободи вибору, шкільного самоврядування, що не може існувати без відповідальності.

Розвинена правосвідомість виявляється в усвідомленні особистістю своїх прав, свобод, обов'язків, свідомому ставленні до законів та державної влади. *Політична культура* — це політична компетентність (наявність знань про типи держав, політичні організації та інституції, принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему), а також лояльне й водночас вимогливе ставлення громадян до держави, її установ, органів влади, здатність брати активну участь в ухваленні політичних рішень. Культура міжетнічних відносин передбачає поважне ставлення дітей та учнівської молоді до прав людини; сформованість інтересу до представників інших народів; толерантне ставлення до їхніх цінностей, традицій, мови, вірувань; вміння гармонізувати свої інтереси з етнічними та релігійними групами заради громадянської злагоди.

У молодшому шкільному віці у дитини формується здатність пізнавати себе як члена сім’ї, родини, дитячого об’єднання; як учня, жителя міста чи села; виховується любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи; до рідного слова та державної мови, побуту, традицій, культурних особливостей як рідного, так й інших етносів українського народу.

У підлітковому віці виховується духовно-осмислений, рефлексивний

патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

Тому у старшому шкільному віці пріоритетними рисами ціннісного ставлення до Батьківщини є відповідальність і дієвість. Старшокласники не лише ідентифікують себе з українським народом, але й прагнуть жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження; працювати на її благо, захищати її; поважати Конституцію України і дотримуватися Законів; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 296 с.

2. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2021. 244 с.

5. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України. Лист МОН № 1/6267-22 від 10.06.22 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/

Валентина КОСЬКОВЕЦЬКА,
вчитель початкових класів,
Судилківська філія Судилківського ліцею,
с. Судилків, Хмельницька область

ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Сучасне виховання, що здійснюється в системі освіти, перш за все, є зорієнтоване на створення в закладах загальної середньої освіти соціально-педагогічних умов для формування та розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей.

Духовно-моральне виховання в цьому значенні виступає базовим з виховання особистості та впливає на досягнення його головної мети.

Нова українська школа у своїй концептуальній основі спирається на гармонійне і всебічне виховання. Провідною метою виховання в освітньому просторі Нової української школи є розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно-значущих соціальних взаємин, а цінності, на наше глибоке переконання, мають стати життєвими й особистими смислами зростання особистості учня.

Для виховання важливою є наскрізна дія визначення внутрішньої потреби плекати потребу української ідентичності та втілення ролі відповідального громадянина-патріота, сина, дочки, товариша, учня тощо. Виховання в цьому значенні – це цілісний, постійний і наскрізний процес формування духовно-моральної особистості та розвитку в неї таких рис характеру та якостей, що необхідні державі, суспільству та самій особистості. Як свідчить теорія сучасної української педагогіки, основою будь-якого виховання є цінності, і саме за цінностями визначається його зміст та виховні норми, еталони, досвід, практика. Під їх впливом формується світ цінностей

особистості. Сучасна українська педагогіка спирається на духовне виховання [3, с. 53–56].

Особистість постає у вимірі концептуальних моделей і практичних побудов виховання й духовного розвитку особистості.

Виховний пріоритет освітньої реформи – сформувати в учнів уявлення про світ і суспільство. Пошук наскрізних цінностей у Новій українській школі має відбуватися на основі пізнання природи цінностей та їх впливу на особистість. Посилюється увага до зростаючої особистості учня Нової української школи у світлі духовних і національних цінностей. Тобто, в дітей і учнівської молоді маємо сформувати та розвинути патріотизм та відповідальну діяльність, повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, а також екологічну культуру, доброту, милосердя, толерантність, терпимість, шанобливе ставлення до сім'ї тощо.

Кожен народ і суспільство у своєму розвитку надає перевагу різним цінностям як провідним орієнтирам могутності нації і держави. Україні сьогодні потрібні спільні цінності, які згуртовуватимуть націю й український народ та закликатимуть до відстоювання суверенітету держави, твердження української національної ідеї, спрямовують на перемогу і мир. Для розвитку демократичної державності в Україні важливі базові національні цінності, серед яких на перших позиціях – свобода, відповідальність, єдність, конкурентоспроможність, працелюбність, гідність, самодостатність.

В умовах єдиного європейського освітнього середовища своєрідний вплив на базові цінності в Україні та вибір ціннісно-виховних орієнтирів виховання учнівської молоді чинять європейські цінності, серед яких на першому місці – мир і солідарність, добробут та щастя людини тощо. Як свідчить досвід, помітно виділяються важливі проблеми та різноманітні аспекти змісту виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти. У Концепції реалізації реформи загальної середньої освіти «Нова українська школа» вказано на те, що виховання є складовою освітнього процесу та здійснюється на цінностях, які наскрізно входять у цей процес.

Ціннісні орієнтири сучасної української школи та їх характеристики в освітньому процесі, підходи до втілення ціннісних орієнтирів у навчанні подано в рекомендаціях Міністерства освіти і науки України [8]. Про наскрізність виховної складової навчального заняття йдеться у «Абетці для директора», за якою для проведення навчального заняття має простежуватися і його виховна складова, а зміст такого заняття має бути спрямований на формування таких суспільних цінностей, як повага гідності, прав і свобод людини, визнання цінності демократії, розвиток навичок критичного мислення тощо [1]. Тобто, шкільне життя у Новій українській школі організовується за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих справ і таку модель необхідно програмувати в умовах освітніх змін, що тривають.

Важливим є поєднання навчальних завдань із виховними, інтеграція засад навчання і виховання для потреб Нової української школи. Із метою адаптації виховання до наявних умов та потреб НУШ, побудови її виховної системи та освітнього процесу на цінностях необхідне створення варіативних моделей структури діяльності, як-от побудова програми спільних цінностей, системи цілеспрямованої взаємодії виховних впливів на особистість сучасного учня на адаптивній основі. Використовуючи багаторічний досвід роботи закладів освіти з реалізації регіональної програми національного виховання в Рівненській області запроваджуються та використовуються різні підходи до програмування цінностей та взаємоузгодження ціннісних орієнтацій та ціннісних настанов для організації на основі кооперації діяльності, що об’єднує процеси управління і самоуправління спрямованістю зростаючої особистості та сполучає цільові функції суб’єктів наскрізного виховання й управління усвідомленням образу результату виховання.

У педагогічній практиці спостерігаємо використання адаптивних прийомів у побудові виховної взаємодії та виявленні ціннісних ставлень, що передбачають поведінку, дії, вчинки учнів. За допомогою моніторингу і самомоніторингу діяльності відслідковується виховний вплив на особистість

учня та виховання в неї цінностей, що дає змогу виявляти присвоєну цінність як властивість особистості, динамічно-соціальну якість, що засвідчує об’єктивне її ставлення до навколишньої дійсності. У процесі дослідження приходимо до висновку, що виховання цінностей у Новій українській школі має проходити без перешкод, наскрізно та охоплювати всі моменти учнівського життя на основі цілепокладання і цілеорганізації виховної взаємодії на засадах спільних цінностей.

Особливістю наскрізного виховання для потреб Нової української школи є його ціннісний характер, практична спрямованість, а також проєктивність мети та основних завдань виховання особистості учня на усталені та пріоритетні ціннісні орієнтації, стиль життя, світоглядні позицій. Спрямованість наскрізного виховного процесу на побудову програми виховання на спільних цінностях у закладах освіти – це модель освіти майбутніх поколінь, що постійно навчаються. При цьому спільні цінності – це орієнтири виховання у спеціально спроєктованих психолого-педагогічних умовах. У зв’язку з цим нами започатковано моніторингове дослідження важливості виховання цінностей в умовах закладу освіти, до якого під час онлайн-опитування долучаємо бажаючих учнів, педагогів, батьків. Головним питанням для з’ясування стало визначення найважливіших цінностей (якостей особистості), які найбільш необхідні для повноцінного життя і діяльності особистості, вибір групи базових цінностей українського суспільства та виділення цінностей, найважливіших для освітнього процесу в закладі освіти із загального їх переліку, який узгоджено із цінностями освіти та українського суспільства.

Отже, цінності є орієнтиром, який допомагає особистості не збитися із життєвого шляху, а наскрізне виховання цінностей – це адаптивний механізм здійснення соціального замовлення для виховання, в основу змісту якого в конкретному закладі освіти покладаються спільні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.

2. Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання. Вибрані науково-публіцистичні праці. Дрогобич : Коло, 2005. 176 с.

3. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: https://ipv.org.ua/prohrama-novaukrainska-shkola

4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : [посіб. для вчителів і методистів початк. навч.] Вид. 2-ге, доп. і перероб. К. : [Видав. Богданова А. М.], 2009. – 225 с.

5. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. Київ, 2006. 43 с.

6. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 63 с.

Тетяна КУЗЬМОВА,
учитель історії та правознавства,
Клинівський ліцей, с. Клинове, Хмельницька область

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ІДЕАЛІВ СУЧАСНОГО УЧНЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З: ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ, ІСТОРІЇ, ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ, ПРАВОЗНАВСТВА

Історія знає багато різних учень, спрямованих на духовні основи буття людини й народу, людства загалом.

Ідеал. Категорія ідеалу є досить багатогранною і такою, що відображає значний спектр прагнень як окремої особистості, так і всього оточуючого її соціуму. Ідеал набуває свого власного змісту залежно від конкретно-історичних умов, в яких перебуває людство. Особливості ідеалу та його смислового наповнення визначаються багатьма факторами: особистісними, релігійними, економічними та іншими. Але завжди в силі залишається той факт, що ідеал виступає як своєрідне самоусвідомлення людських потреб та інтересів.

Ідеал – індивідуально-неповторне духовне утворення, до якого постійно прагне людина, звичайно, попередньо його окресливши. Ідеал – це своєрідна єдність об’єктивного і суб’єктивного. Об’єктивність задається розвитком суспільного організму, а суб’єктивність – своєю формою. Ідеал – невід’ємна складова людства. Проте в різних епохах і умовах він наповнений відмінністю змісту та сутності.

Національний ідеал є провідною духовною силою організації й цілеспрямування зусиль народу на ствердження державної незалежності. Національний ідеал, як духовне явище, має певну структуру, що відображає складність самого становища українського народу.

Свідомість — специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пов'язаної із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності, що набуває предметно-мовної форми знання.

Націю визначає духовна спільнота, яка має духовний суверенітет, за будь-яких умов зберігає та відтворює духовний простір, доброзичливо ставиться до духовних людей та забезпечує духовність усіх сфер життя в процесі перетворень фундаментального рівня.

Духовність - це стан душі, поведінка кожного з нас у надзвичайних життєвих обставинах, це наші думки, мова, вчинки, внутрішні властивості людини. Духовність - надзвичайно багатогранний і складний феномен. За словниковим тлумаченням, духовність - це духовна, інтелектуальна природа, внутрішня моральна сутність людини. Сучасна гуманітарна наука говорить про духовність як про видову якість людини, про те, що саме духовність робить людину людиною.

Духовність — це ідеал, до якого прагнула й прагне людина у власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності, а також це є прояв зрілості психіки особистості діяльністю сигнальної системи.

Духовність — найцінніше багатство людини, його не можна ані купити, ані узяти в позику в кого-небудь, її можна тільки сформувати як власний скарб. Тільки духовно багата людина здатна на дійсну безкорисливу дружбу, на міцну любов, що пов'язує людей на все життя.

Духовність може реалізовуватися лише за наявності розвинених вольових якостей людини у вчинках, її здатності направляти свою життєву енергію в позитивному напрямі.

На сьогодні Нова українська школа ставить у пріоритет формування і розвиток національних ідеалів підростаючого покоління, формування національної свідомості.

Зокрема на уроках християнської етики велика увага звертається на утвердження людської гідності, духовності та моралі, милосердя та доброти, чесності і справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги,

поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій з урахуванням вікових особливостей п'ятикласників. Підтвердженням цього служить тема із курсу Християнської етики, що розглядає такі поняття як «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність» «моральне виховання», «духовно-моральне виховання». В межах цієї теми перед учнями постає завдання, що пропонує їм об’єднатися у дві групи для відвідування одного з порталів, після історичного екскурсу. Перший портал передбачає пояснення однієї пари термінів - *мораль, аморальність*, а другий портал іншої - *духовність та бездуховність.*

Після цього діти працюючи зі словничком мають можливість зробити власні висновки, проаналізувавши прочитані визначення понять, порівнювати ті знання щодо термінів «мораль» та «духовність», отримані з порталу, з довідковими повідомленнями. А це сприяє формуванню та розвитку духовно – моральних якостей особистості.

Чи співпадають вони? В чому? Чим відрізняються?

А ще духовність - це прагнення досягти високих цілей, слідувати особистому і суспільному ідеалу, загальнолюдським цінностям, прагнення до прекрасного: до споглядання природи, до класичних творів літератури і мистецтва, до релігійного відчуття та життя. Культура – простір духовності, в ній – вищі прояви духовного досвіду людства.

Далі учні аналізують вислови видатних людей про мораль та духовність і визначають їх головну думку. Чому ми маємо у них навчитися?

Арістотель, філософ (384-322 до Р.Х): *«Хто рухається вперед у знанні, але відстає у моральності, той більше йде назад, ніж уперед».*

Блез Паскаль, французький математик (1623-1662): «*Про моральні якості людини потрібно судити не по окремих її зусиллях, а по її повсякденному життю».*

Альберт Ейнштейн, фізик (1879-1921): «*В кінцевому рахунку основою всіх людських цінностей служить моральність».*

Поль Гольбах, французький філософ (1723- 1789): «*Моральність є наукою про відносини, що існують між людьми, та про обов'язки, що випливають із цих відносин».*

Антуан де Сент-Екзюпері, письменник (1900-1944): «*Є лише одна проблема - одна-єдина в світі - повернути людям духовний зміст, духовні турботи ...».*

Фалес Мілетський, філософ, математик (637-547): «*Не зовнішність треба прикрашати, а бути красивим у духовних починаннях».*

«Знайди пару»: знайди другу половину вислову й склади пораду та прокементуй її.

Будь прикладом	остерігайся зла!
Роби добро	для інших людей.
На зло завжди	своїх батьків.
І все, що чините, робіть від душі	як хочеш, щоб вони ставилися до тебе.
Завжди слухайся й поважай	немов Господові, а не людям!
Стався до людей так,	плати добром.

Оскільки ми - українці, то наш національний ідеал досконалої особистості має відповідати виховному ідеалу українців, сформованому на основі народних традицій, християнської моралі і загальнолюдських духовних цінностей. Дуже велика увага формуванню і розвитку національних ідеалів сучасного учня приділяється також і на уроках суспільно – гуманітарних дисциплін. Кожна епоха вносить свої особливості у виховний ідеал. Аналізуючи на уроках історії період національно –

визвольної війни, створення Запорізької Січі та її роль у процесі державотворення, формує у здобувачів освіти ідеал козака – лицаря честі і хороброго воїна – захисника України. Оскільки козаки були уособленням народного розуміння чоловічої вроди, фізичної вправності. Їм притаманні були такі моральні якості, як повага до старших, співчуття до поневолених, почуття справедливості, товариськість, щедрість і гумор. Саме такий ідеал став загальнонаціональним і є дуже актуальним сьогодні. Не має вищої оцінки для юнака ніж «оце козак»! Розглядаючи період XVIII – XIX ст. ми звертаємо увагу сучасних здобувачів освіти на спритність і мужність гайдамаків, опришків, ставимо у приклад ватажків визвольних рухів – Устима Кармелюка і Олексу Довбуша.

Вивчаючи період XX ст. акцентуємо увагу учнів на ще один ідеал борців за незалежність народу – січових стрільців з їх жертовністю.

Сьогодні відбуваються в Україні суттєві зміни в житті держави і суспільства. Серед них є питання, які прямо по’вязані з людиною та її правами і обов’язками, духовністю, правомірною поведінкою. На уроках громадянської освіти і основах правознавства ми формуємо активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкої громадянської позиції, готовністю до виконання громадянських обов’язків, а також правової культури поведінки людини в суспільстві. Для того аби здобувачі освіти могли краще розуміти свою роль в суспільстві, відповідально ставитись до своїх прав і обов’язків, здатні брати участь у суспільно – політичному житті ми вивчаємо нормативно – правові документи, розв’язуємо різної складності юридичні задачі. Правова освіта дає можливість сформувати в учнів такі якості: свобода, рівність, відповідальність, соціальна згуртованість, повага, національна свідомість, громадянська позиція, духовно – моральні цінності, що є дуже важливим для сучасного учня. Отже, правова освіта – це вимога часу! Надзвичайно важливо сформувати в молодих громадян України повагу до прав людини, виховувати в них неприйняття агресії, насильства, расизму, ксенофобії. Знати

свої права свободи та обов’язки і вміти ними користуватися у повсякденному житті.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що формувати та розвивати національні ідеали у сучасного учня вчитель може крізь призму різних освітніх програм: права, громадянської освіти, історії України, християнської етики та ряду інших. Кожен з цих предметів покликаний не лише вчити, але й виховувати, адже навчити моралі і патріотизму неможливо, їх можна лише виховати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики): монографія. Дрогобич : видавець Святослав Сурма, 2010. 160 с.

2. Інноваційні виховні технології у теорії і практиці сучасної освіти: зб. матер. наук.-практ. конф. [за заг. редакцією Т. Є. Федорченко, Ю. В. Івженка]. Київ, 2021. 70 с.

3. Джура О. Духовне відродження як утвердження християнських ідеалів і цінностей // Вища освіта України. 2009. № 3. С. 72–73.

4. Кендус О. З. Проблема національного ідеалу в українській філософській думці першоїполовини XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філос. наук: 09.00.05. Львів, 2003. 20 с.

Наталя ПАВЕНКО,
викладач, Слов'янський багатопрофільний
регіональний центр професійної освіти
імені П.Ф. Кривоноса, м. Слов'янськ, Донецька область

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ УЧНЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

У сучасному інформаційному суспільстві знання та навички стають пріоритетними цінностями у житті людини. Педагогіка, як і будь-яка наука, не стоїть на місці, постійно розвиваючись та вдосконалюючись. Часи, коли тільки думка вчителя була вірною, а учні не могли відкрито висловити свої побажання, поступово відходять у минуле. На зміну авторитарному стилю навчання та виховання приходить демократичний стиль. Мова йде не лише про технічні засоби, а й про нові форми, методи, підходи та технології, що використовуються в освітньому процесі.

Для створення ідеальних умов для опанування нового матеріалу необхідно обирати такі методи навчання, які б дозволяли кожному учню проявити активність, а індивідуальний творчий підхід до здобувача освіти був спрямований на формування бажання отримувати нові знання. Саме таку мету ставить перед собою педагогіка співробітництва.

Основними принципами педагогіки співробітництва є взаємодія, співпраця, партнерські відносини, гуманізм, творчість, розвиток особистості, спільна діяльність та діалог з учнями.

Основною ідеєю педагогіки співробітництва є навчання без примусу. У процесі даної взаємодії акцент робиться на залучення учня до освітнього процесу, спільну роботу педагога та учня в колективі та індивідуальний процес оволодіння новими навичками [2, с.3].

Суть педагогіки співробітництва полягає в тому, що вона заснована не на класичному принципі «роби, як я говорю» та «роби, як я», а на принципі

«давай подумаємо разом, як це можна зробити». Саме такий підхід дозволяє прищепити учню відповідальність і налаштувати на процес активного навчання.

Основні засади педагогіки співробітництва

1. Спільна діяльність педагога та учня.

Традиційна освіта ґрунтується на позиції педагога як суб'єкта, а учня – як об'єкта педагогічного процесу. У концепції співпраці це становище замінюється уявленням про учня як суб'єкта його освітньої діяльності. Два суб'єкти одного процесу повинні працювати разом, бути партнерами, щоб сформувати альянс більш досвідченого наставника з менш досвідченим учнем, у якому жоден з них не повинен стояти над іншим. Саме тому учень може сміливо висловлювати свої ідеї та відчувати допомогу і підтримку, які так необхідні при вирішенні складних питань.

2. Свобода вибору.

Ідея вільного вибору дозволяє розвивати індивідуальні якості особистості учня. Педагогу необхідно поставити перед учнями мету, вказати на її виняткову складність і вселити впевненість у тому, що мета буде досягнута. Свобода вибору – найпростіший і, водночас, найдієвіший спосіб розвинути творче мислення. Учень може сам поставити собі завдання, яке йому цікаво розв’язати.

3. Розвиток творчих здібностей учнів.

Традиційна освітня система орієнтована на формування в учнів фіксованого набору знань, що є стандартною формою навчання. Як правило, таке відношення не передбачає індивідуального підходу до навчання при розвитку творчих якостей учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Педагогіка співробітництва передбачає використання інноваційних інструментів навчання, таких як гейміфікація, дискусії, мозкові штурми, командні змагання, сторітелінг тощо. Саме вони дозволяють знайти нестандартний підхід до вирішення звичайних завдань.

4. Навчання у зоні найближчого розвитку

Щоб процес навчання був максимально ефективним та продуктивним, він має відбуватися у зоні найближчого розвитку. Саме у цій зоні учень почувається досить безпечно, щоб пробувати щось нове. При цьому він відкритий до інновацій та готовий опановувати запропоновані йому знання. Невеликий вихід із зони комфорту дозволяє учню засвоїти навички, які раніше були йому незнайомі, а підтримка педагога та інших учасників освітнього процесу дозволяють ці навички тренувати, не відчуваючи стресу.

5. Індивідуальний підхід до кожного.

Ідея індивідуального підходу полягає у використанні таких прийомів, при яких кожен учень почувається так, ніби вся увага педагога спрямована виключно на нього. Вчителі та викладачі, які дотримуються концепції педагогіки співпраці, прагнуть на своїх заняттях зробити учня співавтором уроку, вселити в нього впевненість та позбавити почуття страху. Вони також ураховують психологічні особливості та риси характеру конкретного учня, сприймаючи його як особистість, а не частину групи.

6. Шанобливе ставлення до учнів.

Ще одним принципом педагогіки співробітництва є діалог педагога з учнями, доброзичливе та уважне ставлення до їх висловлювань, заохочення ідей та думок, навіть неправильних, сприяння активності та співробітництву у пошуках рішень.

Для досягнення необхідного результату вчителеві необхідно застосовувати у своїй роботі не тільки звичні методи та інструменти ведення занять, але й проявляти ініціативу, задіявши при цьому творче мислення та навички комунікації. Його завдання – вибудувати процес навчання так, щоб кожен його учасник був максимально до нього залучений, не втрачаючи при цьому інтересу та мотивації.

Ще однією складністю на шляху до переходу на новий формат взаємодії є стан сучасної педагогічної практики, а саме:

недостатня педагогічна підтримка педагогів і учнів;

загальна незадоволеність освітнім процесом;

відсутність індивідуального підходу до учнів;

небажання педагогів змінювати свою важливу позицію по ставленню до учнів;

труднощі педагогів в опануванні інноваційних технологій в освіті, спрямованих на розвиток особистості учнів.

Саме тому педагогіка співробітництва є досить складною для реалізації у закладах освіти, які працюють за традиційними схемами. Однак це не означає, що зробити це неможливо.

Процеси педагогіки співробітництва сьогодні – ключовий елемент формування концепції перетворення навчальної програми у багатьох освітніх закладах. Оріт Кент та Еллісон Кук, співзасновники організації «Педагогіка партнерства», вивчають процес навчання та викладання в контексті взаємин педагог-учень. Вони прагнуть розширити розуміння освітнього процесу, орієнтованого на взаємини.

У межах концепції, знання – це не лише те, що учні вивчають, а й те, як вони це роблять. Навчання стає за своєю суттю прагненням, яке допомагає учасникам розвивати почуття відповідальності за себе та всю команду. Завдяки даній методиці учні вчаться використовувати необхідні навички для власного розвитку. На думку вчених, цей досвід має задовольняти здобувачів освіти. У процесі спільного вивчення матеріалу педагог та учні стають товаришами по команді, вчителями, друзями, партнерами та ідейними натхненниками. Формуючи навчання з погляду взаємовідносин, партнери несуть відповідальність один за одного та розширюють кругозір кожного члена команди.

У педагогіці співробітництва можна виділити основні практики, які допомагають кожному учаснику групи вчитися набагато ефективніше:

слухати та чути ідеї інших;

формулювати власні ідеї;

відкрито ставити запитання;

концентруватися на суті проблеми;

відкрито, але шанобливо висловлювати незгоду;

підтримувати кожного члена команди.

Цей підхід до навчання виходить за рамки освітніх особливостей, оскільки він заснований не на конкретних діях, змісті чи форматах навчання. Швидше, він базується на вивченні певних установок та практиці побудови відносин між однолітками та предметом, який вони вивчають.

У сучасному світі, де багато хто прагне до конструктивних відносин, ці навички взаємин необхідні як ніколи раніше. Здобувачі освіти є фундаментальною частиною цієї трансформації, працюючи у партнерстві з освітянами. На відміну від традиційних, часто ієрархічних дискусій про навчання, партнерство вимагає, щоб вчителі та учні працювали разом, щоб узгодити цілі та розділити відповідальність за ризики та успіхи своїх зусиль.

Отже, варто зазначити, що освіта має бути потужним та доступним інструментом для особистісного зростання учня. Перетворення освіти на більш ефективний та якісний процес має стати одним із ключових пріоритетів у соціальному плані. Пам'ятаючи про цю мету, педагогічне партнерство перетворилося на сильний інструмент навчання, який, як було доведено, сприяє підвищенню успішності учнів та утриманню їхнього інтересу до навчання, одночасно забезпечуючи низку інших позитивних результатів. Педагогіка співробітництва є сучасним підходом до формування нового, якісного стилю навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність.URL:https://lib.iitta.gov.ua/707221/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

2. Коханова О.П. Партнерство як фактор соціалізації особистості. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP.pdf

Тетяна РЕУЦЬКА,
вчитель історії,
Білозерська загальноосвітня школа І-ІІІ ст. №13,
м. Білозерське, Донецька область

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ТА ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ ІСТОРІЇ

Виховання почуття гордості й приналежності до незламного українського народу, який героїчно боронить власну державу, і як наслідок – готовності до посильної участі у справі захисту суверенітету України та відновлення її територіальної цілісності; глибокої пошани до загиблих героїв і вшанування їх світлої пам’яті; поваги до Збройних сил України й усіх причетних до справи захисту нашої Вітчизни.

Піднесення національної самосвідомості та самоідентичності, що згуртувало українську націю у вирі подій, а саме військової агресії 2014-2022 років, стало історією. На хвилі революційних та військових подій, перед загрозою втрати незалежності держави, національно-патріотичне виховання було визнано державним пріоритетом. Для українців боротьба проти російської навали – це боротьба за майбутнє самого українського народу.

Зараз нам надано такий урок, який важко буде забути все своє подальше життя. Навряд чи його забудуть ті, на чиїх очах гинули їхні родичі, або ті, хто отримував скорботні звістки про загибель близьких під час бойових дій, хто шукав притулок від бомбардування та обстрілу, інстинктивно здригався, почувши віддалений вибух чи рокіт літака, їхав зі своїми дітьми з рідного місця в невідому далечінь чужих країн як біженець.

І все це відбувалося (точніше, відбувається зараз) не в кіно або в книжках «про війну», не в комп’ютерній грі, а в реальності, в житті, яке до того здавалося таким звичайним, спокійним і нескінченним. Ніхто з наших сучасників та співвітчизників не зможе забути цього!

Окупанти, посягнувши на українські землі, сподівались захопити вільний народ за декілька днів, забувши про те, що століттями чужинці дивувалися неповторній звитязі українського воїна. Так і сьогодні, коли за короткий термін, за підтримки потужного всеохоплюючого волонтерського руху, Збройні Сили України перетворилися на одну з найбільш боєздатних та дієвих армій, а український народ не припиняє дивувати світову спільноту своєю злагодженістю та звитягою. Дякуючи незламному духу наших воїнів, ми з вами маємо змогу навчатися, проводити вільний час із користю, спілкуватись тощо.

В українському суспільстві патріотизм – одне з багатогранних і багатоаспектних явищ. Патріотизм – одне з найбільш глибоких людських почуттів. Зокрема, за Академічним тлумачним словником української мови, патріотизм – це любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги [1]. Це почуття є одним із найважливіших духовних надбань особистості. Воно характеризує вищий рівень розвитку особистості.

Невід'ємною складовою патріотизму є національна свідомість. Національна свідомість — сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів. Основними складовими національної свідомості виступають:

- сприйняття оточуючого світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільності.

В основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах

європейської інтеграції України. У зв'язку з цим патріотичне виховання є важливим державним завданням.

Уже більше як пів року наша держава живе в умовах найжорстокішої війни, яка була розв'язана країною-агресором і триває з 2014 року.

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну звання Герой України отримали багато бійців ЗСУ. Це нове покоління є відображенням сучасної української армії, яка загартовується не в кабінетах, а в бою.

Серед усіх героїв, які захищали і захищають нас, мені хочеться розказати про українців, які навчалися у нашій школі. Вони здійснили багато подвигів для того, щоб ми жили під мирним небом.

Щодня Україна втрачає найкращих своїх синів та дочок, які мужньо і хоробро боронять землю від рашистських загарбників.

Ми живемо у стані війни, не знаємо, що нас чекає завтра…Зараз наші серця сповнюють два почуття: почуття смутку і вдячності. Вдячності тим, хто воює за волю. Ці люди гідні називатися героями. Сміливі, рішучі, вони не бояться ворога, а йдуть до мети! Жоден з них не знає, чи повернеться додому, до рідних, який бій стане для нього останнім.

Хто ці люди? Герої? Вони так не вважають. Але кожен українець може сказати, що це дійсно Герої! Сила волі, мужність, стійкість, бажання відстояти кожен сантиметр землі – це складові тих характерів, котрі сьогодні зі зброєю в руках боронять Україну.

Подивіться в очі наших воїнів. У них написано: «Ми переможемо! Україна переможе!» І таких Героїв – сотні тисяч! Нам є ким пишатися! Дякуємо вам за мужність, незламні Герої України!

Коровякін Валерій Євгенович, народився 25 жовтня 1976 року. Закінчив Білозерську ЗОШ І-ІІІ ст. №13 у 1994 році. Працював на шахті «Новодонецька» заступником начальника дільниці УПР – 1. Був мобілізований на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову мобілізацію». Військове звання – старший сержант. Проходив військову службу в Донецькій області (точного місця на повідомлялося,

приблизно біля Волновахи, Мар'янки) у 4 військовій частині АО693 командиром батареї взводу управління 2 мінометної батареї і механізованого батальйону, військова частина АО693. 31 березня 2022 року отримав поранення, не сумісне з життям (вибухова травма).

Наші герої-воїни, перегородивши шлях «дикій орді», захищають кожного з нас ціною власного життя, доводячи всьому світові, що вони – патріоти рідної Батьківщини.

Кабанець Антон Вікторович 29 квітня 1985 року народження. Закінчив Білозерську ЗОШ І-ІІІ ст. №13 у 2002 році. Працював на шахті «Новодонецька». Захищаючи незалежність і територіальну цілісність України у протистоянні ворожій агресії, наш герой у жовтні 2022 року віддав життя.

Війна – це сотні подвигів, що здійснюються щоденно. Зараз на війні обороняють рідну землю справжні патріоти України. Для них є справою честі і гідності виконати поставлені завдання.

Сичевський Денис Олександрович народився 22 травня 1994 року. До першого класу пішов в Білозерську ЗОШ №12. А вже в другому навчався в Білозерській ЗОШ І-ІІІ ст. №13. Закінчив 11 класів у 2012 році. У тому ж році поступив в Олександрівське професіональне училище. Вступив до ЗСУ. Проходив службу в зенітно-ракетних військах м. Бориспіль. Потім працював на шахті «Святопокровська», а згодом на шахті «Білозерська». 24 лютого змінило життя Дениса. Він не зміг не стати на захист своєї держави. І 8 березня 2022 року пішов на фронт добровольцем. Брав участь у бойових діях під Авдіївкою. Звання – солдат. А 13 липня 2022 року прийшла сумна звістка: наш герой загинув.

Вони готові боротися, рішуче захищати Україну, жертвуючи найдорожчим – життям. За кожною історією – справжній герой, на прикладі якого виховуватимуться прийдешні покоління українців.

Інтерактивна карта допоможе нам дізнатися про міста бойових дій та інформацію про захисників – випускників нашої школи.

Шубніков Юрій Сергійович 07 вересня 1996 року народження. Випускник Білозерської ЗОШ І-ІІІ ст. №13 2013 року. Після закінчення школи вступив до Білозерського гірничого ліцею. Потім навчався в Національному технічному університеті «Дніпровська Політехніка» за спеціальністю «Шахтне підземне будівництво». Закінчив академію в 2019 році і відразу вступив до лав ЗСУ. Брав участь в обороні Миколаєва, Запоріжжя, Кривого Рогу. Старший навідник, старший солдат, «Ураган». Його, який пройшов через важкі бої, важко чимось налякати. Про таких кажуть: характер формувався та загартовувався на війні. Має медаль за військову службу Україні.

Українські воїни щодня боронять нашу країну, ризикуючи власним життям. Вони - наче щит між ворогом та цивільними українцями. Наші Герої - це найкращі сини та доньки українського народу, які віддають життя, щоб ми мали мирне небо над головою.

Наумчик Сергій Олександрович народився 26 листопада 1988 року. Закінчив Білозерську ЗОШ І-ІІІ ст. №13 у 2006 році. Ранок 24 лютого зустрів на одному з полігонів. Тоді він побачив перші клуби диму від вибухів рашистських ракет. Навіть він, уже досвідчений і загартований війною старший солдат, зізнається, що такого шквального вогню ворожої артилерії, що майже безперервно тривав, він ніколи не чув і не бачив. Від вибухів мін і снарядів буквально здригалася і стогнала земля. Проходить службу у 92 окремій механізованій бригаді. Сапер, старший солдат.

Всі сучасні герої різні за віком, професією, з різних куточків країни. Багато з них, коли ворог прийшов на поріг нашого спільного дому, не чекаючи повістки, прийшли до військкомату, залишивши сім’ї, роботу, рідні міста, дехто повернувся з-за кордону, і стали на захист своїх батьків і дітей. Бо майбутнє України для них понад усе.

Літвіненко Владислав Андрійович 20 листопада 2002 року народження. Навчався в Білозерській ЗОШ І-ІІІ ступенів №13. Закінчив 11 клас в 2020 році. Після школи проходив службу в армії в зенітно-ракетних

військах м. Чугуїв. Після служби в армії вступив до лав ЗСУ. Брав участь в обороні міста Харків. 6 жовтня 2022 року підірвався на міні. Військові медики ампутували стопу лівої ноги. Місяць провів на госпітальному ліжку та ще місяць проходив курс реабілітації… Був нагороджений медаллю «Незламним героям російсько-Української війни».

Герої сьогоднішньої війни дуже близькі і дуже реальні, вони із нашого міста, з однієї вулиці чи двору… Коли запитували, чому вони ризикували власним життям, перебуваючи в самому пеклі війни, у кожного з них була своя відповідь, та лейтмотив один: заради майбутнього своєї країни. Імена наших героїв, подвиги українських оборонців будуть збережені й відомі не лише нашому народові, а й усім у світі, хто цінує свободу і хто ніколи не підкориться будь-яким загарбникам.

Наші герої сьогодні пишуть нову історію України, в якій більше не буде місця великоросам та іншим ворогам, що захочуть йти війною на нашу українську землю! Пройде час - і знову настане мир в нашій країні, загояться рани та пам'ять про Героїв-захисників Вітчизни залишиться назавжди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасний тлумачний словник української мови. 55000 слів . /Упорядн. А.Яковлева, Т.Афонська. Харків. Вид-во «Торсінг» 2017. 672с.

2.Боришевський, М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ: Вид-во «Беркут». 2000. с. 63.

3. Чернега П. М., Пасічник Д.І. Національно-патріотичне виховання – основа генерації українця XXI століття // Молодий вчений. № 2 (42). 2017. С.558-562.

Любов СЕМЕНЮК,
Судилківський ліцей
с. Судилків, Хмельницька область

ОСОБИСТІСТЬ НА ШЛЯХУ ДО ДУХОВНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В умовах реформування освіти та запровадження Концепції «Нова українська школа» виникла потреба змінювати підходи до організації освітнього процесу в закладі освіти. Українське суспільство ставить перед школою низку невідкладних завдань, спрямованих на виховання у підростаючого покоління духовних і національних цінностей. Концепція НУШ передбачає виховання особистості, патріота, що має власну активну позицію, діє згідно з морально-етичними принципами і здатна брати відповідальні рішення, поважати гідність і права інших людей.

У сучасних умовах розвитку освіти в Україні проблему національного виховання порушено в низці нормативно-правових документів: Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір», Концепції Нової української школи, Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

Згідно визначення Вікіпедії: «Цінність — будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе».

На думку О. Сухомлинського, цінності – це утворення, в основі яких перебувають людські почуття, спрямовані на ідеальне, на ідеал – те, до чого людина прагне, визнає поштиво. Це категорія етики, саме вона доводить, що в житті, в світі є цінністю; етична ж поведінка – це втілення етичних

цінностей, їх (цінності) треба шукати як у різних ситуаціях, так і в особистості [1, с. 24].

Сьогодні посилюється увага до зростаючої особистості учня Нової української школи у світлі духовних і національних цінностей. Тобто, в учнівської молоді маємо сформувати та розвинути патріотизм та відповідальну діяльність, повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічну культуру, толерантність, шанобливе ставлення до сім'ї тощо.

Процес формування духовних цінностей триває протягом усього життя. Слід зазначити, що найбільш сприятливим у становленні і вихованні духовності є молодший шкільний вік. Формування у школярів розумного ставлення до духовних цінностей – одне з найважливіших завдань сучасної школи і базується на необхідності допомогти дитині повноцінно ввійти в існуючий навколо неї світ, не втрачаючи при цьому своєї індивідуальності, свого власного неповторного світу.

Нова українська школа – це можливість побудувати освітній процес по-новому, додати щось цікаве та змістовне, змінити навіть погляди на навчання та виховання дітей.

Виховання «по-новому» базується на таких принципах: Концепція Нової української школи передбачає виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Привчати дітей до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, доброти, милосердя, екологічної культури, толерантності, шанобливого ставлення до сім'ї; виховну програму варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні заходи краще створювати на дитячій ініціативі, ідеях; прищеплювати цінності гуманізму найкраще шляхом втілення конкретних дій. Допомога конкретній людині важитиме для дитини значно більше, ніж слова.

Звісно, дисциплінарні повчання, публічна критика із залученням однокласників не припустимі в НУШ. Навіть оцінка обговорюється лише з учнем та його батьками, а не в класі чи на батьківських зборах.

Виховання особистості має стати не «каральним». Замість «так не можна вчиняти» має стати «так було б ефективно». Завдання закладу освіти – вказувати та аналізувати орієнтири, підказувати як вчинки та цінності людини впливають на інших, а також створювати психологічно комфортну атмосферу довіри, доброзичливості, взаємодопомоги, в якій можна виховати успішну й щасливу людину. Ключовим виховним елементом є приклад учителя, який покликаний зацікавити дитину.

Досвід показує, що ефективними є такі форми і методи виховної роботи з молодшими учнями: години спілкування, усний журнал, тематичні виховні години, дискусії та диспути з актуальних питань, тренінги з використанням інтерактивних методів роботи. Вони сприяють спілкуванню дітей державною мовою, усвідомленню ролі рідної мови як механізму національної та етнічної самоідентифікації, збереженню мовного різноманіття, культурних традицій і стратегій.

Національне виховання - це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів [1]. У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, Батьківщини, виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість [1].

Таким чином, можна констатувати, що Нова українська школа сприяє формуванню в учнів ціннісного ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством; формуванню національно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української ідентичності, піднесення рівня національної свідомості, патріотичного виховання молодого покоління України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Л. Сучасне розуміння патріотичного виховання. Педагогічний альманах: збірник праць молодих науковців / відп. Ред. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. – с. 9-13.

2. Буклов Ю. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді: соціально-педагогічний аспект. //Молодь і ринок. 2017. № 12 (155). С. 126-130.

3. Дубина М., Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді. Освіта України. 2006. № 8. С.5.

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145 VIII. С. 1-7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

5. Концепція національного-патріотичного виховання молоді (Наказ МОН № 641 від 16.06.2015 р.).

6. Нова українська школа. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola

7. Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник/ Упорядн.Т.Ф. Бєльчева та ін. Харків: друкарня «Print House», 2019. 217 с.

Наталія СТЕПЧИНА,
вчитель української мови та літератури,
заклад загальної середньої освіти
«Корецька гімназія» Корецької міської ради
м. Корець, Рівненська область

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кінцева мета навчання на уроках словесності – вміння акумулювати отримані знання як ключові компетентності до спонукання позитивної життєдіяльності. У Програмі «Нова українська школа в поступі до цінностей» зазначено, що важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня української молоді, формування в неї стійкої системи глибоких моральнодуховних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Завдання педагога й полягає в розвитку та вдосконаленні вмінь здобувачів освіти спостерігати, аналізувати, робити висновки, викликати бажання відповідати загальнолюдським ідеалам.

Тексти художніх творів, рекомендовані програмою з української літератури, дають можливість не лише пережити насолоду від прочитаного, а й допомагають гімназистам підготуватися до життя, поміркувати над учинками персонажів, подискутувати з приводу моральних і світоглядних колізій, наявних у художньому світі. Поняття самоідентичності, толерантне ставлення до інших формуємо на змісті творів Г. Тютюнника «Дивак», В. Дрозда «Білий кінь Шептало». Про повагу до людської гідності говоримо з дітьми під час вивчення творів В. Симоненка «Ти знаєш, що ти – людина», Л. Костенко «Крила», Л. Пономаренка «Гер переможений». Обговорити механізми мирного вирішення конфліктів можна на основі сюжетів повістей М. Павленко «Русалонька із 7-В, або прокляття роду Кулаківських», Н. Бічуї «Шпага Славка Беркути», Ю. Винничука «Місце для дракона».

Психологи досить часто використовують художні твори як ілюстрації до психологічних ситуацій. Учитель літератури навпаки може використати художню літературу як підготовку до різних психологічних ситуацій. На прикладах літературних творів здобувачі освіти мають зосередитись на моральних акцентах, на проблемі вибору своєї життєвої й моральної поведінки, вибудовувативміння компетентно орієнтуватися в інформаційно-комунікативному сучасному просторі, застосовувати здобуті на уроках літератури знання, практичні навички для їх використання в соціумі.

Психолого-педагогічними умовами ефективного формування психологічної пружності засобами художньої літератури є такі:

осмислення творів, які порушують таку проблему;

формування в гімназистів установок на виявлення складових психологічної пружності в літературних персонажів;

використання елементів психологічного аналізу творів.

Особливу цінність з огляду на означену проблему мають твори, в яких зображено ситуацію успіху персонажа-ровесника дітей (або близького їм за віком), подолання ним численних перешкод. У виучуваних текстах важливо виділити ключові епізоди, які дають змогу проводити роботу найбільш ефективно. З означеною метою дітям можна запропонувати такі прийоми й види навчальної діяльності:

– бесіда, спрямована на розгляд психологічної ситуації й психічного стану, психології поведінки персонажів;

– психологічне малювання (словесний опис стану персонажа в певний момент і/або своїх емоцій, викликаних епізодом);

– створення ситуації умовної зустрічі персонажа й читача;

– пошук психологічних причин успіху персонажів;

– підготовка психологічних порад персонажам і одне одному;

– психологічне експериментування з текстом (зміна заданих автором способів поведінки персонажів, психологічної ситуації).

Вивчаючи, наприклад, оповідання В. Дрозда «Білий кінь Шептало», дискутуємо про життєвий вибір сучасної людини, її можливість зберегти свою індивідуальність, обговорюємо проблеми особистості й натовпу, дійсності й мрії.

Повість-казка Ю. Винничука «Місце для дракона» спонукає замислитися про реалії сучасного світу, в якому й досі живуть «драконячі закони». Діти, об'єднавшись у групи за подібністю поглядів, висловлюють власні роздуми про добро й зло, вірність і зраду, доцільність самопожертви.

Під час аналізу творів Є. Гуцала «Олень Август», І. Франка «Фарбований лис», В. Винниченка «Федько-халамидник», Е. Авдієвської «Говорюща риба» здобувачі освіти перевтілюються в героїв, проєктують власну поведінку за певних обставин.

Під час навчальних занять гімназисти складають рекомендації, як героям творів Т. Шевченка, А. Чайковського, М. Стельмаха побороти їх психологічні потрясіння.

Результатом саме такої виховної діяльності вчителів словесності є випускник, який свідомо сповідує систему загальнолюдських цінностей, ідеалів і пріоритетів, що сприяють закріпленню позитивних установок, почуття відповідальності не лише за себе, а й за розвиток, добробут країни та всього людства, становленню особистості як творця й проєктувальника власного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистість у сяйві духовності: монографія. Київ-Чернівці «Букрек». 2021. 244с.

2. Модельна навчальна програма «Літератури. Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти /автори: Яценко Т. О. , Тригуб І. А. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 62 с.

3. Формування психологічної пружності особистості засобами художньої літератури //Всесвітня література в школах України. 2016. № 4 (418). С. 2-7.

Олена СТОЛЯРЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

Оксана СТОЛЯРЕНКО
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Вінниицький національний технічний університет, м. Вінниця

Людмила МАГАС,
викладач, Вінниицький національний технічний університет, м. Вінниця

СОЦІОКУЛЬТУРНА ОСВІТА І ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

У рамках педагогічної соціології науковці досліджують цінності в контексті соціокультурності освіти, вивчають ціннісний вимір соціалізації учнів (І. Бех [1], Т. Бутківська [3], Ю. Гапон [4]). Дослідження доводять, що в сучасних умовах якісних змін суспільного буття акцентується увага на гуманізації й гуманітаризації освіти, як факторах збереження її соціокультурності. Якщо суспільство існує в культурі, то кожне його явище має свою цінність, як має її кожна людина, оскільки, природно, вона є вільною, наділеною індивідуальними рисами, особистістю. Гуманізм

найчастіше пов’язують з набуттям «людського в людині», духовним світом особистості. Освіта як соціокультурний феномен має свою вартість і визначає власне ставлення до суспільних цінностей. В основі всезагальності гуманізму – визнання абсолютних цінностей, тобто загальнолюдських, які передбачають право кожної людини на власні ідеали. Вони являють собою інваріантний факт духовного світу та фіксують людське як загальнолюдське, що являє собою парадигму будь-якій галузі суспільствознавства. Це його вихідний принцип, головна методологічна й світоглядна засада. Актуалізація питання гуманізації та гуманітаризації освіти пов’язана також з кризою людини в суспільстві, нехтуванням інтелектуальним потенціалом, порушенням природного процесу освіти, логіки її побудови. Ця проблема є часткою загального завдання відродження культурної детермінації освіти. Очевидна необхідність переосмислення її сутності, оскільки вона є однією з найважливіших суспільних цінностей. Звичайно, потребують розробки та наукового обґрунтування, поглиблення теорії, об’єктами якої виступають людина, духовність, матеріальність, соборність, які б розкривали самобутність української культури та сприяли її збереженню і розвитку в контексті взаємозв’язку національно-державницької та загальнолюдської ментальності. У цьому зв’язку не зайвим виступає звернення до просвітницьких традицій української філософської думки (ідеї Г. Сковороди, В. Золотницького, М. Костомарова, П. Куліша), наукових шкіл Кирило-Мефодіївського товариства, Києво-Могилянської академії. Адже необхідне мудре поєднання традицій із сучасним уявленням та сприйняттям навколишнього світу. Побудова культуромісткої системи освіти передбачає зміну самої культурної парадигми, системи ціннісних орієнтацій людини і суспільства. Відомо, що в кризові періоди найбільш вразливими та безпорадними виступають духовні цінності. Виникають проблеми у визначенні їх ієрархії, механізмів суспільного визнання та особистісного формування. За таких обставин потенціал людського духу виявляє себе у відродженні культурних традицій. Врахування цього аспекту є істотним

фактором соціокультурної освіти.

Існування та функціонування цінностей пов'язані з особливою здатністю людської свідомості – відображувати та фіксувати значення тих чи інших духовних або матеріальних, реальних або уявних об'єктів для задоволення потреб людини, реалізації її інтересів. Від того, наскільки глибоко ввійдуть у свідомість цінності, залежить наповненість життя справді людським, реальним гуманістичним змістом. Людина живе в світі фактів і подій. Усвідомлення навколишнього середовища має диференційну значущість. Деякі цінності сприймаються людьми об'єктивно і не потребують емпіричних доведень. Але в окремих історичних і соціальних контекстах вони мають різний зміст і значення аж до повного заперечення. Соціальні цінності є абсолютними, оскільки визначають сталість людського роду, його сутність, об'єктивацію самореалізації. Вони становлять основу життєдіяльності людини і виступають історичними утвореннями, способами зв'язку свідомості і буття, людини і світу. Звідси випливає значущість тієї чи іншої цінності в свідомості суб'єкта, в його оцінках та уявленнях.

Щодо ціннісної свідомості учнівської молоді, то, як свідчать результати наукових досліджень, її формування ґрунтується на інтерналізації вже даних стереотипів соціальної реальності. Освітній процес транслює певні ціннісні судження, які трансформуються в конкретні ціннісні уявлення. Це перший, але істотний крок залучення індивіда до реального ціннісного світу.

Кожна система цінностей суспільства в цілому, певної соціальної групи, учнівської молоді зокрема, має свою ієрархію. В ній є пріоритети, що стосуються вибору засобів та способів діяльності. Так смисложиттєві вартості становлять основу культури.

Поведінку людини, з одного боку, визначає традиція як соціокультурний феномен, універсальний спосіб життєдіяльності, а з іншого – діалектика раціональної дії, спрямована на узгодження особистісної поведінки з динамікою попиту та пропозиції.

Оскільки сучасне українське суспільство перебуває в стані затяжної

кризи, то і ціннісно-нормативна система має аномальний характер, що впливає на орієнтаційну спрямованість особистості, її духовний та соціальний розвиток. Має місце процес девальвації загальнолюдських цінностей – гідності, порядності, здатності до співпереживання. Система духовно-ціннісних орієнтацій спрощується і дедалі більше зводиться до прагматичних уподобань і прагнень. Подібні процеси торкаються також і середовища учнівської молоді, але в більш радикальній формі, а це ще більше актуалізує гуманістичне виховання.

Важливим засобом формування духовності особи є засвоєння соціальних цінностей, які прийнято вважати пріоритетними. Життєдіяльність людей передбачає певну ціннісну орієнтацію, тобто спрямування індивіда на ті соціальні цінності, які здатні регулювати його діяльність та цілепокладання [5; 6]. Як відображення фундаментальних соціальних інтересів особи, ціннісні орієнтації виявляють її суспільну позицію, світогляд і моральні принципи. Формування системи ціннісних орієнтацій особистості свідчить про стабільність світоглядної та життєвої позицій. Вони є результатом безперервного процесу соціалізації. Та якби не змінювалось суспільство, яку б трансформацію не зазнавали його основні сфери, детермінуючим фактором життєдіяльності особи, нормативною характеристикою її способу життя є духовні (соціальні) цінності як універсальний компонент мотивації соціальної поведінки.

Входження суспільства в інформаційний простір, осягнення висот інтелекту в різноманітних його виявах неможливе без розвитку «людського в людині» – її розуму, унікальності і багатоманітності особистісного самоствердження в духовній сфері. Духовні цінності є першочерговою потребою людської творчості. Це гуманістичні орієнтири практичного освоєння світу на основі самореалізації, творчого розвитку особи, яка втілює найвищі досягнення свого розуму, почуття, волі. Це спосіб задоволення найвищих людських потреб. Визначальним показником стабільності суспільства є рівень духовних орієнтацій його громадян. Ключовим поняттям

сучасної аксіології та соціальної екології є людське життя як вінець ціннісної ієрархії. Ці ідеї стосовно цінностей в контексті соціокультурності освіти належать Т. Бутківській [2]. Саме така спрямованість освіти сприятиме формуванню духовних орієнтирів учнівства. Мінливість сучасного соціокультурного середовища визначає динаміку цінностей. Через це в них відбувається зміна позитивних сенсів, які в конкретних умовах мають історичне, соціальне, моральне виправдання. Вартості, що лежать в основі суспільства, неодмінно пов'язані з індивідуальною людською діяльністю. Це цільові загальнолюдські цінності індивідуального рівня, до яких належать знання, майстерність, влада, власність. Через них людина самоутверджується у суспільстві, набуває певного статусу. Всі фундаментальні цінності сфокусовані на дві найбільш значущі складові – суспільство і особу.

Якщо основна увага суспільства сконцентрована на особистості, то всі цільові індивідуальні цінності широко доступні, а ієрархію інструментальних становлять свобода, право, закон. Звідси абсолютність основної внутрішньої цінності людини – її гідність як представника людського роду. Пробудження та відчуття особою власної людської гідності є першоосновою внутрішньої свободи, духовного характеру та справжнього громадянства. Гідність у різних групових, класових, національних цінностях сприяє знаходженню спільної мови, взаєморозумінню у суперечливому плюралізмі масових рухів, обґрунтуванню загальнолюдських інтересів. Пріоритетність саме цієї людської якості повинна стати в аксіологічному ряду гуманістичної спрямованості освіти, духовних орієнтирів молоді. Однією з визначальних гуманістичних цінностей є творчість як засіб саморозвитку і самореалізації особистості, розкриття її потенцій та якостей. Сьогодення вимагає продуктивної людської діяльності, синтезу її різноманітних форм творчої пошукової дії. Творчість як цінність формується в процесі навчання, виховання, суспільної практики. Здобуття навичок творчих здібностей в учнівської молоді, виховання в особистості такої цінності, як потреба до праці, працелюбності через творчість є важливою проблемою освіти.

Оскільки соціалізація – це процес можливості співіснування в соціумі, то важливою її складовою є її соціальні цінності. Вони відіграють вирішальну роль у культурному засвоєнні дійсності. Це певні значення вищого порядку, окультурене представлення відчуттів, емоцій, ідей, найважливіший елемент культури, який звеличує людину, формує її духовні орієнтації, надає життєдіяльності певного сенсу. Завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі, в його ритмі. Світ цінностей – це передусім світ культури, сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, оцінок [3]. Фундаментом творення світогляду молодої людини є соціальні цінності. Це – узагальнені уявлення про мету і норми поведінки. Вони втілюють історичний досвід і концентрують сутність культури окремого етносу та всього людства. Такі орієнтири існують в свідомості кожної людини. З ними учні співставляють свої дії, а також визначають соціокультурні типи відносин стосовно конкретних обставин у певній соціальній групі, колективі. Водночас цінності є засобами досягнення мети. Вони виконують роль фундаментальних норм, забезпечують інтеграцію суспільства, допомагають індивідам здійснювати соціально визнаний вибір своєї поведінки в життєво важливих ситуаціях. Система цінностей утворює внутрішній стрижень культури, духовну квінтесенцію потреб та інтересів індивідів. Виступаючи мотивом соціальної дії, впливає на формування ціннісних орієнтацій. Таким чином, кожна ціннісна система має двоєдину природу: в індивіді як самоцінному суб’єкті і суспільстві як соціокультурній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці. 2018. 296с.

2. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науковопрактичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/

Лариса ТКАЧЕНКО,
вчитель початкових класів,
Миколаївська гімназії №7
Миколаївської міської ради, м. Миколаїв

ТЕХНОЛОГІЯ «ЩОДЕННІ 5» НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ ТА УЧНЯМ

Реформа шкільної освіти спрямована на виховання самодостатньої, конкурентоспроможної особистості яка здатна навчатися протягом життя. У Державному стандарті початкової освіти значна роль приділяється мовно-літературній освітній галузі: «метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [1]. Для досягнення поставлених цілей відбувається пошук та випробування різних педагогічних технологій навчання, які б були найбільш ефективними на кожному етапі уроку. Однією з таких нових педагогічних технологій є «Щоденні 5».

«Ротаційна модель «Щоденні 5» (читання і письмо) — це щоденні діяльності, виконуючи які діти навчаються бути самостійними під час читання й письма, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах» [2, с. 87].

Ця технологія спрямована на виховання самостійності, відповідальності, поваги до інших учнів; умінні оцінювати свої можливості та уподобання, робити усвідомлений вибір; дозволяє розвивати навички парної, групової та командної роботи; вчить установлювати довірливі відносини у колективі; розвиває розумові здібності, пам’ять, увагу тощо.

Технологія «Щоденні 5» складається з п’яти складників [2, с. 93]:

читання для себе;

письмо для себе

читання для когось;

робота зі словником;

слухання.

Кожен етап триває до 20-ти хвилин у залежності від віку учнів.

«**Читання для себе».** Важливою умовою цього етапу є наявність те, що учні самостійно обираються книгу або текст для читання. Таким чином зменшується відсоток учнів, які не бажають читати. Книжки учні можуть приносити з собою або обирати у створеній міні-бібліотеці в класі. Учні самостійно визначають темп та спосіб читання (мовчки чи пошепки).

На початку запровадження цієї технології необхідно разом з учнями скласти «Правила читання», де буде визначено як себе поводити в цей час, що можна і чого не можна робити. Пізніше, перед початком етапу «Читання для себе» необхідно повторювати ці правила. Це буде стимулювати учнів до дотримання дисципліни, поваги один до одного.

Після читання доцільно виконати завдання на розуміння прочитаного: «Мікрофон», «Правда чи ні» тощо.

«Письмо для себе». На цьому етапі теми для опрацювання надаються вчителем на вибір або учні самостійно обирають про що бажають написати.

Форма письмового повідомлення може бути різна: лист, смс-повідомлення, твір (за планом або без плану), «запис у щоденнику», продовження оповідання, складіть розповідь за малюнком тощо. «Письмо для себе» допомагає правильно формулювати і висловлювати думки, вчитися обґрунтовувати власну точку зору, розвивати уяву та логічне мислення, використовувати раніше набуті знання з різних шкільних предметів та власний життєвий досвід, працювати у чітко відведений час. Також на цьому етапі можна додавати граматичне завдання: випишіть іменники/дієслова/прикметники, доберіть синоніми/антоніми тощо. Самостійно учні обирають й де будуть писати: зошит, блокнот, альбом, читацький щоденник тощо.

«Читання для когось». Цей етап спрямований на парну, групову та командну роботу. Для цього етапу обирається невеликі твори відповідно до віку учнів, що не займають багато часу і можуть бути повно опрацьовані. Читати можна по реченню, по абзацам тощо. Під час читання усі учні повинні дотримуватися правил: працюють весь відведений час по черзі, уважно слухають, не перебивають читача. Таким чином учні вчаться слухати один одного, тренують навички вимови та наголошування слів, інтонування речень.

Після прочитання тексту виконуються завдання на перевірку засвоєння матеріалу: учні ставлять один одному питання стосовно прочитаного; створюють діалоги; висловлюють власні враження тощо.

Для розвитку читацьких навичок та знайомства з стильовим різноманіттям художньої літератури можна обирати різні твори: казки, оповідання, вірші, фантастичні твори тощо. Таким чином учні познайомляться з різними творами й зможуть краще зрозуміти що саме їм найбільше подобається читати, у кого є спільні інтереси.

«Робота зі словником» передбачає опрацювання нових слів, які необхідно опрацювати за навчальною програмою або незнайомі слова, що учні зустріли у прочитаних художніх творах. На цьому етапі учні вчаться

користуватися словниками, розширюють словниковий запас. Також використовуються електронні ґаджети для опрацювання нових слів. Після опрацювання нового лексичного матеріалу виконуються практичні завдання: поділити слова на склади; записати слова в алфавітному порядку; дібрати синоніми, антоніми; поєднати слова у тематичні групи (якщо це можливо); скласти речення тощо.

Етап **«Слухання»** передбачає попередню підготовку: підбір тексту для слухання вчителем або учнями. Після прослуховування аудіо запису виконуються завдання на перевірку засвоєння прослуханого: «правда/неправда», придумайте назву твору, продовжити історію, намалюйте малюнок до твору, складіть характеристику головного героя тощо. Під час «Слухання» тренується концентрація, увага та пам’ять учнів, уміння виділяти головне в почутому, опрацьовувати отриману інформацію, робити висновки, висловлювати власні думки, з повагою ставитися до висловлювань інших учнів.

Позитивним чинником цієї технології є можливість її інтеграції з іншими навчальними предметами в початковій школі. Наприклад, на уроках мистецтва можна створювати малюнки за мотивами прочитаних творів.

Можна влаштовувати тематичні тижні. Наприклад обрати тему з предмета «Я досліджую світ» і підготувати учням матеріали для читання. Або щоб учні самостійно обрали цікаві матеріали для читання з обраної теми. Пізніше вони зможуть прочитати їх самостійно, один одному, обговорити прочитане, опрацювати нові слова та написати невеличке повідомлення або враження від прочитаного. Таким чином можна залучати до технології «Щоденні 5» й інші навчальні предмети.

Позитивним елементом технології «Щоденні 5» є самооцінювання учнів на кожному її етапі. Таким чином учні вчаться дотримуватися певних критеріїв виконання різних видів навчальної діяльності, адекватно оцінювати рівень власних знань, умінь та навичок, робити висновок для себе «Що я вмію», «Над чим мені ще потрібно працювати», «Чого я хочу навчитися».

Отже, щоденне використання технології «Щоденні 5» розвиває вміння працювати самостійно у чітко відведений час, мовленнєві (усні та письмові) та читацькі навички, розширює кругозір, працювати з різними текстами, аналізувати інформацію, робити висновки. Досягненню позитивних результатів сприяє можливість широкого вибору вчителем методів, прийомів та засобів навчання з урахуванням особистого вибору учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. – URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti

2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

Олена ТРУБЧАНІНА,
вчитель хімії,
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 9
Покровської міської ради, м.Покровськ,
Донецька область

ОСОБИСТІСТЬ УЧЕНОГО У ВІДЕО YOUTUBE КАНАЛУ «ОЛЕНА ТРУБЧАНІНА ЗРОЗУМІТИ ХІМІЮ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОГО УЧНЯ

https://www.youtube.com/c/ОленаТрубчаніна ЗрозумітиХІМІЮ

Знайомство з історіями представників наук та мистецтв властиве всім навчальним предметам. Зазвичай це знайомство відбувається в якості ілюстрації до законів, положень, літературних та інших творів навчальної програми.

2,5 роки тому було започатковано Ютуб канал «Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ», та відбулося створення відеолекцій різних форматів, кожна з яких відповідає технічним можливостям та потребам глядачів, серед яких головними є учні та вчителі хімії. На даний момент канал має 4,27 тисячі користувачів, 290 відео та отримав 650 тисяч переглядів. На каналі є відео, яке допомогає вчителю охарактеризувати особистості вчених та сформулювати патріотичну позицію учня. Пропонується перелік даних роликів із посиланнями у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік відео каналу "Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ", спрямованих на вивчення діяльності вчених

Вміст (посилання)	Назва відео	Час публікації відео	Пере-гляди
u8V_tcOeVf0	Дерево хіміків в КАБІНЕТІ ХІМІЇ	Jun 19, 2020	2575

SYsTFcvuvg4	Урок для 8 (11) класу. Періодичний закон Д. І. Менделєєва. Періодична система хімічних елементів	Oct 15, 2021	2220
p6wydoj-11w	ФАНТАЗІЯ + ЗОЛОТІ РУКИ ВЧИТЕЛЯ. ОФОРМЛЕННЯ СТІНИ БІЛЯ КАБІНЕТУ ХІМІЇ	Aug 14, 2021	1917
uLXgrbB8Hqg	МІНІ-МУЗЕЙ ХІМІЇ. Як його створити в кабінеті хімії?	Jun 26, 2020	1799
NSmTHQIIFVA	ДО ДНЯ ХІМІКА !!! ЛАЙФХАКИ ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ	May 24, 2021	1500
DWGqUrfWc74	ХІМІЧНІ ДУДЛи ГУГЛа. Google Doodle. Тематичні малюнки Google з ХІМІЇ	Dec 28, 2021	863
0tDPLRAkK_s	ІГРИ із системою Менделєєва (ПЕРІОДИЧНОЮ ТАБЛИЦЕЮ), саморобні та фабричні.	Jun 21, 2020	655
RddGMCr1aqg	НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ПРЕДМЕТА "ХІМІЯ" (прийоми виховання)	May 17, 2021	649
6nzVIV_Jt-c	МОЯ НОВА НАОЧНІСТЬ ДЛЯ КАБІНЕТУ ХІМІЇ -- ПЛАКАТИ УКРАЇНСЬКИХ ХІМІКІВ	Sep 4, 2020	441
TW1655IzqYQ	Неофіційне СВЯТО ХІМІЇ "День МОЛЯ". Ідеї проведення	Jun 23, 2020	431
qGuwc3qYp6k	ХІМІЧНІ ДИТЯЧІ КНИЖКИ УКРАЇНСЬКОЮ: ЧИ ІСНУЮТЬ ВОНИ?	Jul 16, 2020	291
aUiiN-wNN-0	ПРО АМЕРИКАНСЬКЕ ХІМІЧНЕ ТОВАРИСТВО, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТИЖДЕНЬ ХІМІЇ, ДЕНЬ МОЛЯ, килим ПЕРіОДИЧНА СИСТЕМА	Nov 9, 2021	273
MdjxUB-4tSU	МАРІЯ КЮРІ: у ПСХЕ, КІНО, МУЛЬТФІЛЬМАХ та ... на моїй ФУТБОЛЦІ	Aug 7, 2020	234
sTH269_7iyU	ПРО ЦІКАВУ ТЕЛЕПЕРЕДАЧУ "ХІМІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ" НА КАНАЛІ "ЦІКАВА НАУКА" авторка Юлія Мирошниченко	Nov 10, 2021	193
m9k3VcNQ6y8	ОГЛЯД КНИЖКОВОЇ НОВИНКИ ДЛЯ ЮНОГО ХІМІКА: Експериментуй і дізнавайся. Лесеві історії	Mar 26, 2021	133

	/ Юля Смаль		

«Ніхто не зробив так багато для покращення умов життя людей, як хіміки», – справедливо стверджував нобелівський лауреат Г. Крото.

Хімія відіграє величезну роль у вирішенні глобальних завдань, що стоять перед людством: підтримка сталості біосфери, енергозбереження, забезпечення людей продуктами харчування, визначення механізмів виникнення хвороб та багато інших. Ми стикаємося з цією природничою наукою щодня: слухаємо рекомендації лікарів, читаємо інструкції до ліків, розмірковуємо про користь чи шкоду продуктів харчування тощо. І чим краще ми орієнтуємося в хімії, тим впевненіше почуваємося в сучасному світі. Хімічна наука настільки цікава і несподівана, що варто тільки нею захопитися, і дуже важко відірватися. «У житті немає нічого, чого варто боятися, є тільки те, що потрібно зрозуміти» – Марія Кюрі [2].

У центрі оповіді відео "МАРІЯ КЮРІ: у ПСХЕ, КІНО, МУЛЬТФІЛЬМАХ та ... на моїй ФУТБОЛЦІ" – доля великої вченої, двічі лауреата Нобелівської премії, яка здійснила відкриття, які визначили шляхи розвитку людства. «Сила її характеру, чистота її помислів, вимогливість до себе, об'єктивність, непідкупність її суджень – всі ці якості рідко поєднуються в одній людині. Вона у будь-який момент відчувала, що служить суспільству, і її велика скромність не залишала місця для самолюбування» (Альберт Ейнштейн).

Кожного дня ми бачимо тематичні малюнки Google, але не завжди знайомимося з їх змістом. Що таке Ґуґл-дудл? Це кривульки, малюнки на берегах сторінок — своєрідні заставки, які з'являються на домашній сторінці Google з нагоди визначних подій (тематичні малюнки). Наприклад, дудл від 19 серпня 2020 року був присвячений 190 років від дня народження Юліуса Лотара Маєра, одному із двох учених, які самостійно відкрили періодичний закон хімічних елементів та створили найдавніші періодичні таблиці. А 27 жовтня 2021 року – 108 років від дня народження Отто Віхтерле, який

винайшов м’які контактні лінзи, які на сьогоднішній день допомагають людям із поганим зором. 29 грудня 2016 року з'явився дудл до 250 років від дня народження Чарльза Макінтоша, який винайшов своє однойменне водопроникне пальто. 31 березня 2011 року розмістили дудл до 200 років від дня народження Роберта Бунзена, відомого німецького хіміка, який розробив способи електролітичного отримання магнію, алюмінію, хрому, кальцію.

У відео «ХІМІЧНІ ДУДЛи ГУГЛа. Google Doodle. Тематичні малюнки Google з ХІМІЇ» повідомляється про дудли, присвячені вченим-хімікам, а під відео – є посилання на теми відповідних учнівських проєктів.

Становленню учнів, як свідомих громадян, патріотів України, членів соціуму, місцевої громади, шкільного колективу має сприяти реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність». На уроках хімії учні ознайомлюються зі здобутками вітчизняних та світових учених та їхньою громадянською позицією, оцінюють розвиток вітчизняного виробництва на основі досягнень хімічної науки. Перше знайомство учня відбувається через оформлення кабінету хімії, яке описано у наступних відео: «Дерево хіміків в КАБІНЕТІ ХІМІЇ», «МІНІ-МУЗЕЙ ХІМІЇ. Як його створити в кабінеті хімії?», «ФАНТАЗІЯ + ЗОЛОТІ РУКИ ВЧИТЕЛЯ. ОФОРМЛЕННЯ СТІНИ БІЛЯ КАБІНЕТУ ХІМІЇ» тощо.

Власний досвід з формування патріотичної позиції вчителя та учня було узагальнено у відео «НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ПРЕДМЕТА «ХІМІЯ» (прийоми виховання)». На уроках при вивченні тем, передбачених програмою, ми неодноразово згадуємо імена великих учених, які зробили неоціненний внесок у розвиток хімії: В. І. Вернадського та Д. І. Менделєєва. Наприклад, у відео «Урок для 8 (11) класу. Періодичний закон Д. І. Менделєєва. Періодична система хімічних елементів» ми підкреслюємо зв’язок творця ПСХЕ з Україною.

Проте для формування стійкого почуття патріотизму цього, на жаль, недостатньо, потрібні нові приклади та нетрадиційні, сучасні підходи.

Українську купюру у 1000 гривень присвячено натуралістові В. І. Вернадському (1863–1945). Діяльність В. І. Вернадського була досить різноплановою: він описав будову силікатів і алюмосилікатів, організував пошук радіоактивних мінералів і був директором Радієвого інституту, брав визначальну участь у створенні Української Академії Наук і був її першим Президентом (1918–1921), опублікував праці з історії та філософії науки, розробив вчення про ноосферу. Світову популярність В. І. Вернадському принесли монографії "Геохімія" і "Біосфера". В Україні його ім'я носить Національна бібліотека України, Інститут загальної і неорганічної хімії НАН України, Таврійський національній університет [3].

А чи знають наші діти імена українських хіміків? У рамках проєктної діяльності учням можна запропонувати теми проєктів, в яких необхідно відобразити не тільки наукові досягнення, а й особистісні якості, улюблені заняття та інтереси учених. Старшокласникам можна запропонувати написати есе на тему «Чому можна навчитись у (Вернадського В. І., Горбачевського І. Я., Зелінського М. Д., Пилипенко А. Т., Яцимирського К. Б. та інших)». Такі завдання дозволять учням більш глибоко осмислити біографії вчених, вибрати цінні якості особистості та висловити власні міркування щодо співвідношення заслуг учених та їхніх морально-етичних якостей. При цьому в учнів виникає почуття гордості за свою країну та її співвітчизників. Разом з тим для формування почуття патріотизму у зміст уроків необхідно включати відомості про сучасні досягнення українців. Разом з тим для формування почуття патріотизму необхідно включати відомості про сучасні досягнення українців у різних галузях науки, викликаючи тим самим гордість за геніїв свого народу та націю в цілому [4]. Тому у відео «МОЯ НОВА НАОЧНІСТЬ ДЛЯ КАБІНЕТУ ХІМІЇ — ПЛАКАТИ УКРАЇНСЬКИХ ХІМІКІВ» звертаємося до колег-хіміків з відповідними порадами.

У наші складні часи науково-популярної літератури видається досить мало. Вчені-хіміки або українські письменники рідко беруться за створення

наукових дитячих книжок. На Ютуб каналі «Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ», є список відтворення «КНИГИ ДЛЯ ЮНИХ ХІМІКІВ ТА ВЧИТЕЛІВ ХІМІЇ» (посилання https://bit.ly/3z8tuTG), у якому надано рекомендації для учнів та вчителів-природничників з використання навчальної та додаткової літератури. А почати перегляд даного розділу рекомендую з відео «ХІМІЧНІ ДИТЯЧІ КНИЖКИ УКРАЇНСЬКОЮ: ЧИ ІСНУЮТЬ ВОНИ?». У відео «ОГЛЯД КНИЖКОВОЇ НОВИНКИ ДЛЯ ЮНОГО ХІМІКА: Експериментуй і дізнавайся. Лесеві історії / Юля Смаль» я розповідаю про такий «виняток» – Юлію Смаль – українську письменницю, казкарку, журналістку та …вчительку хімії. Ю.Смаль - авторка низки "хімічних" дитячих книжок, зокрема: «Цікава хімія. Життєпис речовин» (видавництво Старого Лева, 2016); «Лесеві історії. Експериментуй і дізнавайся» (видавництво Старого Лева, 2019); «Вибухова історія людства» (видавництво Старого Лева, 2020).

Українське суспільство абсолютно готове до зміни вектора розвитку двомовності з переважання російської на домінування української, яку необхідно реалізувати передусім через виховання молодого покоління. Цього можна досягти шляхом використання виключно україномовного контенту. У відео «ПРО ЦІКАВУ ТЕЛЕПЕРЕДАЧУ «ХІМІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ» НА КАНАЛІ «ЦІКАВА НАУКА», йдеться мова про контент авторки-хіміка Юлії Мирошниченко. 19 серій з назвами наступних елементів: Кальцій, Аурум (Золото), Магній, Кремній, Йод, Аргентум (Срібло), Нітроген, Гідроген, Ферум, Вуглець, Сульфур, Оксиген, Нікель, Манган, Хлор, Хром, Фосфор, Купрум, Алюміній, — безперечно є прикладом впливу медіа-особистості на формування хімічного мислення у суспільстві та повинно використовуватися у викладанні шкільного курсу хімії.

Школа має достатній набір можливостей для виконання виховної функції: спілкування, позакласні заходи, навчальна діяльність. Найчастіше виховання у школі пов'язують із уроками літератури та історії. Однак в один ряд із цими предметами можна поставити і хімію. Завдяки своїм

особливостям, різноманітності теоретичного та практичного матеріалу, методам та прийомам навчання, хімія з легкістю може вирішувати завдання виховання учнів. Хімія відноситься до природничих дисциплін і має можливість впливу на виховання учнів, доповнюючи їх уявлення про картину навколишнього світу і акцентуючи зв'язок матеріалу, що вивчається, з реальними об'єктами. Вивчення біографій учених, їх творчої діяльності, життєвих принципів, моральних учинків викликає велику цікавість у дітей, стимулює їхню поведінку та діяльність. Тому відео з каналу «Олена Трубчаніна Зрозуміти ХІМІЮ», спрямовані на вивчення діяльності вчених та зміст роботи вчителя хімії, допоможуть організувати і урок, і позакласний захід, пов'язані з історією хімії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. 40 с.

2. Трубчаніна, О. Аналіз уроку хімії : виховний аспект // Завуч. 2017. № 4. С. 20-23

Світлана ЦИБУЛЬСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти,
Інститут післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

СПІЛКУЄМОСЬ ЕФЕКТИВНО: ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ВЧИТЕЛЮ ПРО ДІАЛОГ ?

Швидкий розвиток інформаційного суспільства, розширення культурних кордонів, входження в світову спільноту відкривають нові перспективи для модернізації освітнього процесу. Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", концепція "Нова українська школа", «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» визначають спрямування кожного учня в плані інтелектуального, особистісного та духовно-культурного зростання. Творення духовності – делікатна субстанція, щоб її виховати, потрібна не тільки система педагогічних зусиль, але й розвиток самого учня, який неможливо уявити без мови, цього витонченого інструменту спілкування, пізнання, творчості. Ось чому вчитель, який прагне презентувати учням багатство і красу мови, мусить постійно переосмислювати свій інтелектуальний багаж, шукати нові освітні технології, які б забезпечили і якість знань, і виробили механізми взаємоповаги, взаєморозуміння, підтримки, ціннісного ставлення до народу, культури, традицій, до минувшини і сьогодення нашої країни.

Сучасна парадигма мовної підготовки учнів початкової школи характеризується різноаспектністю навчальних проєктів, серед яких формування діалогічного мовлення, що передбачає вироблення елементарних умінь комунікативної поведінки на засадах культури мовлення та етики спілкування.

Щоб досягти зазначеної мети, вчитель повинен бути обізнаний з особливостями творення діалогу як форми спілкування, добре знати властивості діалогічного мовлення молодших учнів, майстерно володіти методичними прийомами навчання діалогу.

Аналіз педагогічної літератури та багатолітній практичний досвід засвідчують, що процес формування в учнів діалогічної компетентності доволі складний. Вчителі початкових класів зустрічаються з труднощами, які пов'язані з недостатньою розробленість змістового компоненту, порівняно невеликою кількістю пропонованих вправ у підручниках для активації учнів у навчальному спілкуванні, постійним браком часу на уроці. Необхідність пошуку нових підходів до розвитку діалогічного мовлення учнів 1-4 класів зумовила вибір теми «Спілкуємось ефективно: розвиток діалогічного мовлення молодших учнів».

Мета: обґрунтувати ефективні підходи для формування діалогічного мовлення учнів початкових класів на основі ситуативних вправ через систему лексико-граматичного матеріалу на уроках у початковій школі.

У Державному стандарті початкової освіти одним із пріоритетних напрямів розвитку зазначено формування комунікативної компетентності здобувачів освіти, невід'ємною складовою якої є діалогічна компетентність. Вона визначається і як результат досвіду ведення діалогу, і як кінцева ціль навчальної діяльності. Сутність поняття «діалогічна компетентність» за визначенням Л. Зазуліної та А. Фурмана – це здатність створювати власний діалог залежно від ситуації, обґрунтовуючи власну позицію та апелюючи до думок опонента [5, с.34]. Вона включає вміння доцільно використовувати мовні засоби у різних видах мовленнєвої діяльності, чітко й аргументовано висловлювати свої думки та почуття, ефективно спілкуватися, тобто формувати духовно багату мовну особистість.

Рівень сформованості діалогічної компетентності значною мірою залежить від :

– наявних знань про особливості усного і писемного мовлення;

– знань про ознаки і будову діалогу;

– сформованості вмінь орієнтуватися в ситуації спілкування;

– навичок володіння позамовними засобами спілкування;

– вміння слухати співрозмовника;

– усвідомлення компонентів діалогічної діяльності;

– вибору ефективних методів, прийомів і засобів та майстерності педагога у застосуванні їх [9, с. 155].

Питання розвитку культури мовлення учнів завжди залишалися у полі зору вчених. Теоретичні аспекти цієї проблеми досліджували Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Дубовик, О. Мельничайко, Е. Палихата, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Петрик, К. Пономарьова, О. Прищепа, Н. Ростикус, О. Савченко.

В сучасних умовах реформування відбувається переорієнтація освітніх процесів вивчення мови у площину розвитку мовленнєвої особистості кожного учня. Ці процеси закріплено Державним стандартом початкової школи, де визначено першочерговим завданням формування у школярів комунікативних навичок, діалогічних умінь, оволодіння якими дозволяє учням стати активними учасниками освітнього процесу [4].

Зокрема, у мовленнєвій змістовій лінії наголошується важливість удосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності, що дозволить оволодіти як усним (аудіювання й говоріння), так і писемним (читання й письмо) мовленням.

Оскільки домінуючою формою мовленнєвого спілкування є діалогічне мовлення, тому в освітньому процесі його вивчення повинно посідати належне місце. Під «діалогічним мовленням» слід розуміти «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукання і процес діалогізування» [6, с.38].

Е. Палихата стверджує, що поняття «діалогічне мовлення» і «діалогічне спілкування» використовуються як синоніми, представляють собою обмін низками реплік-висловлювань між співрозмовниками. Результатом такої діяльності є діалогічний текст, а наслідком – досягнута комунікативна мета [11, с.12].

За нашими спостереженнями, термін «діалогізування», що трактується як процес мовленнєвої взаємодії і передбачає обмін репліками, не набув широкого використання. Натомість у психолого-педагогічній літературі частіше зустрічається термін «діалогування». Отже, діалогування як безпосередній процес мовленнєвої діяльності та його кінцевий результат – діалогічний текст – у подальшому будемо означувати терміном «діалог».

Діалог як розмова двох і більше осіб є основною формою мовлення, що передбачає обмін взаємопов'язаними висловлюваннями, реалізується молодшими учнями у спілкуванні з учителем та однокласниками.

Найменшою одиницею діалогу є репліка. Сполучення реплік із організаційною, семантичною та інтонаційною завершеністю утворюють діалогічну єдність, яка становить елементарну одиницю навчання діалогічного мовлення. Виділяють такі види діалогічних єдностей: повідомлення–повідомлення; повідомлення – запитання; повідомлення – спонукання; спонукання – згода; спонукання – відмова; спонукання – запитання; запитання – відповідь; запитання – контрзапитання; привітання – привітання; прощання – прощання; висловлювання подяки – реакція на подяку. Найпоширенішою структурною схемою діалогу в учнів молодшої школи є сполучення двох реплік: запитання-відповідь. Перед учителем постає завдання розширити цей перелік, організувати роботу таким чином, щоб кожен етап спілкування сприяв розвитку мовлення молодших учнів, спонукав ділитися власними ідеями, поглядами, судженнями.

Ми вже зазначали, що опанування дітьми основ діалогічного мовлення відбувається з певними труднощами. Насамперед це обумовлено рядом причин: малий словниковий запас, насичений вигуками; низький рівень

уміння слухати й чути один одного; переважання односкладних реплік-відповідей; невміння будувати зв'язні та логічні висловлювання через підміну «живої» комунікації обміном у соціальних мережах готовими висловами на картинках, значками, символами, що утруднює народження власних думок і збіднює спілкування. З огляду на це свою діяльність вчитель повинен будувати на основі особистісно орієнтованого, комунікативно - діяльнісного та компетентнісного підходів, що передбачає засвоєння мови безпосередньо шляхом активного спілкування у процесі спільної діяльності.

Адже спілкування «регулює відносини вчителя та учня, учнівського колективу у процесі його інтелектуального й морального зростання, є системоутворюючою ознакою розвитку особистості в навчальній та позанавчальній творчій діяльності» [10, с.376].

Спілкування як двостороння мовленнєва діяльність забезпечує пізнавальну взаємодію та взаєморозуміння співрозмовників, відбувається під впливом певних мотивів з урахуванням ситуації та міжособистісних стосунків. Ситуації спілкування прийнято класифікувати на природні й навчальні. У природній ситуації або ситуації живого спілкування діалог відбувається переважно сам на сам, у розмові торкаються не навчальних питань, співрозмовники мало турбуються про форму висловлювань. У навчальні ситуації спілкування відбувається між учителем та учнем, або між учнями, передбачається присутність інших учасників (дітей класу), відбувається ретельний відбір мовних засобів, співрозмовники зважають на реакцію слухачів.

Для ефективної побудови акту комунікації необхідно враховувати характерні ознаки діалогічного мовлення :

- реактивність, адже кожна репліка – це відповідь на попереднє висловлювання;

- ситуативність – ситуація як вихідний пункт здійснення мовленнєвої комунікації;

- спонтанність - мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою;

- модальність - містить оцінні характеристики того, про що говориться;

- еліптичність - для діалогу є характерними неповні речення, короткі мовні конструкції;

- лаконічність та простота конструкцій;

- емоційна забарвленість.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що навчальний діалог трактується і як процес, і як метод навчання. У першому випадку - це «суб'єкт-суб'єктна взаємодія учнів (учителя й учня), яка переростає у продуктивну навчальну співпрацю» [7, с.37]. У другому випадку, якщо навчальний діалог ми розуміємо як пошуковий метод, то він передбачає проблемно-дослідницький виклад матеріалу, який вимагає від учня самостійного осмисленого наукового пошуку та оволодіння знаннями, демонстрації творчої навчально – пізнавальної діяльності.

Учень готується до навчального мовленнєвого спілкування, у ході діалогу застосовує отримані знання, які безпосередньо пов'язані з формуванням діалогічних умінь і навичок. А вчитель уміло скеровує мовленнєву діяльність учнів до визначеної мети.

Плануючи свою діяльність, вчитель враховує і соціолінгвістичні передумови, які впливають на формування діалогічного мовлення учня:

- індивідуальні психо-фізіологічні особливості дитини (вік, розумові здібності, темперамент);
- вплив сім'ї, зовнішнього середовища.

Учитель повинен бути обізнаний з різними типами діалогів, серед яких виділяють: діалог-розпитування (уточнення); інтерв'ю («питання-відповідь»); діалог-бесіда; діалог-дискусія; діалог-обговорення; діалог-обмін думками/повідомленнями; діалог-прохання; діалог-вибачення; діалог-пропозиція; діалог-побажання; діалог-пояснення; діалог-розпитування [1, с. 20].

Традиційно питання розвитку діалогічного спілкування дітей відбувається під час вивчення предмета «Українська мова» на етапі навчання грамоти. Вчителям варто взяти до уваги рекомендацію автора підручника М. Вашуленка. Вчений наголошує, що однією із умов розвитку змістового діалогічного мовлення молодших учнів є вміння ставити запитання і відповідати на них, саме з цього і починається процес навчання діалогічної мовленнєвої діяльності [2, с. 79-80]. Необхідно стимулювати дітей давати повні, розгорнуті відповіді, близько до тексту повторювати репліки героїв казок та оповідань, озвучувати від першої особи сюжетні малюнки і тільки згодом починати працювати над мінідіалогами. Для цього увагу дітей привертаємо до зразків діалогічного мовлення, які представлені у художніх текстах, читаємо їх в особах, інсценізуємо. Наголошуємо на необхідності добирати переконливі аргументи, чітко й зрозуміло висловлювати свою точку зору, користуватися невербальними засобами спілкування, звертати увагу на мовленнєвий етикет як важливу частину культури діалогу. Ми вважаємо, що важливим етапом роботи над формуванням діалогічного мовлення є робота над вимовою дитини. Звертаємо увагу на три моменти: удосконалюємо техніку мовлення, засвоюємо орфоепічні норми, проводимо роботу над інтонацією.

Вчителю потрібно постійно розпалювати вогник інтересу до мовних явищ, систематично збагачувати активний словник дитини, постійно стежити за дотриманням граматичних і орфоепічних норм, зв’язністю мовлення, удосконалювати особисте мовлення і слугувати взірцем для дитини, допомагати і підтримувати учня у його міркуваннях та висловлюваннях.

Адже діалогічне мовлення вимагає від дитини напруженої роботи: слідкувати за розгортанням думки співрозмовника, створити власне судження й правильно оформити його засобами мови, підтримувати тему розмови, коригувати свої висловлювання у відповідності до емоційного стану слухача. Тому наше заохочення учнів до спілкування має бути постійним і доброзичливим.

Відомо, що в залежності від мети спілкування відбувається вибір певного типу діалогу. На початкових етапах для молодшого шкільного віку посильними є діалог-бесіда та діалог-розповідь, які різняться характером реплік. Діалог-бесіда передбачає обмін думками на певну тему, тому співрозмовниками використовується схема питання-відповідь з переважанням стверджувально-окличних реплік. Діалог-розмова може нести як інформативний характер, так і спонукальний. Закликаючи до дії, мовець користується більш високим темпом мовлення, а у випадку обміном інформацією репліки можуть мати уточнюючий зміст.

Отже, ефективне спілкування можливе, якщо учні опанують певні вміння:

- швидко орієнтуватися в умовах спілкування;
- точно добирати вербальні та невербальні засоби спілкування;
- дотримуватися мовної культури;
- забезпечувати зворотній зв’язок.

Сформувати у дітей діалогічну компетентність допоможуть підготовчі й власне комунікативні вправи та завдання. Підготовчі вправи сприяють оволодінню учнями лексичними, фонетичними, граматичними явищами. Вчитель проводить підготовчі вправи з перших днів навчання дитини у першому класі. Власне комунікативні вправи – це, як ми уже зазначали, поширені відповіді, повторення репліки героїв від першої особи, складання діалогу за малюнком на 3-4 висловлювання, використовуючи певну схему (запитання-відповідь, репліка-прохання – репліка-реакція), вживання етикетних формул, розігрування діалогів-інсценізацій. Дуже важливі вправи, які вчать маленьких учнів володіти своїм голосом, стишувати і підвищувати тон, промовляти репліки з різними емоційними забарвленнями, імітувати голоси казкових героїв.

Другокласникам пропонуємо дещо ускладнену форму діалогу: повідомлення – питання – відповідь - зустрічне запитання - відповідь; пропозиція – відмова - відповідь. Вчимо дітей ввічливо відмовляти, тому

продовжуємо працювати над етикетними формами спілкування. Діти відтворюють в особах діалоги з текстів художньої літератури, дотримуючись правильної інтонації, сили голосу і темпу мовлення. Складають прості діалоги на зазначену тему з дотриманням правил спілкування, а також оцінюють діалоги своїх товаришів з позиції змістовності, доречності та правильності використання мовних і немовних засобів виразності.

Третьокласники вчаться будувати діалог за поданим початком, беручи до уваги слова співрозмовника; доповнюють незакінчений діалог; планують спільну діяльність, обговорюють хід роботи та послідовність виконання дій. Завдання ускладнюються, що вимагає іншої форми діалогування, співрозмовники обмінюються етикетними формами, які виражають різні емоційні стани: мабуть, ти правий…, я впевнений…, повтори, будь ласка, я не почув…, на жаль, я не можу зараз відповісти…, будь ласка, візьми… тощо.

Четвертокласники опановують дещо складніші, у порівнянні з третьокласниками, форми діалогу. Вони можуть мати ось таку послідовність: питання - відповідь – зустрічне питання - відповідь - реакція на відповідь; прохання - відмова - питання - відповідь - реакція на відповідь; скарга - питання - відповідь - порада чи пропозиція допомоги - відповідь [8, с.73].

Діти не тільки відтворюють прослухані діалоги, передаючи усю повноту інтонаційної та емоційної виразності, але й складають запитання за прослуханим чи прочитаним текстом, ілюстрацією, слайдом, дають поширені відповіді (гра «Торбинка запитань»). Збагачується і наповнюється новими етикетними формами спілкування словниковий запас дітей. Учні ускладнюють діалоги описами та міркуваннями, складають діалог на обрану чи запропоновану тему, вчаться самостійно ставити запитання та давати поширені відповіді, підтверджувати свої висловлювання. Опановують мистецтво доказово міркувати та сперечатися, наводячи потрібні аргументи. А також редагують діалоги, у змісті чи формі яких були допущені помилки, перебудовують монологічні висловлювання у діалогічні.

Оцінюючи мовленнєву діяльність учнів, учитель зважає на змістовність висловлювань, чіткість і логічність у побудові реплік, граматичне оформлення думки, виразність, чистоту мовлення, правильне фонетичне оформлення.

Отже, досягнути результату у формуванні діалогічного мовлення молодших учнів можна шляхом правильно організованої, систематичної, продуманої та цілеспрямованої роботи вчителя, який уміло та гнучко застосовує на уроках систему ефективних завдань та вправ для набуття учнями діалогічної компетентності. Оволодіння учнями діалогічним мовленням сприятиме розвитку їх мислення, вмінню логічно висловлюватися і формуватиме мовленнєву культуру загалом.

Усвідомлення дітьми унікальності, багатства, краси української мови дозволить виховати цілісну, гармонійну особистість з високим почуттям своєї приналежності до родини, громади, країни. Людина, виплекана Словом, освітлена науковим знанням, - це новий тип індивідуальності, якого потребує сучасне суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко О. Мовленнєвий складник у структурі читацької компетентності молодшого школяра. Початкова школа. 2011. № 12. С. 16–21.

2. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.

3. Галаєвська Л., Голуб Н. Навчання діалогічного мовлення учнів 5-7 класів на уроках української мови (Методичні рекомендації) URL: http://surl.li/dogfu

4. Державний стандарт початкової освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text

5. Зазуліна Л. В. Діалогізація дидактичного процессу: гуманістична перспектива / за ред. А. В. Фурман. Державна академія керівних кадрів освіти АПН України. К.: Правда Ярославичів, 1998. 68 с.

6. Зимульдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів . Початкова школа. 2014. № 3. С. 37-39.

7. Лопатіна Г.О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: монографія. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 254с

8. Мартіна О. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів на уроках рідної мови. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський : Медобори , 2015. № 18 (1). С. 154-159.

9. Мартіна, О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2019. № 27. С.375-380

10. Палихата Е.Я. Система навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи. Автореферат URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36500/100310421.pdf?sequence=1&isAllowed=y

11. Ростикус Н. П. Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів». URL: http://surl.li/dogfy

Наукове видання

ОСОБИСТІСТЬ НА ШЛЯХУ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ: ІННОВАЦІЙНА ПРАКТИКА, НАБУТИЙ ДОСВІД

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Київ, 25–26 січня 2023 року

Електронне видання

Упорядники: Кириленко С. В., Кіян О. І., Палій А. М.

Видавець і виготовлювач Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
03035, Київ, вул. Митрополита Василя Липківського 36, каб. 212

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 7142 від 04.09.2020 р.